

جوانان

۴۰ رشد

وزارت آموزش پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مقر انتشارات فناوری آموزشی

فصلنامه تخصصی سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی / تابستان ۱۳۹۲ / ۵۰ صفحه
برای ناشران، پدیدآورندگان، مدیران مدارس، اولیا و کارشناسان آموزشی

بدون نیازسنجی از مخاطب یک قدم هم بر نمی‌داریم!
نقش هنر و تصویر متحرک در فرایند آموزش
چالش‌های بازار نشر و کتاب‌های غیردرسی فنی و حرفه‌ای

- ۴ نیم‌نگاهی به برنامه درسی ملی**
یادداشت سردبیر / فریبا کیا
- ۵ امیدواریم بازوی اجرایی مؤثری در اجرای طرح سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی باشیم**
نشستی با محمدابراهیم محمدی مدیر کل فرهنگی و هنری؛ معاونت پرورشی و فرهنگی وزارت آموزش و پرورش / محمد دشتی
- ۹ چالش‌های بازار نشر و کتاب‌های غیردرسی فنی و حرفه‌ای**
مهندس سید محمود صموتی
- ۱۴ معرفی کتاب‌نامه‌های رشد**
طیبه الدوسی
- ۱۵ فروشگاه‌های برای همه کتاب‌های آموزشی استاندارد**
سمانه آزاد
- ۱۹ نقش هنر و تصویر متحرک در فرایند آموزش**
دکتر نیره شاه‌محمدی
- ۲۳ تصویرگری از خاطره‌ها تا هدف‌ها**
علاء نوری
- ۲۷ بدون نیازسنجی از مخاطب یک قدم هم بر نمی‌داریم!**
ناشران آموزشی از اقدامات و برنامه‌های خود برای آگاهی از نیازهای دانش‌آموزان می‌گویند / محمد دشتی
- ۳۱ وضعیت کاربرد مواد و رسانه‌های آموزشی در جهان**
ترجمه و تدوین: شهره حسین‌پور طولازدهی، کارشناس ارشد مدیریت آموزشی
- ۳۵ معیارهای ارزیابی کتاب‌های آموزشی از منظر برنامه درسی ملی**
دکتر سیدامیر رون
- ۴۱ وسایل آموزشی و ملاک‌های ارزشیابی آن‌ها**
محمدتقی زائری
- ۴۴ آیین‌نامه برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد**
دبیرخانه جشنواره دهم

مدیر مسئول: محمد ناصری

سر دبیر: فریا کیا

شورای برنامه ریزی: بهروز رضایی، محمد تقی زائری، محمد معافی
داوود نجف‌زاده، علاء نوری و محبتا... همتی

مدیر داخلی: فریده نورمحمدی

ویراستار: بهروز راستانی

طراح گرافیک: عبدالحمید سیامک‌نژاد/ عکس روی جلد: امین فتح‌اله زاده

نشانی: تهران، پل کریمخان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۴ وزارت آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۶، دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی **صندوق پستی:** ۱۵۸۷۵/۳۳۳۱
تلفن: ۸۸۸۳۹۱۶۶ **دورنما:** ۸۸۳۰۶۰۷۱
وبگاه: samanketab.roshdmag.ir
پيام‌نگار: javaneh@roshdmag.ir

راهنمای تهیه آثـار

نشریه آموزشی، تحلیلی و پژوهشی «**رشد جوانه**» با هدف اطلاع‌رسانی، اشاعه یافته‌های علمی و ایده‌های نو و تبادل نظر و تجربه بین صاحب‌نظران در زمینه مباحث مربوط به فرایند تولید منابع آموزشی مناسب منتشر می‌شود تا از این طریق، پدیدآورندگان در راستای تحقق هدف‌های آموزش و پرورش، به صورت مستمر و پویا بر غنای دانش و تجربه حرفه‌ای خود بیفزایند و با به کارگیری بهینه ظرفیت‌های موجود، کیفیت تولید منابع آموزشی را ارتقا بخشند.

از استادان، صاحب‌نظران و اندیشمندان محترم عرصه منابع آموزشی و تربیتی که به منظور همراهی با این فصل‌نامه، نوشته‌های خود را برای انتشار در «**رشد جوانه**» ارسال می‌دارند، تقاضا می‌شود، در حد امکان نکات زیر را رعایت فرمایند:

■ حجم مطالب از ۶ صفحه تایپ شده و ۱۱ صفحه دست‌نوشته تجاوز نکند.
■ نوشته حاوی مقدمه‌ای کوتاه، سابقه موضوع، نتیجه و جمع‌بندی موضوع باشد.

■ نسخه اصلی نوشته ارسال شود.

■ نوشته ترجمه شده باید با متن اصلی هم‌خوانی داشته باشد و متن اصلی همراه آن ارسال شود. چنانچه نوشته را خلاصه می‌کنید، این موضوع را قید بفرمایید.

■ نوشته در مجله یا نشریه دیگری به چاپ نرسیده باشد.

■ محل قرار دادن جدول‌ها، نمودارها، سوتیترها، شکل‌ها و عکس‌ها در متن مشخص شود.

■ «**رشد جوانه**» در رد، قبول، ویرایش و تلخیص آثار رسیده آزاد است و از بازگرداندن آن‌ها نیز معذور است.

■ آرای مندرج در «**رشد جوانه**» ضرورتاً مبین رأی و نظر «دبیرخانه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی» نیست. بنابراین، مسئولیت پاسخ‌گویی به پرسش‌های خوانندگان با خود نویسنده یا مترجم است.

اطلاعات منابع مورد استفاده برای تدوین اثر، به ترتیب زیر تنظیم شود:

■ نام نویسنده، نام اثر، نام مترجم (اگر ترجمه باشد)، نام مجله یا نشریه، شماره مجله، سال نشر، شماره صفحه.

■ نوشته را به ضمیمه نام و نام خانوادگی نگارنده یا مترجم، درجه علمی یا سمت، نشانی محل کار یا سکونت و شماره تلفن، به نشانی زیر ارسال فرمایید:

تهران، پل کریمخان زند، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۴ وزارت آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۶، دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی. صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۳۳۳۱، فصل‌نامه «**رشد جوانه**»

فراخوان ارسال آثـار

فصل‌نامه آموزشی، تحلیلی و پژوهشی «**رشد جوانه**»، از تمامی صاحب‌نظران، نویسندگان، مترجمان و پدیدآورندگان منابع آموزشی و اندیشمندان علاقه‌مند به مباحث تولید منابع آموزشی و تربیتی دعوت می‌کند، نوشته‌های خود را در زمینه‌های موضوعی زیر، برای دبیرخانه سامان‌دهی منابع آموزشی ارسال دارند:

۱. مطالعات تطبیقی (شیوه‌های تولید مواد و رسانه‌های آموزشی جهان)

۲. کاربرد انواع فناوری اطلاعات و ارتباطات در تولید منابع آموزشی

۳. تبیین و به روز رسانی ویژگی‌ها، استانداردها و معیارهای منابع آموزشی و تربیتی

۴. معرفی توصیفی کتاب‌های آموزشی مناسب و برتر

۵. معرفی نشریات، منابع علمی و بانک اطلاعات کتاب‌های آموزشی داخل و خارج از کشور

۶. کالبد شکافی محصولات آموزشی موجود و نقد و بررسی آن‌ها

۷. نیازسنجی آموزشی و مخاطب‌شناسی

۸. ارائه یافته‌های علمی و ایده‌های نو و تجربه در زمینه فرایند تولید منابع آموزشی مناسب

۹. معرفی دبیرخانه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی و مؤسسه‌های انتشاراتی موفق

۱۰. تبیین روش‌های نوین خودیادگیری و خودارزش‌یابی

۱۱. مدیریت و مشارکت در تولید منابع آموزشی و تربیتی

۱۲. تبیین راهبردهای برنامه‌ریزی، تولید و ارزشیابی منابع آموزشی

۱۳. چشم‌انداز آینده تولیدات منابع آموزشی و ملزومات آن‌ها

۱۴. تبیین اصول، رویکردها و اهداف نوین حاکم بر تولید منابع آموزشی مناسب

۱۵. مباحث تحلیلی و کاربردی مربوط به کتاب، کتابخانه‌های آموزشی و کتاب‌خوانی دانش‌آموزان

۱۶. ترویج فرهنگ مطالعه، کتاب‌خوانی و دانش‌افزایی (موانع و راهکارها)

۱۷. آشنایی با مقررات و قوانین مرتبط با به کارگیری مواد و رسانه‌ها

نیم‌نگاهی به برنامه درسی ملی

مشارکت و همراهی در تولید رسانه آموزشی

است که استفاده از رسانه‌های آموزشی و تربیتی را در فرایند تربیت توسعه دهد و تولیدکنندگان و علاقه‌مندان را به رعایت استانداردها و همکاری متقابل تشویق کند. بدین ترتیب، لزوم کاربرد روش‌های علمی از یک‌سو، و اهمیت و گسترش آموزش و پرورش و تأکید اسناد فرادست از سوی دیگر ایجاد می‌کند که سازمان پژوهش و بخش غیردولتی در فرایند تعامل و با درک نیازها و الزامات متقابل، به تولیدات و فرایندهایی دست یابند که منافع طرفین را تأمین کند و از هدر رفتن منابع به دلیل استاندارد نبودن تعداد قابل توجهی از کتاب‌ها و نرم‌افزارها و خسارات مادی و اقتصادی جلوگیری شود. اطلاع‌رسانی و اعلام نیازها و استانداردها از سوی سازمان پژوهش و برپایی نشست‌های کارشناسی و همایش‌های مشترک، از جمله شیوه‌هایی هستند که می‌توانند به این تفاهم متقابل کمک کنند. برنامه‌های سالانه «دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی» در این راستا و تولید «نشریه جوانه»، از جمله گام‌هایی است که سازمان پژوهش به منظور تحقق اهداف فوق برمی‌دارد. امید است با آسیب‌شناسی وضع موجود و ترسیم چشم‌اندازها و اهداف بلندمدت به هم‌فهمی و همکاری در زمینه‌هایی که برشمردیم، دست یابیم.

این شماره از نشریه جوانه درصدد است با آسیب‌شناسی وضعیت موجود ضمن مصاحبه با افراد ذی‌ربط و علاقه‌مند به بیان دیدگاه‌ها و نظرات به چارچوب و الگوی قابل قبولی برای ارتقای مناسب‌تر بخش دولتی و غیردولتی برای همراهی و همکاری علمی و پژوهشی و تربیتی گام بردارد و با هم‌افزایی توانایی‌ها و ظرفیت‌ها و حفظ شرایط مساعدتری را برای اعتدال تعلیم و تربیت فرزندان ایران اسلامی و کیفیت‌بخشی تولید رسانه‌های علمی - تربیتی فراهم آورد.

فریبا کیا

بی‌تردید پیچیدگی و اهمیت رسالت و مأموریت، علوم تربیتی و رفتاری، آن را در صدر دانش‌ها و مسائل امروز جامعه بشری قرار داده است. موضوع علوم تربیتی انسان، و حیطه آن نگرش، باور، آگاهی و رفتارهای متناسب و بهنجار جامعه است. بر این اساس نظام آموزش و پرورش که داعیه‌دار کاربرد یافته‌های تربیتی است، باید هر روز نسبت به استفاده از آخرین یافته‌های علمی و تجربی در این حوزه همت کند و با بهره‌گیری از روش‌های کاربردی و روش‌های عالمانه، امکانات و ظرفیت‌های محیطی و پیرامونی را به خدمت خود درآورد و از آن‌ها برای اعتلای تربیت و استقرار هنجارهای علمی، تربیتی، سیاسی، اجتماعی، زیستی، هنری و در نهایت ارتقای فرهنگی جامعه کمک بگیرد.

از سوی دیگر، نهادها، سازمان‌ها و افراد علاقه‌مند و پرانگیزه بسیاری مشتاقانه داوطلب ورود به مباحث تربیتی و آموزشی هستند و به شیوه‌های گوناگون علمی و اقتصادی با نهاد تعلیم و تربیت مشارکت و همراهی دارند. هم‌اکنون صدها کارشناس، مؤلف و برنامه‌ریز در وزارت آموزش و پرورش، به‌ویژه «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» برای تدوین استانداردها و چارچوب‌های مناسب برای فرایند یاددهی - یادگیری و تدوین کتاب‌های درسی و آموزشی و نرم‌افزارهای مورد نیاز بررسی و تفکر می‌کنند و راهکارها و قواعدی را برای استفاده همکاران، مؤلفان و خانواده‌ها اعلام می‌دارند.

سند برنامه درسی ملی یکی از مهم‌ترین این اسناد است که در آن بر هماهنگی همه عوامل مؤثر در تربیت، از جمله خانه و مدرسه، و بر تولید بسته آموزشی و لزوم بهره‌گیری از ظرفیت‌های برون‌سازمانی و غیردرسی تأکید شده است. همچنین در مصوبه ۸۲۸ «شورای عالی آموزش و پرورش» به وزارت آموزش و پرورش تکلیف شده

نشستی با محمد ابراهیم محمدی
مدیر کل فرهنگی و هنری معاونت پرورشی و فرهنگی وزارت آموزش و پرورش

امیدواریم بازوی اجرایی مؤثری در اجرای طرح سامان دهی منابع آموزشی و تربیتی باشیم

محمد دشتی

اشاره

تولید کتاب‌های آموزشی مفید و مناسب، براساس برنامه‌های درسی آموزش و پرورش، برای ایجاد شرایط یادگیری مؤثر و پایدار دانش‌آموزان کشور، از اهمیتی ویژه برخوردار است. از این رو در سال ۱۳۷۸، «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی»، طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی را تصویب کرد و در دستور کار «دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی» قرار داد. در ادامه و راستای توسعه این طرح، شورای عالی آموزش و پرورش در هشتصد و بیست و هشتمین جلسه خود به تاریخ ۱۳۸۹/۶/۲ «آیین‌نامه اجرایی سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها) را تصویب کرد. براساس ماده ۷ این آیین‌نامه، مشارکت و همکاری معاونت‌ها، سازمان‌های وابسته به آموزش و پرورش و سایر دستگاه‌های فرهنگی و آموزشی کشور در اجرای این مصوبه الزامی است. در همین ارتباط و با توجه به

اینکه یکی از اعضای اصلی شورای سیاست‌گذاری آیین‌نامه اجرایی سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها)، معاونت فرهنگی و پرورشی وزارت آموزش و پرورش است، با محمد ابراهیم محمدی، مدیر کل فرهنگی و هنری این معاونت گفت‌وگویی انجام داده‌ایم. مشروح این گفت‌وگو را با هم می‌خوانیم.

■ آقای محمدی، از موضوع کتاب‌های آموزشی و کمک‌آموزشی و سابقه ذهنی خودتان در خصوص این کتاب‌ها برای خوانندگان نشریه جوانه بگویید.

□ شاید بتوانیم بحث کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی را به دو دوره تقسیم کنیم. دوره اولیه آنکه به شکل‌گیری آغازین این کتاب‌ها انجامید، بیشتر مربوط به تولید کتاب‌های حل‌المسائل و پاسخ‌نامه برمی‌گردد. در این دوره هدف بیشتر

فرصت! در صورت هدایت این بازار می‌توان با ارائه استانداردهای لازم و به کمک بخش خصوصی این کتاب‌ها را در مسیر و سیر درست خود قرار داد و اگر قرار است این کتاب‌ها تولید شوند، به نحو کیفی‌تر و مفیدتری تولید و منتشر شوند و تهدیدات حاصل از تولید آن‌ها به حداقل کاهش یابد.

در چنین وضعیتی نقش و جایگاه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی از حساسیت و موقعیت خاصی برخوردار خواهد بود. در این میان دو موضوع روشن است: اول آنکه این وضعیت تعطیل بردار نیست، و دوم آنکه آموزش و پرورش قادر به تولید این کتاب‌ها نیست. پس تکلیف این کتاب‌ها روشن است، آموزش و پرورش باید به کمک بخش خصوصی و نظارت بر رعایت استانداردهای لازم مبتنی بر برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، کتاب‌های مورد نیاز و تقاضای دانش‌آموزان را تهیه و ارائه کند. بخش خصوصی می‌تواند این متون را خیلی جدی‌تر و کیفی‌تر تولید کند و آموزش و پرورش هم می‌تواند با حمایت‌ها و نظارت بر کار ناشران، به آن‌ها کمک کند تا این بازار بزرگ دسترسی بیشتر و مستمری به آثار مناسب تأیید شده داشته باشد.

■ آیا گمان می‌کنید که هماهنگی و هم‌سویی لازم بین معاونت‌ها و سازمان‌های تابعه آموزش و پرورش وجود ندارد؟

□ علی‌رغم همه تلاش‌های ارزشمندی که انجام شده، گاهی اوقات نگاه‌های جزیره‌ای باعث آسیب‌هایی در این زمینه شده است و باید عرض کنم تا وقتی نگاه ما در معاونت‌های مختلف جزیره‌ای باشد، این مشکلات وجود خواهد داشت و کارها به نتیجه مطلوبی نخواهد رسید. بنده نه به‌عنوان یک مسئول، بلکه به‌عنوان کارشناسی که مسائل و مشکلات را از نزدیک لمس و مشاهده کرده است، عرض می‌کنم و معتقدم که این گسست همچنان بین ما وجود دارد. تا زمانی هم که گسست‌ها و فاصله‌ها از بین نرود، با صدور یک بخشنامه و نوشته‌ای که ابلاغ شود، مشکلات حل نخواهد شد.

فراموش نکنیم که همه فریادهای ما برای بحث تربیت است. فراموش نمی‌کنیم که رسالت حساس و شفاف و بنیادی سند تحول بنیادین، هم این است که مجموعه تشکیلات مدرسه از یک سیستم آموزشی صرف، به یک نهاد فرهنگی تبدیل شود. همچنین وزارت آموزش و پرورش از یک وزارت با مأموریت آموزشی به یک وزارت فرهنگی و اجتماعی تبدیل شود. حالا اگر در پایین دست‌ها گسست وجود داشته باشد، امکان چنین تحولی هم بعید به نظر می‌رسد.

■ گاه اقداماتی صورت می‌گیرند که به نوعی می‌توانند موازی‌کاری تلقی شوند. برای مثال، انتشار کتاب‌ها و منابعی که از جمله توسط «اداره کل فرهنگی و هنری معاونت فرهنگی

این بود که این کتاب‌ها مسائل را برای دانش‌آموز حل کنند. گرچه تولید این کتاب‌ها در پاسخ به یک نیاز بود، اما اثر منفی بر روند آموزش می‌گذاشت و در واقع باعث می‌شد، مخاطبان به یادگیری عمیق و درست دست نیابند. شاید دلیل موضوع هم این بود که آن زمان امکانات لازم برای تولید کتاب‌های مکمل که برطرف‌کننده نیازهای اساسی دانش‌آموزان باشد، وجود نداشت. شاید هم این افزون‌خواهی مثبت که در حال حاضر وجود دارد، هنوز به‌وجود نیامده بود و معلمان از توانایی‌های لازم و کافی که در حال حاضر حاصل شده است، برخوردار نبودند و به حداقل‌ها بسنده می‌کردند. البته همین کتاب‌ها هم در زمان خود رقیبی جدی برای معلمان به‌شمار می‌رفتند و از این بابت انتقاداتی مطرح بود.

رفته‌رفته این سیر دچار تطور و دگرگونی شد. در واقع در این زمینه رقابتی شکل گرفت که در این میان کتاب‌های آموزشی و کمک‌آموزشی نسبتاً مناسب هم تولید شدند. برخی ناشران و تولیدکنندگان با داشتن دانش و آگاهی مناسب، می‌خواستند کتاب‌هایی تولید کنند که از حداقل استانداردهای لازم برای این‌گونه کتاب‌ها برخوردار باشند. این‌گونه بود که دوره دوم تولید و چاپ کتاب‌های آموزشی، کمک‌آموزشی و کمک‌درسی که شامل کتاب‌های مهارت‌آموزی و مکمل درسی بود، آغاز شد. وضعیتی هم که ما اکنون شاهد آن هستیم، ادامه همین دوره است و از تکرار زیادی هم برخوردار شده است. تکرار و گوناگونی به‌حدی است که در حال حاضر شما برای هر کتاب درسی نمونه‌ها و نسخه‌های متعددی را که توسط ناشران گوناگون به چاپ می‌رسند، مشاهده می‌کنید.

■ اجرای طرح سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی چقدر ضرورت داشت؟

□ آموزش و پرورش با راه‌اندازی طرح سامان‌دهی مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی نشان داد که در این حوزه به‌دنبال مدیریت است و نه تصدی‌گری این موضوع می‌تواند در درازمدت این بازار نابسامان را بسامان کند؛ ان‌شاءالله.

■ نگاه کلی شما به این بازاری که می‌گویید شکل گرفته است، چیست؟ آیا چنین وضعیتی تهدیدی برای این حوزه به‌شمار نمی‌رود؟

□ باید موضوع را به شکل جامع‌تری ببینیم. می‌توان گفت، اگر در دوره‌های این کتاب‌ها برای دانش‌آموزان تهدید بودند، با نیازهایی که اکنون وجود دارند، این کتاب‌ها هم می‌توانند تهدید باشند و هم

آموزش و پرورش با راه‌اندازی طرح سامان‌دهی مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی نشان داد که در این حوزه به‌دنبال مدیریت است و نه تصدی‌گری این موضوع می‌تواند در درازمدت این بازار نابسامان را بسامان کند

ماندگاری همه طرح‌ها و برنامه‌های ما منوط به این است که با برنامه درسی و منابع آموزشی رسمی وزارت آموزش و پرورش، یعنی کتاب‌ها، منابع و رسانه‌های آموزشی که عموماً هم توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی تولید می‌شوند، گره بخورند

پایان هر سال ۵۷۰ میلیون نفر ساعت آموزش کتابخوانی خواهیم داشت که اصلاً کار کوچکی نیست.

چنین طرحی اگر موفق شود، قطعاً بساط کتاب‌های کمک‌آموزشی غیراستاندارد برچیده می‌شود و طرحی مانند سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی راه خود را پیدا می‌کند. قطعاً کتاب‌هایی که مورد تأیید دبیرخانه این طرح قرار می‌گیرند، و از طریق کتاب‌نامه‌های رشد معرفی می‌شوند، می‌تواند در چنین طرحی مورد استفاده بهینه قرار گیرد.

■ با این چشم‌انداز که در انتشار کتاب برای

دانش‌آموزان هماهنگی و هم‌سویی بیشتری بین سازمان‌ها و معاونت‌های تابعه وزارت آموزش و پرورش به وجود بیاید،

آینده طرح سامان‌دهی را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

■ به‌طور قطع و یقین اگر ما بتوانیم آینده را مدیریت کنیم،

و پرورشی «منتشر می‌شوند، مصداق این نوع اقدامات است. در این خصوص نظر شما چیست؟

■ شکی نیست که همه تولیدات در این زمینه باید در راستا و هم‌سو با طرح سامان‌دهی باشند. ما هم در دوره جدید تلاش کرده‌ایم که به این موضوع پای‌بند باشیم. مثلاً اخیراً طرحی با عنوان «بسته مطالعاتی» را آماده کرده‌ایم که درخصوص محتوای آن هم مشورت‌های لازم با سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی صورت گرفته است و ضمن بهره‌گیری از راهنمایی‌های کارشناسان محترم، تأیید این عزیزان را هم گرفته‌ایم.

منطق ما برای اجرای چنین طرحی این است که دانش‌آموز ما چهار فصل درس می‌خواند، پس باید هر دانش‌آموزی در هر فصل حداقل یک کتاب و در طول سال حداقل چهار کتاب مطالعه کند. البته ضمن آموزشی بودن کتاب، این کتاب‌های آموزشی دیگر نباید مانند کتاب درسی باشند، بلکه باید به دانش‌آموز جرئت اندیشیدن و پرسشگری بدهند و او را به مطالعه بیشتر علاقه‌مند کنند. حالا اگر ما در پایان سال ۱۰ نمره به کتابخوانی دانش‌آموز اختصاص دهیم و دانش‌آموزان از این طرح استقبال کنند، ما در

ما در سازمان کمتر به سمت ما می‌آیند. شاید به این دلیل که سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی از سابقه و قدمت بیشتری برخوردار است و ثبات مدیریتی هم در آنجا بیشتر بوده است. گاهی هم در کارهای مشترک، رفت‌وآمدها و جابه‌جایی‌ها باعث شده است که برخی کارها ابتر بمانند، به نتیجه نرسند و دوستان دل‌سرد شوند.

اما بنده شخصاً اعتقاد دارم که راهکار تنها در همکاری بیشتر و همراهی و هم‌فکری در کارهایی است که به اقدام و مشارکت همهٔ معاونت‌ها و سازمان‌های وزارت آموزش و پرورش نیاز دارند و قطعاً طرح سامان‌دهی مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی مصداق چنین کار مشترکی است. همه باید برای اجرایی شدن آن دست‌به‌دست هم دهیم تا بتوانیم شرایط مدیریتی و نظارت وزارت آموزش و پرورش بر بازار کتاب‌های آموزشی و کمک‌آموزشی را فراهم آوریم و یک نهاد آموزشی و تربیتی منسجم بتواند ضمن نظارت بر نهادهای بیرونی، خصوصی و مردمی، این بازار آشفته را سامان کند؛ ان‌شاءالله.

من اعتقاد دارم ماندگاری همهٔ طرح‌ها و برنامه‌های ما منوط به این است که با برنامهٔ درسی و منابع آموزشی رسمی وزارت آموزش و پرورش، یعنی کتاب‌ها، منابع و رسانه‌های آموزشی که عموماً هم توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی تولید می‌شوند، گره بخورند.

در همین راستا هم تلاش ما این بوده است که همهٔ طرح‌ها و برنامه‌هایی را که به این پیوند و هم‌فکری نیازمند هستند، با دوستانمان در سازمان هماهنگ کنیم و از نظرات کارشناسی و سازمانی آن‌ها بهره ببریم. برخی طرح‌ها و برنامه‌ها هم بوده که قبلاً شروع شده و با تغییرات سازمانی به گونه‌ای به حاشیه رانده شده‌اند، که باز هم ما تلاش کرده‌ایم با شناسایی و مطالعهٔ لازم در صورت مفید و هم‌راستا بودن با اهداف کلی وزارت آموزش و پرورش این برنامه‌ها را هم پی بگیریم و به سرانجام برسانیم. با آنکه قبل از تولید نظر کارشناسی و حرفه‌ای دوستان را جویا می‌شویم، پس از تولید و قبل از استفاده، این طرح‌ها و حاصل آن‌ها را باز هم در اختیار همکاران می‌گذاریم و بعد از آن مورد استفاده قرار می‌دهیم.

با چنین نگاهی ما گمان می‌کنیم که می‌توانیم به‌عنوان یکی از بازوهای اجرایی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی در طرح‌هایی مانند طرح سامان‌بخشی مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی همکار خوبی برای سازمان باشیم و در ضمن اهداف و مأموریت‌های خودمان را هم که وزارت آموزش و پرورش ما را ملزم به انجام آن‌ها کرده است، دنبال کنیم.

بازار نشر آموزشی و کمک‌آموزشی با سیاست‌ها و برنامه‌های طرح سامان‌دهی همراه خواهد شد. بدون تعارف، ما اکنون گاهی تحت تأثیر این بازار قرار می‌گیریم و به‌همین دلیل باید به سمت‌وسویی برویم که بتوانیم با معرفی و حمایت از تولیدات استاندارد و مفید، هدایت و کنترل کارشناسی این بازار را در دست بگیریم.

به‌نظر شما چه عاملی باعث می‌شود که کتاب سال ششم ما تولید نشده، بازار کتاب راهنمای آن را تولید کند؟ بدون شک به‌جز سودجویی و اقتصاد نهفته در این بازار، نیاز و استقبال مخاطب هم در چنین کاری مؤثر است. پس راهکار این است که همه با هم کمک کنیم تا کتاب مورد نیاز مخاطب ما در بازار بیرون تولید شود، اما تولیدکننده استانداردها و معیارهای تولید متون آموزشی و کمک‌آموزشی را رعایت کند. کما اینکه در چند سال گذشته، ولو در مورد بخشی از کتاب‌ها، این اتفاق افتاده است و شما هم این کتاب‌ها را در کتاب‌نامه‌های رشد معرفی کرده‌اید.

■ موضوع دیگر این است که شما در «انتشارات منادی تربیت» و یا در «طرح ۵۰ هزار مدرسه، ۵۰ هزار نمایشگاه»، به‌نوعی به انتشار و یا معرفی کتاب‌ها و آثاری مبادرت می‌کنید که لزوماً کتاب‌های استاندارد آموزشی و مورد تأیید طرح سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی نیستند. به‌نظر شما آیا این طرح‌های جدید

و متعدد ما را به سمت‌وسوی همان جزیره‌ای شدن بیشتر سوق نخواهند داد؟ آیا وجود چنین طرح و برنامه‌هایی اقدام موازی با فعالیت دیگر بخش‌هایی که انجام این کار را مستقیماً برعهده دارند، نیست؟

□ عرض کردم که ما در بازنگری امور به این موضوعات توجه ویژه‌ای داشته‌ایم. اتفاقاً چه موضوع تولید بسته‌های آموزشی، چه بحث تولید فیلم‌نامه و نمایش‌نامه از متون درسی، و چه اجرای سرودهای کتاب‌های درسی، همه با سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و «شورای عالی آموزش و پرورش» هماهنگ شده‌اند، و پس از گرفتن مراتب تأیید و تحسین آن مراکز نسبت به تولید این متون و مواد اقدام کرده‌ایم.

اگر من عرض کردم جزایر جداگانه به‌وجود آمده است، منظورم این بود که ما نیایم در هر معاونت و یا سازمان متون و منابع خاص و موردنظر خودمان را تولید و مستندسازی کنیم و به استان‌ها بفرستیم و استان‌ها بمانند که با این منابع گوناگون چه کار کنند. البته باید به این موضوع هم اشاره کنم که دوستان

آموزش و پرورش باید به کمک بخش خصوصی و نظارت بر رعایت استانداردهای لازم مبتنی بر برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، کتاب‌های مورد نیاز و تقاضای دانش‌آموزان را تهیه و ارائه کند

چالش‌های بازار نشر و کتاب‌های غیر درسی فنی و حرفه‌ای

مهندس سید محمود صموتی

اشاره

در بازار نشر ایران، کتاب‌های غیر درسی که به صورت کمک آموزشی و کمک درسی تهیه می‌شوند، چه وضعیتی دارند؟ آیا شرایط موجود از دیدگاه ناشران مطلوب است؟ نظر مخاطبان چیست؟ نهادهای ذی‌ربط مانند وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت علوم، فناوری و تحقیقات، و وزارت آموزش و پرورش چه دیدگاهی دارند؟ این‌ها همه سؤال‌هایی هستند که تاکنون برایشان پاسخ روشن و مشخصی که بر مبنای پژوهش میدانی یافته شده باشد، وجود ندارد. همواره این سؤال مطرح است که آیا می‌توان کیفیت کتاب‌های غیر درسی را که توسط ناشران بخش خصوصی تهیه می‌شوند، ارتقا داد و این محصول را با اهداف آموزشی هم‌سو کرد؟ در این مقاله سعی داریم با توجه به اسناد و شرایط موجود به چالش‌های بازار نشر و مشکلات مرتبط با تولید کتاب‌های غیر درسی بپردازیم.

کلیدواژه‌ها: چالش‌های بازار نشر، کتاب‌های غیر درسی، فنی حرفه‌ای

طبقه‌بندی کتاب‌ها

می‌دانیم هر کتابی یک پیام آموزشی دارد. لذا از این دیدگاه

می‌توانیم همه کتاب‌هایی را که تألیف یا ترجمه می‌شوند، کتاب آموزشی بنامیم. اما منظور از کتاب‌های آموزشی کتاب‌هایی هستند که به طور ویژه برای آموزش‌های رسمی و غیر رسمی کشور تهیه می‌شوند. کتاب‌های درسی، کمک‌درسی و کمک آموزشی از انواع کتاب‌های آموزشی هستند که در دوره‌های گوناگون آموزشی مانند دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه، کاردانی و کارشناسی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

همه کتاب‌های نظری و عملی در سطوح متفاوت، در دو طبقه قرار می‌گیرند: «کتاب‌های آموزشی» و «سایر». کتاب‌هایی که در طبقه «سایر» قرار می‌گیرند، کتاب‌هایی هستند که به طور مستقیم ابعاد آموزشی ندارند. کتاب‌های رمان، شعر و داستان از این مجموعه از کتاب‌ها جای دارند. کتاب‌های آموزشی در دو طبقه کتاب‌های «درسی» و «غیر درسی» طبقه‌بندی می‌شوند. کتاب‌های غیر درسی نیز در دو گروه شامل کتاب‌های «کمک‌درسی» و «کمک آموزشی» گنجانده می‌شوند.

برنامه‌ریزی، تألیف و نظارت بر تألیف کتاب‌های درسی در دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه نظری و متوسطه فنی و حرفه‌ای و کارودانش برعهده «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» است. این سازمان یکی از معاونت‌های وزارت آموزش و پرورش است.

کتاب‌های آموزشی است. ترکیب اعضای شوراهای برنامه‌ریزی در شاخه‌های نظری و کاردانش با ترکیب ذکر شده در شاخه فنی و حرفه‌ای کمی متفاوت است، ولی از نظر کیفی و توانمندی در یک ردیف قرار دارند.

ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی غیردرسی

همان‌طور که ذکر شد، کتاب‌های غیردرسی در دو طبقه کتاب‌های کمک‌درسی و کمک آموزشی قرار می‌گیرند.

کتاب‌های کمک‌درسی با محوریت برنامه‌درسی در راستای اهداف برنامه‌درسی و کتاب‌های درسی تألیف و منتشر می‌شوند و معمولاً قسمتی از برنامه‌درسی را پوشش می‌دهند. به عبارت دیگر، کتاب‌های کمک‌درسی مکمل کتاب‌های درسی هستند و هم‌گام و همراه با کتاب‌های درسی عرضه و آموزش داده می‌شوند. این کتاب‌ها شامل کتاب‌های کار، فعالیت (تمرین)، سنجش و ارزشیابی، و راهنمای معلم هستند.

کتاب‌های کمک آموزشی کتاب‌هایی هستند که به منظور ایجاد انگیزه، توسعه یادگیری، افزایش دانش و سواد علمی، پرورش مهارت‌های ذهنی و عملی، رشد روابط اجتماعی و ارتقای یادگیری فراگیران و در راستای برنامه‌درسی تهیه می‌شوند. این گروه کتاب‌ها ماهیت دانش‌افزایی دارند و آموزش آن‌ها همراه با کتاب‌های درسی الزامی نیست.

تولید کتاب‌های درسی و غیردرسی

تولید کتاب‌های درسی برعهده سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی است. مسئولیت تألیف و تولید کتاب‌های غیردرسی برعهده بخش خصوصی است. اما در برخی از موارد با توجه به نیاز، دفاتر ذی‌ربط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی به تولید این‌گونه کتاب‌ها مبادرت می‌کنند.

نظارت بر تولید کتاب

همان‌طور که اشاره شد، تمام کتاب‌های درسی با نظارت مستقیم سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی تهیه و منتشر می‌شوند. نظارت بر تولید کتاب‌های «غیردرسی» و «سایر» برعهده وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است. برای ممیزی و بررسی کتاب‌های ادبی، مذهبی، عرفانی، هنری، تاریخی و موارد مشابه آن، در این نهاد گروه‌های تخصصی وجود دارند که به‌طور دقیق کتاب‌های بخش خصوصی را بررسی و در صورت تأیید اجازه چاپ و انتشار می‌دهند. اما متأسفانه در ارتباط با کتاب‌های علمی در سطوح گوناگون (از ابتدایی تا دانشگاه) هیچ‌گونه نظارت محتوایی وجود ندارد و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی صرفاً به ارائه مجوز برای چاپ این کتاب‌ها اقدام می‌کند.

از آنجا که فراگیری کتاب‌های درسی اجباری است و تألیف کتاب‌های درسی براساس برنامه‌ای مدون صورت می‌گیرد، به‌صورت اجباری در آموزش‌های رسمی و غیررسمی مورد استفاده قرار می‌گیرند و فراگیرندگان نمی‌توانند قسمت‌هایی از محتوای کتاب را حذف کنند، این کتاب‌ها باید ویژگی‌های خاصی را داشته باشند. ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی توسط «دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی» سازمان پژوهش و به‌وسیله گروه‌های خبره تهیه و برای اجرا به «شوراهای برنامه‌ریزی» ابلاغ می‌شود.

شوراهای برنامه‌ریزی شوراهایی هستند که اعضای آن‌ها ترکیبی از متخصصان و برنامه‌ریزان آموزشی هستند. هر یک از این شوراهای با یک گروه یا یک رشته تخصصی مرتبط است. در این شوراهای برنامه‌ریزی آموزشی براساس چارچوب‌های کلان تعریف شده در اسناد بالادستی صورت می‌گیرد. همچنین چگونگی تألیف کتاب‌های درسی با توجه به ویژگی‌های آن تعیین و به مؤلفان ابلاغ می‌شود. این شوراهای نظارت بر امر تألیف را از شروع تألیف تا نهایی شدن آن برعهده دارند.

ترکیب شوراهای برنامه‌ریزی

نظر به اهمیت وظایف و مسئولیت‌سنجی که شوراهای برنامه‌ریزی دارند، لازم است ترکیب اعضای آن‌ها به‌گونه‌ای باشد که بتوانند برنامه‌ریزی آموزشی در سطح ملی را تدوین و تصویب کنند. یادآور می‌شود که برنامه‌نهایی به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش که شورایی راهبردی است می‌رسد. برای مثال، ترکیب اعضای شوراهای آموزشی در گروه‌ها و رشته‌های گوناگون شاخه فنی و حرفه‌ای به شرح زیر است:

- هنرآموز خبره (شاغل به تدریس در زمان عضویت در شورا)؛
 - کارشناس دفتر آموزش و پرورش فنی و حرفه‌ای و کاردانش (واحد اجرا)؛
 - کارشناس برنامه‌ریزی آموزشی (مسلط به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای)؛
 - مدرس آموزشکده (مرتبط با رتبه و مشاغل به تدریس در زمان عضویت در شورا)؛
 - استاد دانشگاه (مرتبط با رشته و شاغل به تدریس در زمان عضویت در شورا)؛
 - کارشناس بخش حرفه‌ای (شاغل در صنایع و مرتبط با رشته)؛
 - کارشناس متخصص رشته (مسلط به برنامه‌ریزی آموزشی و تألیف کتاب‌های آموزشی).
- اعضای شورا برای یک سال انتخاب می‌شوند. وظایف اصلی شورا برنامه‌ریزی آموزشی، تصویب برنامه، و نظارت بر تألیف

کتاب‌های کمک‌درسی با محوریت برنامه‌درسی در راستای اهداف برنامه‌درسی و کتاب‌های درسی تألیف و منتشر می‌شوند. این کتاب‌ها شامل کتاب‌های کار، فعالیت (تمرین)، سنجش و ارزشیابی، و راهنمای معلم هستند

جوانه، کتاب‌نامه‌های رشد، اسناد ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی، و جشنواره رشد، ارتباط نزدیکی با ناشران بخش خصوصی برقرار کند و تولیدات آنان را تا حدودی با برنامه و کتاب‌های درسی هم‌سو سازد. دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی تاکنون تعداد ۳۵ شماره نشریه جوانه، ۶۲ عنوان کتاب‌نامه رشد و بیش از ۵۰ عنوان اسناد ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی را تولید و در اختیار ناشران بخش خصوصی قرار داده است. اکنون که مسئولیت مستقیم نظارت بر رسانه‌های مکتوب و غیرمکتوب کمک‌آموزشی و کمک‌درسی در دوره‌های ابتدایی، راهنمایی و متوسطه نظری و متوسطه فنی‌و حرفه‌ای و کاردانش برعهده این دفتر قرار گرفته، لازم است با استفاده از ظرفیت‌های موجود و جذب ظرفیت‌های پنهان و بالقوه، زمینه‌های همکاری هرچه بیشتر را با ناشران بخش خصوصی فراهم آورد و در این راستا به تولید اسنادی با رویکرد تسهیل در تعامل بیشتر با ناشران بخش خصوصی آموزشی اقدام کند.

کتاب‌های حل‌المسائل مانند خوره (بیماری جذام) به جان کاربران می‌افتد و آنان را به سمی می‌برد که هیچ یاد نمی‌گیرند و فقط راه‌حل‌ها را به خاطر می‌سپارند. لذا اگر تغییر کوچکی در صورت مسئله داده شود، نمی‌توانند آن را حل کنند

کتاب‌های آموزشی غیردرسی موجود در بازار نشر

در بازار نشر نود نوع کتاب غیردرسی وجود دارد. تعداد محدودی از کتاب‌ها با نظرات دفا تر تألیف سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی تولید می‌شوند معمولاً این کتاب‌ها با رویکرد برنامه درسی و هم‌سو با محتوای کتاب‌های درسی به رشته تحریر درمی‌آیند و تا حدود زیادی برای فراگیران قابل استفاده و مفیدند. همچنین، تعدادی

از دانشگاه‌ها نیز به تولید کتاب‌های درسی و غیردرسی دانشگاهی دست می‌زنند که اغلب آن‌ها ترجمه‌ای و تعداد محدودی تألیفی هستند. برخی از این کتاب‌ها که با نظارت گروه‌های درسی و شوراهای علمی دانشگاه تهیه می‌شوند، از کیفیت مطلوب‌تری برخوردارند، در حالی که تعداد دیگری از این کتاب‌ها که نظارتی بر تولید آن‌ها صورت نمی‌گیرد، کیفیت مطلوبی ندارند و از اعتبار علمی مناسب برخوردار نیستند.

انبوه گسترده‌ای از کتاب‌های غیردرسی نیز در بازار نشر وجود دارند که صرفاً به منظور کسب درآمد تولید شده‌اند و عملاً کاربران را به بیراهه می‌کشند.

معضلات بازار نشر ایران

یکی از معضلات بازار نشر ایران در زمینه تولید کتاب‌های آموزشی غیردرسی تولید کتاب‌های حل‌المسائل و کتاب‌های تست و نکته است. محتوای اغلب این کتاب‌ها از محتوای کتاب‌های درسی و آزمون‌های نهایی اقتباس می‌شود. این‌گونه کتاب‌ها نه تنها نمی‌توانند کمک مؤثری به تعمیق آموزش و هدایت افراد

عکس: رضا بهرامی

از این‌رو غالباً مشاهده می‌شود که کتاب‌های منتشر شده در زمینه‌های علمی و فنی در بازار نشر فاقد ارزش و اعتبار علمی هستند و بعضی نیز از نظر علمی اشتباهات فاحش و غیرقابل قبولی دارند. همچنین تبلیغات گسترده و بدون نظارت سبب شده است که خانواده‌ها، دانشجویان، دانش‌آموزان و سایر مصرف‌کنندگان که هیچ‌گونه اطلاعی از نبود نظارت محتوایی بر این‌گونه کتاب‌ها ندارند، با آسودگی خاطر و تکیه بر مجوز رسمی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و شابک صادر شده از سوی کتابخانه ملی (فیبا)، این‌گونه کتاب‌ها را خریداری و استفاده کنند.

نقش نظارتی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

در سال ۱۳۸۹ براساس مصوبه ۸۲۸ شورای عالی آموزش و پرورش تحت عنوان «آیین‌نامه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها) به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش مأموریت داده شد تا بر تولید مواد آموزشی اعم از رسانه‌های مکتوب و غیرمکتوب نظارت مستقیم داشته باشد. سازمان پژوهش این نظارت را به دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی، واگذار کرد. یادآور می‌شود که از سال ۱۳۷۸ تاکنون دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی، سعی کرده است از طریق نشریه

برای شاخهٔ کاردانش در گذشته انجام شده است، ولی به دلیل ناکافی بودن سازوکارهای لازم و استانداردهای مورد نیاز، تداوم نیافته است. همچنین، اجرای امتحانات نهایی در درس‌های متفاوت، نوعی برون‌سپاری محسوب می‌شود که موجب ارتقای آموزش در آن درس‌ها می‌شود.

یکی دیگر از اشکالات ناشران ناآگاهی آنان از محتوای آموزشی و رویکردهای آن است. چنانچه ناشران در ارتباط با محتوای آموزشی اطلاعات لازم را داشته باشند، می‌توانند کتاب‌های خود را در راستای برنامه‌های آموزشی تولید و کیفیت‌بخشی کنند.

به‌طور کلی معضلات و مشکلات بازار نشر و کتاب‌های آموزشی غیردرسی را می‌توانیم حول چهار محور زیر بیان کنیم:

۱. نبود نظارت محتوایی بر تولید کتاب‌های آموزشی غیردرسی از سوی نهادهای مسئول؛
۲. شیوهٔ ارزشیابی به‌صورت درونی و بدون نظارت نهادهای ذی‌ربط؛
۳. ناآگاهی ناشران بخش خصوصی از رویکردهای آموزشی و محتوای کتاب‌های درسی؛
۴. نداشتن تعامل کافی با نهادهای مرتبط با تولید کتاب‌های درسی.

مشکلات ناشران بخش خصوصی

یکی از مشکلات اساسی ناشران بخش خصوصی این است که نمی‌دانند چه محصولی را تولید کنند که جذاب، دارای بازار فروش تضمینی و در راستای کتاب‌های درسی باشد. از این‌رو غالباً کتاب‌های آموزشی غیردرسی به‌صورت سلیقه‌ای و بدون توجه به رویکرد و محتوای برنامهٔ درسی تهیه می‌شوند. می‌دانیم که یکی از دغدغه‌های اصلی ناشران بخش خصوصی بازگشت سرمایه و کسب سود معقول از سرمایه‌گذاری است که این انتظار معقول و قابل قبول است. لذا باید شرایط به‌گونه‌ای مهیا شود که ناشر ضمن تولید کتاب‌های مناسب و هم‌سو با اهداف، رویکرد و محتوای آموزشی، بتواند بازار فروش مطلوبی نیز داشته باشد.

حال باید دید آیا می‌توان چنین زمینه‌هایی را فراهم کرد؟ پاسخ مثبت است.

چنانچه ناشران بخش خصوصی؛ باتوجه به مسئولیت واگذار شده به دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی، بتواند با این دفتر تعامل تنگاتنگ داشته باشند، قادر خواهند بود که کتاب‌های مناسبی را در رشته‌های گوناگون تهیه کنند و به بازار نشر ارائه دهند.

راهکارهای عملی

همان‌طور که اشاره شد، دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی سال‌هاست که سعی در تعامل با ناشران بخش خصوصی دارد. در

به‌سوی اهداف آموزشی کمک مؤثری کند، بلکه در بسیاری از موارد مخرب و مشکل‌سازند. استفاده از این نوع کتاب‌ها موجب تنبلی و بی‌حوصلگی فراگیران می‌شود و آنان را به‌سمت الگوهای مبتنی بر دانش حافظه‌ای و دور از مفاهیم عمیق یادگیری سوق می‌دهد. این پدیده یکی از مخرب‌ترین آثار استفاده از این نوع کتاب‌هاست.

نکتهٔ جالب این است که اکثر ناشران و مؤلفان بخش خصوصی که به تولید این کتاب‌ها دست می‌زنند، از بازار فروش آن اظهار رضایت می‌کنند. همچنین، مخاطبان این نوع کتاب‌ها به دلیل ارائهٔ چارچوب‌های از پیش تعیین شده و الگوهای کلیشه‌ای، از آن‌ها استقبال می‌کنند و از این موضوع غافل هستند که در آینده نمی‌توانند از آموخته‌های خود به‌نحو مطلوب استفاده کنند. کتاب‌های

حل‌المسائل مانند خوره^۲ به جان کاربران می‌افتد و آنان را به‌سمتی می‌برد که هیچ یاد نمی‌گیرند و فقط راه‌حل‌ها را به‌خاطر می‌سپارند. لذا اگر تغییر کوچکی در صورت مسئله داده شود، نمی‌توانند آن را حل کنند.

کتاب‌های تست و نکته هم اگر در چارچوب برنامهٔ درسی نباشند و اهداف آموزشی را پوشش ندهند، وضعیت نامطلوب‌تری در مقایسه با کتاب‌های حل‌المسائل خواهند داشت. به‌طور خلاصه، استفاده از این نوع کتاب‌ها باعث می‌شود که اهداف آموزشی فراموش شوند و مخاطبان با دانشی محدود و حافظه‌ای از علم مربوط بتوانند از عهدهٔ ارزشیابی برآیند و پس از اتمام آزمون آنچه را که به‌خاطر سپرده‌اند، به فراموشی بسپارند.

اشکال در کجاست؟

می‌دانیم اهداف آموزشی زمانی تحقق می‌یابد که روش رسیدن به آن‌ها مشخص و محتوای آموزشی، فضا و تجهیزات، و نیروی انسانی مهیا باشند و ارزشیابی به‌طور صحیح انجام شود. چنانچه در برنامهٔ آموزشی یکی از موارد نادیده گرفته یا ضعیف دیده شوند. آموزش واقعی رخ نمی‌دهد و اهداف محقق نمی‌شوند.

یکی از مشکلات اصلی در فرایند اجرای آموزش، ارزشیابی صحیح است که امکان دارد به‌صورت درونی توسط مجری یا به‌صورت بیرونی توسط سایر نهادها یا «ان‌جی‌ا»ها اجرا شود. غالباً در ارزشیابی درونی که توسط مجری صورت می‌گیرد، اهداف آموزشی با کیفیت مطلوب و عالی نمی‌رسند. اما در ارزشیابی بیرونی این امر امکان‌پذیر است. برای رسیدن به اهداف آموزشی و ارزشیابی آن، به استاندارد ارزشیابی دقیق نیاز است، به‌طوری که ارزشیاب بتواند با مراجعه به آن استانداردها، کیفیت آموزش اجرا شده را ارزشیابی کند. برون‌سپاری ارزشیابی در ایران در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

یکی از مشکلات اساسی ناشران بخش خصوصی این است که نمی‌دانند چه محصولی را تولید کنند که جذاب، دارای بازار فروش تضمینی و در راستای کتاب‌های درسی باشد. از این‌رو غالباً کتاب‌های آموزشی غیردرسی به‌صورت سلیقه‌ای و بدون توجه به رویکرد و محتوای برنامهٔ درسی تهیه می‌شوند

کتاب‌های مزبور تجدیدنظر کنند تا بتوانند تضمینی برای فروش محصولات خود داشته باشند، در غیر این صورت آنان نمی‌توانند کتاب‌های تولیدی خود را به مراکز آموزشی عرضه کنند. ضمن اینکه محصولات آنان دارای کیفیت مطلوبی باشد، با شرکت در جشنواره رشد ممکن است به‌عنوان کتاب‌های مناسب، تقدیری و برگزیده، انتخاب شوند و امتیازهای خاصی را به‌دست آورند. بیایید دست در دست هم دهیم و برای ارتقای آموزش کتاب‌هایی را تهیه کنیم که نسل آینده را به‌سوی دانش و علمی سوق دهد که بتواند ایران اسلامی‌مان را خودکفا و بی‌نیاز سازد.

این راستا در سال ۱۳۹۱ به تولید اسناد جدیدی دست زد که با سبکی نوین و به‌صورتی ساده به رویکردهای آموزشی و چگونگی تولید کتاب‌های غیردرسی می‌پردازند. در این اسناد، استانداردهای مورد نیاز با زبانی ساده و شیوا بیان می‌شوند همچنین «فهرست واری» (چک‌لیست)ها و «نمون برگ» (فرم)هایی نیز تهیه شده‌اند که چگونگی ارزیابی و امتیازدهی به کتاب‌های غیردرسی تولیدی توسط ناشران در آن‌ها قید می‌شود. این اسناد به‌تدریج در اختیار ناشران قرار می‌گیرند. مطالعه این اسناد توسط ناشران بخش خصوصی در راستای تولید کتاب‌های غیردرسی بسیار مفید و راهگشاست. همچنین، برقراری ارتباط ناشران با شوراهای برنامه‌ریزی گروه‌های درسی رشته‌های تخصصی می‌تواند کمک کننده باشد.

❖ پی‌نوشت‌ها

۱. I.N.G.O Non Governmental Organization (تشکیلات غیردولتی)

۲. بیماری جذام

پایان کلام

باتوجه به نهاد نظارتی تعیین شده برای کتاب‌های آموزشی غیردرسی، لازم است ناشران بخش خصوصی در چگونگی تولید

معرفی کتاب‌نامه‌های رشد

طیبه الدوسی

کتاب‌نامه رشد دوره پیش دبستان

کتاب‌های مناسب معرفی شده در آخرین شماره (۳): ۲۰۸ عنوان
مخاطبان: کودک، والدین و مربی

کتاب‌نامه رشد دوره آموزش راهنمایی

کتاب‌های مناسب معرفی شده در آخرین شماره (۱۵): ۱۸۷ عنوان
مخاطبان: دانش‌آموز، معلم، اولیا و مربیان آموزشی

کتاب‌نامه رشد دوره آموزش فنی و حرفه‌ای و کاردانش

کتاب‌های مناسب معرفی شده در آخرین شماره (۱۲): ۱۷۷ عنوان
مخاطبان: هنرجو، هنرآموز، اولیا و مربیان آموزشی

کتاب‌نامه رشد ویژه پایه سوم ابتدایی

کتاب‌های مناسب معرفی شده: ۳۷۰ عنوان
مخاطبان: دانش‌آموز، معلم، اولیا و مربیان آموزشی

کتاب‌نامه رشد دوره آموزش ابتدایی

کتاب‌های مناسب معرفی شده در آخرین شماره (۱۵): ۳۶۵ عنوان
مخاطبان: دانش‌آموز، معلم، اولیا و مربیان آموزشی

کتاب‌نامه رشد دوره آموزش متوسطه

کتاب‌های مناسب معرفی شده در آخرین شماره (۱۲): ۲۶۳ عنوان
مخاطبان: دانش‌آموز، معلم، اولیا و مربیان آموزشی

کتاب‌نامه رشد ویژه پایه اول متوسطه (هفتم)

کتاب‌های مناسب معرفی شده: ۱۵۳ عنوان
مخاطبان: دانش‌آموز، معلم، اولیا و مربیان آموزشی

در شماره‌های اخیر کتاب‌نامه‌های رشد دوره آموزش راهنمایی، دوره آموزش متوسطه و دوره آموزش فنی و حرفه‌ای، دو ضمیمه کتاب‌های مناسب کتابداری با ۴۰ عنوان، و کتاب‌های مناسب زبان انگلیسی با ۵۴ عنوان آمده است. همچنین، به کتاب‌نامه رشد آموزش ابتدایی نیز فهرست کتابداری با ۴۰ عنوان کتاب مناسب ضمیمه شده است.

عکس: رضا بهرامی

به ابتکار انتشارات فاطمی صورت گرفته است:

فروشگاهی برای همه کتاب‌های آموزشی استاندارد

سمانه آزاد

کتاب‌های مناسب دوره‌های تحصیلی گوناگون در کتاب‌نامه‌های رشد و پایان کتاب‌های درسی، به شناسایی و معرفی کتاب‌های استاندارد دست زده است.

در این میان، همواره تهیه سریع و راحت این کتاب‌ها یکی از دغدغه‌های مطرح برای مخاطبان بوده که «انتشارات فاطمی» با ایجاد فروشگاهی سعی در رفع آن کرده است. در این فروشگاه می‌توان کتاب‌هایی را یافت که توسط کتاب‌نامه‌های رشد معرفی و یا در جشنواره‌های کتاب‌های آموزشی رشد برگزیده شده‌اند؛ از کتاب‌های مختص دوره ابتدایی تا کتاب‌های دبیرستان. این فروشگاه که به‌تازگی کار خود را آغاز کرده است، به زودی بخش فروش آنلاین و تلفنی خود را نیز فعال می‌کند تا مخاطبان از همه نقاط کشورمان بتوانند کتاب‌های استاندارد را تنها از یک فروشگاه بخرند.

برای آشنایی بیشتر با اهداف راه‌اندازی فروشگاه و چگونگی تهیه کتاب از آن، با حامد محبی و شیوا ثمرانی از

«آیین‌نامه سامان‌دهی منابع آموزشی» (مواد و رسانه‌ها) در هشتصد و بیست و هشتمین جلسه «شورای عالی آموزش و پرورش» و در سال ۱۳۸۹ به تصویب رسیده است. براساس این آیین‌نامه، وزارت آموزش و پرورش موظف است تولید و عرضه مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی استاندارد را به‌وسیله راهکارهایی مورد ارزیابی، هدایت و تشویق قرار دهد؛ راهکارهایی نظیر: اعطای نشان استاندارد به مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی معتبر؛ برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی؛ حمایت از تولید مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی استاندارد به انجای گوناگون، از جمله معرفی آن‌ها در کتاب‌های درسی، مجله‌های رشد و سایت‌های آموزشی به دانش‌آموزان، معلمان و خانواده‌ها.

بر این اساس، «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» طرح سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی را تصویب کرد و در دستور کار «دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی» قرار داد. این دفتر نیز با برگزاری نه دوره جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، و معرفی

و کارشناسان مجرب به نقد کتاب‌ها نیز خواهیم پرداخت.
■ از چه زمانی فکر ایجاد چنین مرکز و فروشگاه‌های مطرح شد؟

□ فکر اولیه راه‌اندازی چنین فروشگاه‌هایی به حدود دو سال پیش برمی‌گردد. این فکر مدتی ذهن ما را مشغول کرده بود تا اینکه در اواسط سال گذشته، جلساتی را با همکاران و همچنین برخی از صاحب‌نظران برگزار کردیم که به پخته‌تر و جدی‌تر شدن این فکر منجر شد. نهایتاً تصمیم قطعی در مؤسسه فاطمی گرفته شد و ما پس از آن چند ماه را درگیر یافتن مکان مناسب بودیم. با انتخاب این مکان در خیابان دانشگاه، در واقع محدوده خیابان انقلاب به‌عنوان بازار اصلی کتاب شهر تهران در نظر گرفته شد. فضا سازی و تجهیز فروشگاه گام بعدی بود که با سخت‌گیری‌هایی که در مجموعه ما وجود دارد، بیش از دو ماه زمان برد. در همین زمان ما درگیر بررسی و انتخاب عنوان‌های مناسب از ناشران برگزیده هم بودیم. این مرحله سخت‌ترین بخش‌های کار است که تا الان هم ادامه دارد. برای فروشگاه کتاب فاطمی ظرفیتی حدود ۳۰۰۰ عنوان کتاب پیش‌بینی شده که تاکنون بیش از دو سوم آن تکمیل شده است.

■ در این راه چه مشکلات و موانعی وجود داشت؟

□ مهم‌ترین مشکل راه‌اندازی کتاب‌فروشی قطعاً تأمین سرمایه اولیه است. هزینه مکان و همین‌طور هزینه‌های مربوط به فضا سازی و تجهیز فروشگاه بسیار سنگین و قابل توجه است.

■ به سازوکار ورود کتاب‌ها به فروشگاه پیردازیم. ورود کتاب‌ها به این فروشگاه چگونه است؟ چه‌طور از ورود کتاب‌های غیراستاندارد تأیید نشده جلوگیری می‌شود؟

□ تجربه همکاران ما در فروشگاه که با حوزه آموزش و پرورش آشنا هستند، و همچنین مشورت با نویسندگان و کارشناسان آموزشی در انتشارات فاطمی به ما کمک می‌کند تا در انتخاب کتاب‌های مناسب، کمتر با مشکل روبه‌رو شویم. اما در انتخاب کتاب‌های آموزشی مهم‌ترین معیار ما سایت سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی و کتاب‌نامه‌های رشد است. در بخش کتاب‌های المپیاد نیز از مدرسان مجرب المپیاد و سرپرستان تیم‌های المپیاد در باشگاه دانش‌پژوهان جوان استفاده می‌کنیم.

■ مدارس و افراد، به‌خصوص گروه‌هایی که دور از تهران هستند، چگونه می‌توانند کتاب‌های مورد نیازشان را از طریق شما تهیه کنند؟ آیا در این زمینه هم تمهیداتی اندیشیده‌اید؟
□ بله. وبگاه این فروشگاه به نشانی "fatemibookshop.ir" در دست راه‌اندازی است که با فعال شدن آن، کار اطلاع‌رسانی

■ هدف از ایجاد این فروشگاه چیست و در راستای رفع چه نیازی بوده است؟

□ همان‌گونه که می‌دانید، انتشارات فاطمی از سال ۱۳۶۱ تاکنون در نشر کتاب‌های علمی و آموزشی مورد نیاز دانش‌آموزان، دانشجویان، استادان و معلمان اهتمام ورزیده است. ما تاکنون بیش از هزار عنوان کتاب و نشریه علمی با هدف کمک به ترویج علم و درک بهتر مفاهیم علمی و آموزشی منتشر کرده‌ایم. اکثر قریب‌به‌اتفاق این کتاب‌ها به وسیله کارشناسان سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی تأیید و در کتاب‌نامه‌های رشد به‌عنوان کتاب مناسب معرفی شده‌اند. اما رساندن هرچه سریع‌تر و آسان‌تر این کتاب‌ها به دست مصرف‌کنندگان و متقاضیان، همواره از دغدغه‌های این مؤسسه بوده است که با راه‌اندازی این فروشگاه و سیستم فروش آنلاین، ان‌شاءالله به نیاز آن‌ها پاسخ داده خواهد شد.

از طرف دیگر، مؤسسه فرهنگی فاطمی تنها مؤسسه‌ای نیست که کتاب‌هایی مناسب و سودمند مطابق با نیازهای دانش‌آموزان تولید می‌کند. خوش‌یختانه ناشران آموزشی کاردانی در این عرصه مشغول فعالیت هستند و کتاب‌هایی تولید می‌کنند که دانش‌آموزان و مراکز آموزشی به آن‌ها نیاز دارند. این فروشگاه به‌صورت تخصصی پاسخ‌گوی چنین نیازی است و به‌ویژه کتاب‌هایی را عرضه می‌کند که در طرح سامان‌دهی

کتاب‌های آموزشی به‌وسیله کارشناسان مجرب تأیید و در کتاب‌نامه آموزشی رشد به‌عنوان کتاب سودمند معرفی شده‌اند. در واقع هدف اصلی ما ایجاد مرکزی برای دسترسی سریع و آسان دانش‌آموزان، دانشجویان، مدیران مدارس و کارشناسان آموزشی به منابع علمی و آموزشی معتبر بوده است.

البته در این فروشگاه علاوه بر کتاب‌های انتشارات فاطمی، برگزیده کتاب‌های علمی و آموزشی سایر ناشران که از کیفیت علمی لازم برخوردار باشند نیز ارائه می‌شوند. ما برای تحقق این هدف چند برنامه را در دستور کار قرار داده‌ایم، از جمله برقراری ارتباط مستمر با مدارس و مراکز آموزشی در تهران و شهرستان‌ها به‌ویژه با کتابداران گرامی به‌منظور اطلاع‌رسانی درباره تازگی‌های علمی آموزشی از برنامه‌های این فروشگاه. برای رسیدن به این هدف درصدد انتشار خبرنامه تخصصی کتاب‌های علمی - آموزشی هستیم. این خبرنامه به‌صورت چاپی و الکترونیکی در اختیار مدارس قرار خواهد گرفت. در این خبرنامه علاوه بر تازه‌های کتاب‌های علمی و آموزشی، به کمک دبیران

هدف اصلی ما ایجاد مرکزی برای دسترسی سریع و آسان دانش‌آموزان، دانشجویان، دبیران، مدیران مدارس و کارشناسان آموزشی به منابع علمی و آموزشی معتبر بوده است

عکس: رضا بهرامی

کتاب کتابخانه‌های مدارس کشور با تخفیف ویژه است. علاوه بر این، فروشگاه آماده است تا در صورت تقاضای مدارس و مراکز آموزشی، به مناسبت‌های گوناگون در مدارس کشور نسبت به برگزاری نمایشگاه و تعبیه میز کتاب اقدام کند.

بعضی از کتاب‌های انتشارات فاطمی نایاب هستند و از گردونه چاپ خارج شده‌اند. گاهی افرادی برای مطالعه و به‌خصوص برای تحقیق نیاز دارند که نسخه‌ای از این کتاب‌ها را در اختیار داشته باشند. فروشگاه کتاب فاطمی با توافقی که با انتشارات فاطمی

کرده است، فایل این کتاب‌ها را در اختیار دارد و در صورت تقاضا، حداکثر ظرف ۷۲ ساعت پس از دریافت سفارش، نسبت به چاپ دیجیتال و صحافی کتاب مورد نظر اقدام می‌کند و آن را در اختیار متقاضی می‌گذارد.

همچنین تهیه برنامه نرم‌افزاری برای اجاره، خرید و فروش کتاب‌های دست دوم از برنامه‌های دیگری است که در دست بررسی داریم.

رونمایی از کتاب‌های تازه با حضور مؤلفان و مترجمان در محل فروشگاه، و نیز برنامه‌های ویژه‌ای که به مناسبت‌های متفاوت و نیازهای دانش‌آموزان ارتباط دارند، در برنامه‌های فروشگاه پیش‌بینی شده‌اند. «طرح هم‌نشینی با المپیاد» اولین برنامه از این طرح است که در چند نوبت با حضور مدال‌آوران المپیاد، مدرسان، مشاوران، مؤلفان و سرگروه‌های المپیاد در مهرماه برگزار خواهد شد.

امیدواریم برنامه‌های این فروشگاه بتواند وسیله‌ای برای دسترسی آسان‌تر و انتخاب مناسب انواع کتاب‌های علمی و آموزشی، از جمله کتاب‌های المپیاد، کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی، کتاب‌های مرجع برای پژوهش‌های دانش‌آموزی و هر نوع کتاب مورد نیاز مدارس فراهم کند

■ استقبال ناشران و مدارس را چه طور ارزیابی می‌کنید؟

□ حقیقت این است که این فروشگاه به‌تازگی راه‌اندازی شده است و هنوز فرصت کافی برای اطلاع‌رسانی مطلوب نداشته‌ایم. با وجود این، از برنامه کاری فروشگاه راضی بوده‌ایم و استقبال خوب بوده است. امیدواریم با بازگشایی مدارس و اطلاع‌رسانی مناسب به شرایط مطلوب برسیم. اعتقاد داریم ایجاد این فروشگاه و فروشگاه‌های مشابه می‌تواند به ایجاد نظم در بازار کتاب‌های آموزشی و کمک‌آموزشی بینجامد. ضمناً استقبال ناشران و همراهی آن‌ها با این کتاب‌فروشی هم بسیار مطلوب بوده است. ما هم می‌کوشیم با افزایش فروش، آن‌ها را به همکاری بیشتر ترغیب کنیم.

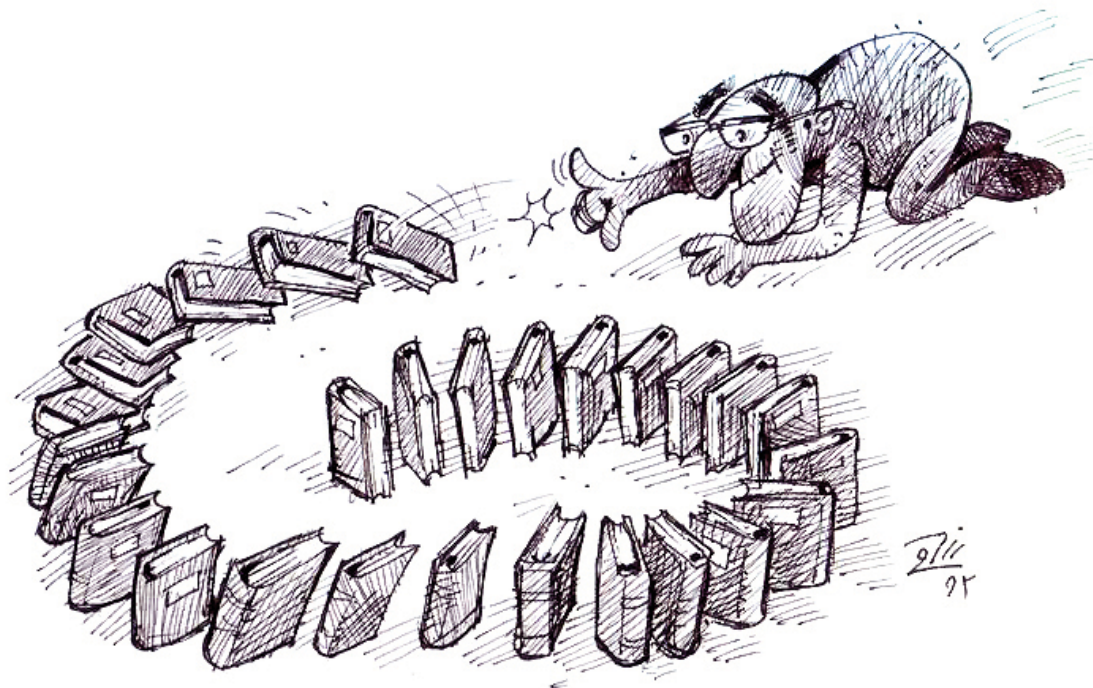
■ مزایای این کار را برای مدارس و آموزش‌وپروش چه می‌دانید؟

□ امیدواریم برنامه‌های این فروشگاه بتواند وسیله‌ای برای دسترسی آسان‌تر و انتخاب مناسب انواع کتاب‌های علمی و آموزشی،

کتاب فروشگاه نیز آسان‌تر خواهد شد. مدارس و مراکز آموزشی و علاقه‌مندان در شهرستان‌ها نیز به راحتی به آن دسترسی پیدا خواهند کرد و می‌توانند کتاب‌های خود را به صورت آنلاین سفارش دهند. علاوه بر این، سفارش کتاب از طریق تماس تلفنی و ارسال سریع آن از خدمات دیگر این فروشگاه است. این سرویس در آینده به صورت مکانیزه و الکترونیکی ارائه خواهد شد تا هنگام تعطیلی فروشگاه در کار ثبت سفارش وقفه‌ای ایجاد نشود. سفارش کتاب به کتاب‌های فاطمی یا کتاب‌های موجود در فروشگاه منحصر نخواهد بود. این فروشگاه آمادگی دارد بنابر نیاز متقاضیان، کتاب مورد نظر از سایر ناشران و حتی کتاب‌های کمیاب را هم تهیه کند.

■ برنامه‌های دیگر فروشگاه چیست؟

□ برنامه دیگر ما در این فروشگاه که در اولویت قرار دارد، تأمین

■ **حال که اکثر کتاب‌های این فروشگاه مورد تأیید وزارت آموزش و پرورش است، انتظار شما از این وزارت خانه چیست؟**
 □ در واقع ما انتظار ویژه‌ای نداریم و از اینکه دفتر فصل‌نامه «رشد جوانه» به فکر معرفی این فروشگاه افتاده است، صمیمانه سپاس‌گزاریم. سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی از طرح‌های مفیدی است که به منظور بررسی و انتخاب کتاب‌های مناسب و اعلام آن به مدارس و مراکز آموزشی کشور اجرا شده است. یقیناً راه‌اندازی این فروشگاه تهیه این کتاب‌ها را برای مراکز آموزشی و دانش‌آموزان آسان خواهد کرد. لذا در صورتی که آموزش و پرورش این اقدام را کمک به اجرای طرح سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی تلقی می‌کند، انتظار داریم به هر طریقی که صلاح می‌داند، نسبت به اطلاع‌رسانی و معرفی این فروشگاه به مخاطبان به‌ویژه مدارس کشور اقدام کند. در این صورت احتمالاً ناشران دیگر نیز برای راه‌اندازی این‌گونه فروشگاه‌ها در سطح کشور تشویق خواهند شد.

برای تماس با فروشگاه کتاب فاطمی می‌توانید به آدرس تهران، خیابان انقلاب اسلامی، خیابان دانشگاه، نیش خیابان شهرداری ژاندارمری مراجعه کنید و یا با شماره تلفن ۶۶۹۷۳۷۱۰ تماس بگیرید.

از جمله کتاب‌های المپیاد، کتاب‌های کمک‌آموزشی، کتاب‌های مرجع برای پژوهش‌های دانش‌آموزی و هر نوع کتاب مورد نیاز مدارس فراهم کند. این فروشگاه می‌تواند کتاب‌های مورد نظر مدارس را با تخفیف ویژه و در کوتاه‌ترین زمان ممکن در اختیارشان قرار دهد. فروشگاه کتاب موفقیت خود را در گرو حمایت و اعتماد مدارس و دبیران گرامی می‌داند.

■ **به نظر تان موانع و محدودیت‌های گسترش این کار چیست؟**

□ اساساً کار کردن در حوزه فرهنگ، به‌ویژه در بخش کتاب، جز با عشق و علاقه سرانجامی نخواهد داشت. لذا اگر صرفاً با نگاه و انگیزه اقتصادی بخواهیم به این مقوله بپردازیم، امید چندانی به استمرار و توسعه این فعالیت نمی‌توان داشت. این روزها با توجه به شرایط صنعت نشر و گرانی مواد اولیه چاپ، شرایط پیچیده‌تر و سخت‌تر از گذشته هم شده است. امیدواریم با اجرای برنامه‌های اقتصادی دولت جدید

درصد انتشار خبرنامه تخصصی کتاب‌های علمی - آموزشی هستیم. این خبرنامه به صورت چاپی و الکترونیکی در اختیار مدارس قرار خواهد گرفت

شرایط بهتر شود.

نقش هنر و تصویر متحرک در فرایند آموزش

دکتر نیره شاه‌محمدی

مقدمه

تأثیر انکارناپذیر هنر در آموزش و پرورش و نقش تزکیه و تهذیب اخلاقی و روانی هنر، همواره مدنظر روان‌شناسان، روان‌کاوان و هنرشناسان بوده است. افزون بر جنبه‌های زیبایی‌شناختی و تعلق خاطر به هنر، جنبه‌های آموزشی، عملی و درمانی هنر، دارای اهمیت است (عناصری، ۱۳۹۰). هنر جنبه‌های مختلفی دارد که هر کدام، به نوعی از فرهنگ جامعه متأثر می‌شود. از طرف دیگر، تجلی و ظهور هنر در جامعه نیز بر فرهنگ جامعه تأثیر می‌گذارد.

کلیدواژه‌ها: هنر، تصویر متحرک، فرآیند آموزش

یکی از مصادیق تجلی هنر، سینما و فیلم سینمایی است و یکی از عمده‌ترین خدمات فیلم‌های سینمایی در زمینه شکوفایی فرهنگ جامعه، التفات به مضامین اجتماعی، فرهنگی و روانی جامعه، انعکاس فرهنگ مردم و اقتباس و احیای سنن قومی جامعه است. بدین معنا، فیلم و مضامین آن، به‌عنوان هنر در خدمت جامعه قرار می‌گیرد. فن فیلم‌سازی و فیلم‌برداری، به مثابه هنری «عینی»^۱ در مقابل هنر «انتزاعی»^۲، به عمق نیازهای اجتماعی پیوند می‌خورد و به آداب، رسوم، خواست‌ها و نیازمندی‌های افراد جامعه می‌پردازد و به‌جای سرگردانی برای یافتن سوژه، مضامین روانی، اجتماعی و فرهنگی جوامع گوناگون را بررسی می‌کند و از این طریق تفاهم فرهنگی صورت می‌گیرد. این شیوه عملکرد، فیلم را برای تماشای عموم افراد ملموس می‌سازد و اهداف انسانی این هنر، جایگاهی مناسب در جامعه پیدا می‌کند (عناصری، ۱۳۹۰).

فیلم به‌عنوان یک رسانه، نقش مؤثری در اجتماعی کردن کودکان و نوجوانان دارد. از طرف دیگر، می‌تواند فرهنگ جامعه را متأثر سازد.

یکی از اهداف آموزش و پرورش، رشد و ارتقای فرهنگ جامعه است. برای نیل به این هدف، می‌توان از فیلم‌های آموزشی و فیلم‌های هنری استفاده کرد. از یک‌سو فرهنگ جامعه، انتخاب موضوع و محتوای هر فیلم را تحت تأثیر می‌گذارد و از طرف دیگر، محتوای فیلم و چگونگی اجرای هر نقش می‌تواند بر فرهنگ تأثیر بگذارد.

فرهنگ به‌عنوان متغیری مهم در نظام آموزشی، از شش لایه مجزا و در عین حال مرتبط با یکدیگر تشکیل می‌شود. سه لایه نخست، هسته فرهنگ و سه لایه بعد پوسسته آن را تشکیل می‌دهند. لایه نخست «باورها» به معنای نظام جهان‌بینی و اعتقادات و نوع نگرش به خدا، انسان و جهان است. لایه دوم «ارزش‌ها» به معنای بایدها و نبایدهاست. لایه سوم «هنجارها» به معنای الگوهای رفتاری برآمده از ارزش‌هاست. لایه چهارم «نمادها و اسطوره‌ها»، شامل سرود، پرچم، مشاهیر و شخصیت‌های علمی و فرهنگی کشور است. لایه پنجم «آیین‌ها و آداب و رسوم»، رفتارهای اجتماعی را شکل می‌دهد و به جامعه‌پذیری و درونی کردن عادات و علائق اجتماعی منجر می‌شود. لایه ششم را «فن‌آوری‌ها، مهارت‌ها و نوآوری» تشکیل می‌دهند و ناظر بر محیط و فضای نوینی هستند که فرهنگ عمومی در بستر آن شکل می‌گیرد و مظهر تعامل و تبادل کنش‌های اجتماعی و الگوهای ارتباطی به‌شمار می‌آیند (دهشیری، ۱۳۸۸).

رسانه نمی‌تواند در سه لایه نخست تحول و تغییر ایجاد کند. بلکه بیشتر تلاش دارد از رهگذر اندیشه‌پردازی، ارزش‌گذاری و هنجارسازی، به تعمیق و تثبیت باورها، ارزش‌ها و هنجارها در فرایند آموزش و پرورش مبادرت ورزد. با وجود این، رسانه از قابلیت ایجاد تحول در پوسسته فرهنگ، شامل نمادها و اسطوره‌ها، آیین‌ها و رسوم، و فناوری‌ها، از رهگذر نمادسازی، جامعه‌پذیری و الگوسازی رفتاری

برخوردار است. بدین ترتیب، تلاش رسانه برای نهادینه‌سازی سه لایه نخست در راستای فرهنگ‌پذیری برای ایجاد تحول در سه لایه بیرونی، «فرهنگ‌گرایی»^۳ محسوب می‌شود.

جیمز لال معتقد است: فرهنگ‌سازی از طریق فناوری‌های رسانه‌ای به شیوه‌ای صورت می‌پذیرد که ارزش‌ها، ایده‌ها، سنت‌ها و سبک‌های شاخص به‌عنوان بنیادهای فرهنگ، تداوم، استمرار و تثبیت یابند. وی در عین حال بر این باور است که رسانه جمعی، به‌ویژه تلویزیون، موجب تغییر در پوسته فرهنگ از جمله دانش عمومی، الگوهای ارتباط کلامی، خوابیدن و تفریحات می‌شود (دهشیری، ۱۳۸۸).

فرهنگ‌پذیری به مجموعه پدیده‌هایی اطلاق می‌شود که از تماس دائم و مستقیم بین گروه‌هایی از افراد یا فرهنگ‌های جوامع مختلف نشئت می‌گیرد و به تغییراتی در الگوهای فرهنگی جامعه منجر می‌شود. ولی فرهنگ‌سازی را می‌توان فرایندی ارتباطی دانست که از عناصر پویا و واسطه‌ای برخوردار است و از طریق آن مفاهیم، ایده‌ها، مذهب، سنت، زبان، آیین‌ها، نهادها، واکنش‌ها و انتظارات باز تولید می‌شوند (دهشیری، ۱۳۸۸). از این‌رو، فیلم به‌عنوان یک رسانه آموزشی، از طریق مفهوم‌سازی‌های جدید، الگوهای فکری و نظام‌های معنایی جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد، موجب ارتقای سطح دانش و آگاهی افراد می‌شود و فرایند فرهنگ‌پذیری را تسریع می‌کند. بنابراین

فیلم به‌عنوان یک رسانه، نقش مؤثری در اجتماعی کردن کودکان و نوجوانان دارد. از طرف دیگر، می‌تواند فرهنگ جامعه را متأثر سازد. یکی از اهداف آموزش و پرورش، رشد و ارتقای فرهنگ جامعه است

فیلم می‌تواند به‌عنوان یک ابزار آموزشی در خدمت نظام آموزشی کشور باشد. زیرا این قابلیت را دارد که هم توجه دانش‌آموزان را به خود جلب کند و هم از طریق ارائه الگو، مرحله الگوبرداری را سرعت بخشد و نیز زمینه‌ساز تبدیل نمادهای ذهنی به رفتار شود. این قابلیت فیلم، حاکی از اهمیت رسانه‌های دیداری در فرایند یادگیری است که باید جایگاه آن‌ها در آموزش و پرورش مورد بازبینی قرار گیرد. علاوه بر این، ضرورت دارد که نقش فیلم در جامعه و به‌ویژه جامعه دانش‌آموزی، از جنبه‌های متفاوت بررسی شود تا بتوان به بهترین شکل از فیلم بهره گرفت. بدین منظور یکی از روش‌های مطمئن و قابل اجرا برگزاری جشنواره فیلم‌های آموزشی و تربیتی و ارزشیابی آن از دید مخاطبان و متخصصان در این حوزه است.

تحولات نوین در زیبایی‌شناسی تصویر متحرک

«پویانمایی» از دهه ۱۹۸۰ تاکنون تغییر و تحولات زیادی را پشت‌سر گذاشته است. در این دوره هنر و صنعت پویانمایی با ورود رایانه به این عرصه، متحول شد و بدین ترتیب، ضروری است که برای این محدوده تاریخی، برگ جدیدی به تاریخچه پویانمایی اضافه شود. تغییر در مدیریت شرکت‌ها، بازنشسته شدن گروه‌های

قدیمی و ورود و شکوفایی نسل جدید، همگی دست به دست هم دادند تا تغییراتی اساسی در جریان تولیدات پویانمایی به‌وجود آید. در این دوره دنیا با امکانات جدید هنر پویانمایی و قابلیت‌هایی که می‌تواند به کمک فناوری دیجیتال به‌دست آید، کم‌کم آشنا شد و آن را وسعت داد؛ تا جایی که امروزه می‌توان گفت کمتر فیلم بلند و کوتاه پویانمایی را می‌توان یافت که از فناوری رایانه‌ای، دست‌کم در یکی از مراحل تولیدش، استفاده نکرده باشد (کوپال و وزیر، ۱۳۸۷).

در زمینه تحول نوین در زیبایی‌شناسی تصویر متحرک به‌طور کلی سه موضوع اصلی مورد بحث قرار گرفته است:

۱. پیدایش پویانمایی رایانه‌ای و ورودش به دنیای پویانمایی است؛
۲. شرکت‌های مطرح در صنعت پویانمایی و تولیداتشان؛
۳. فرایند تولید پویانمایی در اروپا و افراد مؤثر در این حوزه هنری (کوپال و وزیر، ۱۳۸۷).

در دوره جدید، مرز بین فیلم‌های زنده و فیلم‌های پویانمایی شکسته شد و استفاده از تصویرهای گرافیکی به شکل جلوه‌های ویژه در قسمت اعظم فیلم‌های زنده، به‌ویژه فیلم‌های علمی، تخیلی، جنایی و مستندهای علمی، هنری و آموزشی، سهم عمده‌ای را به خود اختصاص داده است. آنچه در گذشته به تصویر کشیدنش برای فیلم‌سازان امری ناممکن بود، امروزه به مدد پویانمایی رایانه‌ای و جلوه‌های ویژه دیجیتال، کاملاً ممکن شده است. امروزه مشخص کردن، فیلم‌هایی همچون «ارباب حلقه‌ها» و «هری پاتر»^۴، به‌عنوان فیلم زنده یا فیلم پویانمایی رایانه‌ای مشکل است. از سوی دیگر، در ساخت فیلم‌های پویانمایی، زمینه‌ای دیگر برای فعالیت بازیگران سینمایی به‌وجود آمده که مرز بین این دو هنر را کم‌رنگ‌تر کرده است. آن‌ها با استفاده از هنر صداپیشگی خود و یا ایفای مستقیم نقش به‌جای شخصیت‌های کارتونی، به فعالیت در این هنر می‌پردازند.

با پیشرفت فناوری دیجیتال، بسیاری از سختی‌ها که در تولید پویانمایی وجود داشت، کاهش یافت و چه از نظر اقتصادی و چه از نظر کیفی، کمک بسیار بزرگی به تولیدکنندگان فیلم‌های پویانمایی شد. آسان‌تر شدن روند تولید و امکانات گسترده‌ای که رایانه و برنامه‌های گرافیکی در دسترس تهیه‌کنندگان پویانمایی قرار می‌دهد، زمینه را برای تولید فیلم‌ها با تصویرهای پیچیده فراهم ساخت. بدین ترتیب، رقابت شدیدی بین شرکت‌های مختلف در تولید صحنه‌هایی هرچه واقعی‌تر و جذاب‌تر به‌وجود آمد. پیشرفت سریع این فناوری و آشنایی مخاطبان با آن، باعث شد که تولید پویانمایی به شکل کاملاً سنتی، کم‌کم علاقه‌مندان خود را در میان مخاطبان و تولیدکنندگان از دست بدهد. حتی هنرمندانی که به روش‌های سنتی علاقه‌مند بودند، استفاده از رایانه را برای ساده‌تر کردن کارهای خود برگزیدند. به این ترتیب، فرایند تولید فیلم، از تجربه هنرمندان با سابقه در کنار دانش جوانانی که با علم دیجیتال آشنا بودند، بهره‌مند شد.

گسترده فیلم‌های پویانمایی را در سینما و تلویزیون و به‌ویژه برای کودکان مشاهده کرد (صفورا، ذوالفقاری و سامانیان، ۱۳۹۰).

محتوای بیشتر فیلم‌نامه‌های این فیلم‌ها، اقتباس از آثار ادبی است. لزوم اقتباس از داستان‌ها و افسانه‌های ادب فارسی، برای انتقال این داشته‌های فرهنگی از طریق رسانه‌ای مانند پویانمایی بسیار محسوس و ضروری است. در طول تاریخ ۵۳ ساله پویانمایی در ایران، آثار زیادی براساس متون متفاوت ادبی ساخته شده و تعدادی از این فیلم‌ها توانسته‌اند پیوندی مؤثر بین آثار ادبی و مخاطبان کودک به‌وجود آورند. استفاده از منابع فرهنگی و ادبی در صورتی که دیدگاه و بینش امروزی در آن اعمال شده باشد، در تبدیل و اقتباس آثار، اصل مهمی به‌شمار می‌رود. در میان این وجوه

فرهنگی، استفاده از داستان‌های عامیانه، اساطیر و ادبیات منظوم از جایگاه بالایی برخوردار است، چنانچه هنرمندان ما بتوانند مفاهیم غنی موجود در آثار گذشته را در شکلی که با روحیه کودکان سازگار باشد، به آثار خود منتقل کنند، توانسته‌اند ارتباطی مؤثر، مناسب و منطقی بین گذشته و حال برقرار سازند. برای مثال، «ملک خورشید» فیلمی است که متن فیلم‌نامه آن از منظومه‌های عاشقانه ادب فارسی اقتباس شده است. شیوه طراحی آن به‌گونه‌ای است که فضای فیلم را به فضای خیال‌انگیز قصه‌های عامیانه بسیار نزدیک کرده است. وجود تخیلی این فضای بصری، بسیار غنی و ناب است، به‌گونه‌ای که فضای بصری فیلم به ذهنیت عامه مردمی که با این قصه‌ها آشنا هستند، بسیار نزدیک است (صفورا، ذوالفقاری و سامانیان، ۱۳۹۰).

تأثیر پویانمایی بر یادگیری

«چندرسانه‌ای» گها به‌عنوان یکی از ابزارهای نوین آموزشی به گسترش دانش در عصر اطلاعات، کمک فراوانی کردند. تصویرهای گرافیکی یکی از عناصر نظام چندرسانه‌ای هستند که بیشترین امکان خلاقیت را برای یادگیری فراهم می‌سازند. تصویرهای گرافیکی «پویا»^۶ برای تحصیل و افزایش یادگیری طراحی شده و در نرم‌افزارهای آموزشی گنجانده شده‌اند. رستگارپور و یداللهی (۱۳۸۹) تأثیر تصویرهای گرافیکی پویا و ایستا را بر یادگیری هندسه، در یک طرح شبه آزمایشی مطالعه کردند. نتایج نشان داد که بین روش یادگیری درس هندسه با استفاده از تصویرهای گرافیکی پویا، ایستا و سنتی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. هندسه برای کار در انواع زمینه‌ها از قبیل گرافیک رایانه‌ای، مهندسی، معماری، نقشه‌برداری و طراحی قابلیت‌های بالقوه مهمی را با بهره‌گیری از «هوش فضایی»

امروزه کمتر کودکی را می‌توان یافت که با صحنه‌های اعجاب‌انگیز بازی‌های رایانه‌ای آشنایی نداشته باشد. این روند باعث شده است که در میان نوجوانان، علاقه به فیلم‌های سستی دارای تکنیک‌های ساده کمتر شود و در عوض، تصویرهای کاملاً پرداخت شده سه بعدی، بیشتر مورد توجه آنان قرار گیرد. در حال حاضر، با وجود افزایش توقع تماشاگران از جلوه‌های ویژه و پرداخت تصویر، تنها تصویرهای زیبای گرافیکی نیستند که مخاطبان را به خود جذب می‌کند. اگر در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، هر صحنه تولید شده به‌وسیله رایانه شگفت‌انگیز بود، اکنون بینندگان به مشاهده این تصویرها عادت کرده‌اند. آنچه بار دیگر اهمیت خود را باز یافته، ساختار قوی فیلم و موضوع و فیلم‌نامه اصولی آن است که مردم را جذب می‌کند. رایانه به‌عنوان ابزاری برای تسهیل و تسریع روند تولید فیلم به‌شمار می‌رود. در واقع، ابزاری نیرومند در دست فیلم‌سازان است تا تخیل خود را رها سازند و هر ناممکنی را به تصویر بکشند.

ادبیات کودک در سال‌های اخیر با ورود پویانمایی به عرصه محصولات هنری و ادبی کودکان، رونقی چشم‌گیر یافته است. امروزه پویانمایی قالبی مناسب برای توسعه و تعمیق قوه تخیل در کودکان و رسانه‌ای نمایشی است که جایگاه بلند مرتبه‌ای در میان رسانه‌های جهان دارد. امروزه می‌توان به‌خوبی تولیدات و پخش

فیلم به‌عنوان یک رسانه آموزشی، از طریق مفهوم‌سازی‌های جدید، الگوهای فکری و نظام‌های معنایی جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد، موجب ارتقای سطح دانش و آگاهی افراد می‌شود و فرایند فرهنگ‌پذیری را تسریع می‌کند. بنابراین فیلم می‌تواند به‌عنوان یک ابزار آموزشی در خدمت نظام آموزشی کشور باشد

غالباً با مشکلاتی روبه‌رو بوده است؛ تا جایی که گاهی دانش‌آموزان به‌جای یادگیری معنی‌دار به حفظ و به‌خاطر سپاری آن اکتفا می‌کنند. **هوفلر و لیتنر**^{۱۱} تأثیر پویانمایی آموزشی و تصویرهای ثابت را بر یادگیری بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که در مقایسه، تصویرهای پویا برتر بودند. پویانمایی هنگامی که نقش نمایشی دارد، مؤثرتر از زمانی است که نقش آرایشی دارد. سطح واقعیت‌گرایی در پویانمایی تصویری بیشتر است. اما پویانمایی رایانه‌ای (ترسیمی) برای نشان دادن هر تصویر ثابتی، بهتر است. بنابراین با توجه به پژوهش‌های تجربی در زمینه تصویرهای گرافیکی (پویا و ایستا) و از همه مهم‌تر، با تکیه بر نظریه شناختی **مایر** (۲۰۰۷) می‌توان گفت که بهینه‌سازی پیامد یادگیری زمانی میسر می‌شود که هوش فضایی (تجسم دیداری) دانش‌آموزان از طریق روش‌های مناسب تقویت شود. مطالعات زیادی نشان داده‌اند که توانایی فضایی و حافظه دیداری، موفقیت دانش‌آموزان را در درس ریاضیات پیش‌بینی می‌کنند (رستگارپور و یداللهی، ۱۳۸۹).

پی‌نوشت‌ها

1. Concrete
2. abstract
3. Culturalism
4. jeanz- Lall
5. Harry pater
6. Multimedia
7. Animation
8. Dvnys
9. Dynamic
10. Dynamic Geometry
11. HvffrandLytnr

منابع

۱. دهشیری، م. ح. (۱۳۸۸). «رسانه و فرهنگ‌سازی». فصل‌نامه علمی پژوهشی، تحقیقات فرهنگی. دوره دوم. شماره ۶.
۲. رستگارپور، ح و یداللهی، م. (۱۳۸۹). «تأثیر تصاویر گرافیکی پویا و ایستا بر یادگیری هندسه». فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی. سال اول. شماره دوم.
۳. صفورا، م. ع؛ ذوالفقاری، ح؛ سامانیان، ص (۱۳۹۰). «بررسی ساختار سینمایی و ادبی پویانمایی ملک خورشید». مجله علمی- پژوهشی مطالعات ادبیات کودک. دانشگاه شیراز. سال دوم. شماره اول. بهار و تابستان.
۴. عناصری، ج (۱۳۹۰). مردم‌شناسی و روان‌شناسی هنری. انتشارات رشد. تهران.
۵. کوبال، ع و وزیر، ش (۱۳۸۷). «تحولات نوین در زیباشناسی تصویر متحرک». باغ نظر. سال پنجم. شماره دهم. پاییز و زمستان.

دارد. این هوش مستلزم شناسایی رنگ، خط، فرم، فضا و رابطه‌ای است که میان این عوامل وجود دارد. ادراک بصری به‌عنوان قابلیت طبیعی، نیروی بالقوه شگرفی در انتقال اطلاعات دارد.

دونیس^۸ (۲۰۰۸) توضیح می‌دهد، نقطه، خط، شکل، رنگ، جهت، بافت، مقیاس، بعد و حرکت اجزای جدایی‌ناپذیر رسانه بصری هستند که در بسط تفکر و ارتباط بصری، نقش اساسی دارند. این عناصر تأثیر فوق‌العاده‌ای در شکل‌گیری مفاهیم اولیه هندسی برای بشر داشته‌اند. پس می‌توان نتیجه گرفت که هوش فضایی به‌عنوان یکی از ابعاد هوش‌های چندگانه، شیوه‌های تفکر را در خلال یادگیری هندسه، فعال می‌سازد و به‌کارگیری تصویرهای گرافیکی می‌تواند زمینه تقویت هوش فضایی و در نتیجه هندسه را فراهم آورد (رستگارپور و یداللهی، ۱۳۸۹).

در محیط رایانه، هوش فضایی فرد تحریک می‌شود و زمینه پیشرفت و جست‌وجو را برای او فراهم می‌آورد. در حقیقت رایانه نوعی ابزار فضایی است که به یادگیرنده فرصت می‌دهد توان یادگیری خود را با استفاده از روشی نوین و با بهره‌مندی از توانایی فضایی بالا ببرد. با فعال کردن هوش فضایی می‌توان آموزش را توسعه داد. محیط چندرسانه‌ای، با ارائه رنگ‌های متنوع، تصویر، فیلم و پویانمایی، نماد گرافیکی، سرگرمی تصویری، پازل رایانه‌ای، نرم‌افزار گرافیکی و طراحی، در فرایند آموزش گام‌های مؤثری برداشته است. امروزه در زمینه آموزش هندسه با استفاده از فناوری رایانه، چندرسانه‌ای

و نرم‌افزارها، پژوهش‌هایی صورت گرفته‌اند که بیشتر روی اثر تصویر گرافیکی «پویا»^۹ تمرکز دارند. به این روش آموزش هندسه با استفاده از تصویرهای متحرک که قابلیت دستکاری و تغییر را دارند، «هندسه پویا»^{۱۰} گفته می‌شود. تصویرهای گرافیکی پویا به‌عنوان میانجی یادگیری، توجه خیلی از پژوهشگران را در زمینه آموزش ریاضی جلب کرده‌اند. استفاده از تصویر گرافیکی پویا در محیط یادگیری چندرسانه‌ای، فرصتی را برای اکتشاف و جست‌وجوی مفاهیم هندسه فراهم می‌آورد (پنتازی، ۲۰۰۸). از روزگاران قدیم هندسه نقش پررنگی در ریاضیات داشته و شامل مطالعه فضا و اشکال است. بنابراین هندسه در واقع زمینه همه علوم طبیعی و به نوعی زبان همه علوم است (رستگارپور و یداللهی، ۱۳۸۹).

ریاضی و به‌خصوص هندسه با وجود اهمیت آن به‌عنوان پایه یادگیری سایر درس‌ها، همواره به‌عنوان درسی مشکل و هراس‌انگیز در میان دانش‌آموزان مطرح بوده و فرایند یاددهی- یادگیری آن

امروزه در زمینه آموزش هندسه با استفاده از فناوری رایانه، چندرسانه‌ای و نرم‌افزارها، پژوهش‌هایی صورت گرفته‌اند که بیشتر روی اثر تصویر گرافیکی «پویا» تمرکز دارند. به این روش آموزش هندسه با استفاده از تصویرهای متحرک که قابلیت دستکاری و تغییر را دارند، «هندسه پویا» گفته می‌شود

تصویرگری از خاطره‌ها تا هدف‌ها

در جست‌وجوی هدف‌های تصویرگری کتاب‌های علمی

علاء نوری

اشاره

بدون تردید تصویرگری کتاب‌های آموزشی علمی، رکن اساسی و نقطه‌ی ثقل جذب مخاطب، به‌خصوص کودکان و نوجوانان به کتاب است و در گرایش و انتخاب کتاب‌های آموزشی توسط آنان تأثیر بسیار زیادی دارد. به لحاظ اهمیت موضوع، در این مقاله ابتدا گریزی به خاطرات نگارنده در تاریخ تصویرگری، با شرحی از خاطرات «کتاب احمد»، نوشته‌ی عبدالرحیم طالبوف (۱۲۷۲ هـ. ش)، ترجمه‌ها و اقتباس‌هایی که با تأسیس دارالفنون آغاز شدند و داستان اتم داریم و سپس مطلب را با یادی از مجموعه کتاب‌های قرآن و طبیعت به پایان می‌بریم. در قسمت دوم مقاله باید‌ها و ضرورت‌های تصویرگری علمی و برخی از اهداف آن می‌آید که با درک دل‌نشین مفاهیم علمی شروع و با حیثیت بخشی به کل یک مجموعه پایان می‌پذیرد.

مقدمه

سال‌های تحصیل دوره‌ی ابتدایی من، سال‌های پایانی دهه‌ی چهل بود که آستانه‌ی توجه جدی به ادبیات کودکان و نوجوانان این سرزمین و به تبع آن ادبیات «غیرتخیلی» این گروه سنی به‌شمار می‌آید. گاهی با مراجعه به کتابخانه‌ی شخصی‌ام که هنوز هم با کمبود جا نمونه‌ای از کتاب‌های آن دوران را در خود جای داده است، خاطره‌های شیرین و تجربه‌های آغازین و زیبای پیشکسوتان این رشته را زنده می‌کنم. در این مقاله‌ها قصد دارم، یاد‌های شیرین گذشته را با شاخص‌هایی که در تصویرگری علمی کتاب‌های کودکان لازم و ضروری است، پیوند می‌دهم؛ بدون آنکه بخواهم پای از گلیم خود فراتر نهم و در زمینه‌های هنری و تخصصی تصویرگری قدم زنم!

به نظر می‌رسد هدف‌های تصویرگری کتاب علمی دیروز، در کتاب‌های امروز می‌توانند آسان‌تر و مؤثر هویدا شوند. یادآوری خاطرات گذشته فرصتی است تا در دو مقاله برخی هدف‌های تصویرگری علمی را در کتاب‌های جدید دنبال کنم.

کلیدواژه‌ها: تصویرگری، هدف‌های تصویرگری، کتاب‌های علمی

پیش از خاطره‌ها

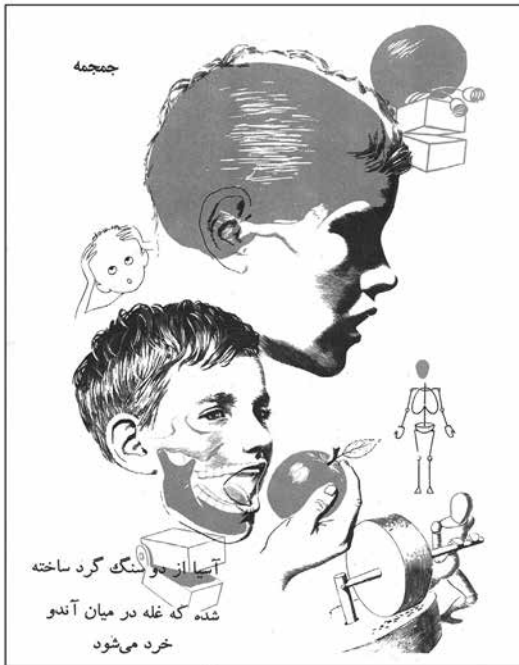
تصویرگری کتاب‌های علمی از دیرباز مورد توجه بوده است؛ آن هم با هدفی فراتر از زیبایی متن. در اولین تصویرگری‌های علمی نیز تلاش شده است تا بخشی از مفاهیم با تصویرگری انتقال داده شود. در بازگشت به سال‌های پیش از این، آن زمان که امکانات چاپ و نشر مثل امروز نبود، نیز تصویرهایی را در کتاب‌های علمی کودکان و نوجوانان می‌بینیم. کتاب «احمد» نوشته‌ی «عبدالرحیم طالبوف» (۱۲۷۲ هـ. ش) از نخستین کتاب‌هایی است که موضوع‌های علمی را در قالب داستان ارائه می‌دهد. احمد پرسش‌هایی را مطرح می‌کند و بزرگ‌ترها پاسخ می‌دهند. کتاب احمد تصویرهایی دارد که از منابع خارجی اقتباس شده‌اند و درک موضوع نوشته را که گاه ممکن است کم‌آشنا یا ناآشنا برای خواننده باشد، آسان می‌کند.

شاید بتوان تأسیس «مدرسه‌ی دارالفنون» را آغاز توجه جدی به علوم تجربی و ترجمه و بازنویسی متن‌های خارجی مربوط به علوم تجربی برای کودکان و نوجوانان ایرانی به‌شمار آورد. این ترجمه‌ها و اقتباس‌ها همراه خود استفاده از تصویر مقاله‌ها و کتاب‌های استفاده شده را نیز دربرداشته است. برای مثال می‌توان از روزنامه‌ی «معارف» ارگان انجمن معارف یاد کرد که از جمله روزنامه‌هایی بود که به شکل پی‌گیری مقاله‌های علمی را با بیان ساده و همراه با تصویر چاپ می‌کرد. (تصویر ۱).

خاطره‌هایی از دهه‌های ۴۰ و ۵۰

انتشارات پدیده

در سال‌های پایانی دهه‌ی ۴۰ و آغاز دهه‌ی ۵۰ که دوره‌ی ابتدایی را می‌گذراندم، انتشارات پدیده تازه‌تأسیس شده بود. دهه‌ی ۵۰، دهه‌ی پر تلاش این ناشر کودکان و نوجوانان بود. به یاد دارم که به همراه پدرم به خیابان جمهوری اسلامی (شاه‌آباد آن زمان) نزدیک میدان بهارستان، ابتدای خیابان ملت می‌رفتیم تا از این ناشر کتاب بخریم. انتشارات پدیده به‌طور فعال به ترجمه و نشر کتاب‌های دانستنی علمی و مجموعه‌های مرجع و دانش‌نامه در کنار ادبیات داستانی

تصویر ۲: صفحه‌ی ۱۸ از کتاب شگفتی‌های آدمی
تصویرهای گویا و ساده همراه با تمثیل شگفتی‌های آدمی انتشارات
پدیده: ۱۳۴۵

چند مجموعه کتاب‌های پدیده، تصویرهای کتاب «شگفتی‌های تن آدمی» که توسط حسن مرنندی ترجمه شده بود، ویژگی منحصر به فردی داشت. تصویرگر و نویسنده کتاب آنتونی راولی است. به نظر می‌آید که نویسنده با دانش لازم تصویرهای کتاب را ترسیم کرده است، زیرا تصویرها از دقت علمی برخوردارند. تصویرهای ساده کتاب که در زمینه‌ای با رنگ متفاوت چاپ شده‌اند، به خوبی خواننده را به خود جذب می‌کنند و او را به درک درست از آناتومی و عمل اندام‌های مختلف بدن می‌رساند. از دیگر ویژگی‌های این تصویرها تمثیل‌هایی است که درک موضوع را آسان می‌کنند. این روش امروزه کاربردهای زیادی یافته است. در تصویر ۳ صفحه‌ای از این کتاب را مشاهده می‌کنید که با تمثیل کار دندان‌ها به آسیاب همراه است.

ویژگی‌های تصویرگری

- کاربرد رنگ برای نمایش قسمت‌های مهم یا عملکرد مورد نظر؛
- تصویر یک تمثیل برای نمایش بهتر و درک عمیق‌تر؛
- سادگی برای نمایش آنچه مهم است.

مؤسسه فرانکلین و انتشارات ابن سینا، نیل،

امیر کبیر و حبیبی

مؤسسه فرانکلین مؤسسه‌ای آمریکایی بود که از ابتدا به‌عنوان

همت گماشته بود. از کتاب‌های علمی پدیده مجموعه «پژوهش» را می‌توانم نام ببرم با عنوان‌هایی مثل «ستارگان»، «داستان پیدایش زمین»، «مهاجرت پرندگان» و...

تصویر ۱: تاریخ ادبیات کودکان و نوجوانان ج ۳ ص ۲۵۲
تصویر مربوط به یک مقاله‌ی علمی در روزنامه‌ی معارف شماره‌ی ۳۲

«کتاب‌های مرجع» انتشارات پدیده مجموعه دیگری بود که هر جلد آن به موضوعی اختصاص داشت؛ از «زندگی پیش از تاریخ» و «ماهی‌ها» گرفته تا «آهنگ‌سازان جهان»، «نقاشان بزرگ» و بالاخره «فضا»، (تصویر ۲) «رادبو تلویزیون» و... این مجموعه دارای نقاشی و عکس‌های رنگی بود که به همراه نوشته کتاب زمینه خوبی برای فهم خواننده ایجاد می‌کرد. هیچ صفحه‌ای بدون تصویری در مجموعه یادشده به چشم نمی‌خورد. همه این مجموعه‌ها ترجمه و تصویرها نیز از منبع‌های اصلی انتخاب شده بود.

تصویر ۲: کتاب فضا صفحه ۴۶
صفحه‌ای از کتاب فضا از مجموعه‌ی کتاب‌های مرجع همه‌ی این مجموعه‌ها ترجمه بود.

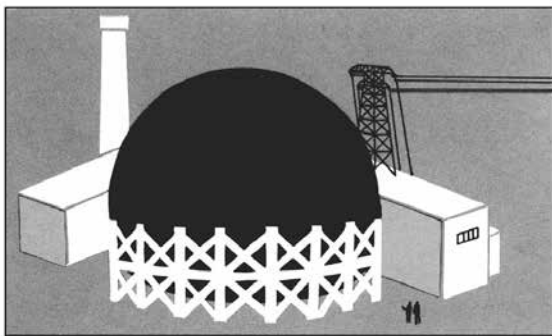
همچون امیرکبیر و شرکت کتاب‌های حییبی، مجموعه ۱۷ جلدی «فرهنگ‌نامه» است (تصویر ۴). فرهنگ‌نامه از کتاب‌هایی بود که در کتابخانه مدرسه ما وجود داشت. کتاب‌دار مهربان و آگاه مدرسه فقط برای استفاده در کتابخانه آن را در اختیار ما قرار می‌داد. اکثر تصویرهای فرهنگ‌نامه با آب‌رنگ نقاشی شده‌اند؛ هرچند عکس و نمونه‌های دیگری از تصویرگری نیز در آن به چشم می‌خورد. صفحه‌آرایی و طراحی کتاب چشم‌نواز و زیرنویس‌های تصویرها موجب درک بیشتر موضوع می‌شود. جلد هفدهم این مجموعه به ایران اختصاص دارد و در مجموعه کارگزاران فنی کتاب که اسامی آن‌ها در ابتدای کتاب آمده است، نام هنرمندان تصویرگری چون: محمدزمان زمانی، نورالدین زرین‌کلک، پرویز کلانتری و... به چشم می‌خورد.

ویژگی‌های تصویرگری

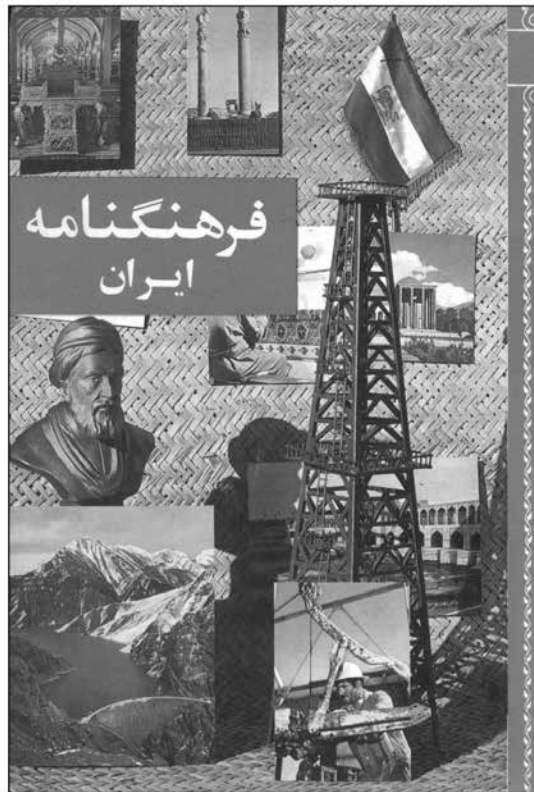
- زیرنویس مناسب برای عکس یا تصویر؛
- صفحه‌آرایی زیبایی و چشم‌نوازی؛
- بومی‌سازی و استفاده از آنچه خود داریم!

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و دیگر ناشران

یادم نیست کتاب‌های کانون را از کجا تهیه می‌کردم، فقط می‌دانم همیشه فهرست «کتاب‌هایی که تاکنون منتشر شده است» (در پشت جلد کتاب‌های کانون وجود داشت) را به دقت نگاه می‌کردم تا هیچ کتابی از آن را از دست نداده باشم. کانون در آن سال‌ها کمتر به چاپ کتاب علمی اقدام می‌کرد فقط در ترجمه‌های چاپ شده این ناشر به موارد انگشت‌شماری از کتاب‌های علمی مثل «داستان اتم»، «آفتاب در سیم‌ها»، «کتاب ستارگان» و... برمی‌خوریم. داستان اتم ۱۴ قسمت کوتاه دارد و صفحه آغاز هر قسمت با رنگی متفاوت از دیگر قسمت‌ها مشخص می‌شود. سفیدخوانی و

تصویر ۵: صفحه ۴۸- داستان اتم
با صفحه‌های عنوانی رنگارنگ و تصویرهای دورنگ. «داستان اتم»- کانون پرورش ۱۳۴۶

تصویر ۴: روی جلد هفدهم فرهنگ‌نامه
جلد هفدهم فرهنگ‌نامه به ایران اختصاص داشت. انتشار ۱۳۴۶

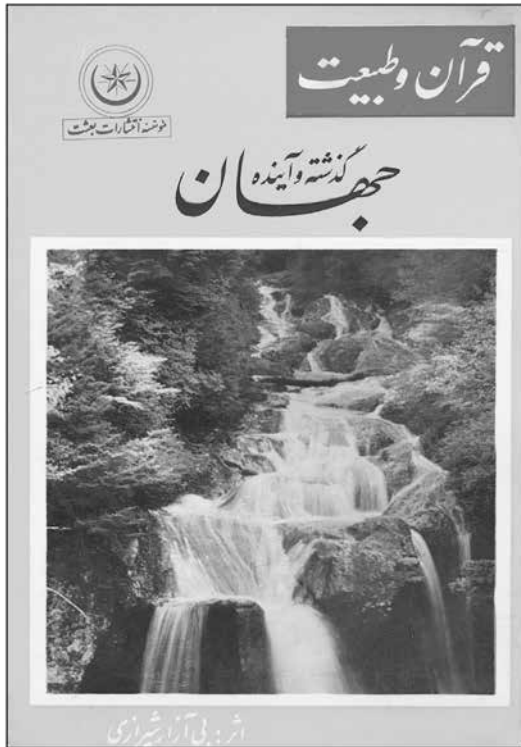
«ناشر همراه» با انتشارات ابن‌سینا، نیل، امیرکبیر و جیبی در این دوران کتاب‌های علمی متنوعی را به دست ترجمه سپرده و سپس منتشر کرده است.

انتشارات نیل با همکاری فرانکلین در اواخر دهه ۳۰ و آغاز دهه ۴۰ مجموعه دانستنی‌های جهان علم را که شامل ۲۴ کتاب می‌شد، منتشر کرده است. انتشارات نیل مقابل دانشگاه تهران قرار داشت. از مجموعه دانستنی‌های جهان علم عنوان‌هایی چون «نیروی اتم»، «بیابان‌های جهان»، «قمرهای مصنوعی» را به خاطر می‌آورم. تصویرهای سیاه و سفید این مجموعه با زیرنویس همراه بود و درک ساده‌تر متن کتاب را ممکن می‌ساخت.

کتاب‌های زیبا و دوست‌داشتنی انتشارات ابن‌سینا که در میدان هفت‌تیر امروز واقع شده بود نیز فراموش نشدنی است؛ کتاب‌هایی با چاپ چهاررنگ در زمینه‌های متفاوت و موضوع‌های گوناگون علمی. نقاشی و عکس‌های این کتاب‌ها در کنار متن قرار داشت. چاپ خوب، صفحه‌آرایی زیبا و مختصر بودن کتاب‌ها علاقه مرا به آن‌ها بیشتر می‌کرد.

از این مجموعه «خرافه یا علم»، «آن سوی منظمه شمس»، «کارخانه غذاسازی رستنی‌ها» را به خوبی به خاطر می‌آورم. یکی از کارهای ویژه مشترک مؤسسه فرانکلین با ناشرانی

«انتشارات بعثت» در سال‌های اولیه دهه ۵۰ منتشر شده است. از این مجموعه می‌توان «راز کوه‌ها»، «زنبور عسل»، «مسافرت به فضا»، «گذشته و آینده جهان» و ... را نام برد.

تصویر ۷ روی جلد قرآن و طبیعت کتاب‌های علمی با نگرشی مذهبی انتشارات بعثت: ۱۳۵۲

تصویرهای نقاشی شده دورنگ از ویژگی‌های دیگر این کتاب محسوب می‌شود. همه تصاویر دارای زیرنویس مناسب هستند (تصویر ۵).

در فروردین ۱۳۵۲ کتاب «چه می‌خواهید بدانید» چاپ می‌شود. این کتاب هر چند ترجمه است (ترجمه ع - نوریان)، اما نقاشی‌های آن توسط **نقیسه ریاحی** انجام شده است. نقاشی‌های خیال‌انگیز کتاب در کنار متن، علاقه خواننده را به مطالعه بیشتر می‌کند، خواننده را به تفکر وامی‌دارد و موقعیت‌های متفاوتی از موضوع کتاب را در برابر او می‌گستراند.

بدون شک می‌توان کتاب‌ها و ناشران بسیار دیگری را به آنچه ذکر کردم، اضافه کرد. همان‌طور که در ابتدا نیز اشاره کردم، نخواستیم تاریخچه کامل و علمی از موضوع ارائه کنیم. تنها گشت‌وگذاری در خاطره‌های آن دوران کرده‌ام. این خاطره‌ها را با یاد از مجموعه «قرآن و طبیعت» به پایان می‌برم. مجموعه‌ای که نگاه به آفرینش و طبیعت و عجایب و شگفتی‌های آن را با نگرش مذهبی درهم می‌آمیزد و آیه‌هایی از قرآن مجید را که می‌تواند به موضوع مربوط و یا اشاره به آن داشته باشد، همراه می‌آورد. این کتاب‌ها دارای عکس‌ها و تصویرهای رنگی و سیاه و سفید است. آیات قرآن بالای تصاویر جای دارند و ترجمه آیات در پایین تصویرها آمده است. این مجموعه توسط **عبدالکریم بی‌آزار شیرازی** تألیف و به وسیله

تصویر ۶. کتاب آنچه می‌خواهید بدانید نقاشی‌های خیال‌انگیز که هدف معینی را دنبال می‌کنند. «آن چه می‌خواهید بدانید». کانون ۱۳۵۲.

پی‌نوشت

1. nenfiction

منابع

۱. بنیاد پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان ایران. تاریخ ادبیات کودکان ایران (ج ۵). نشر چیستا، ۱۳۸۱.
۲. ابراهیمی، نادر. مقدمه‌ای برای مصورسازی کتاب کودکان. مؤسسه انتشارات آگاه، ۱۳۶۷.
3. Key science, Key & Jm Breithaupt-nelson thoms. 2001. Physics.

عکس: رضا بهرامی

گفتوگو با ناشران

بدون نیازسنجی از مخاطب یک قدم هم بر نمی‌داریم!

ناشران آموزشی از اقدامات و برنامه‌های خود برای آگاهی از
نیازهای دانش‌آموزان می‌گویند

محمد دشتی

اشاره

در اکثر نظام‌های آموزش و پرورش دنیا، اعم از نظام‌های متمرکز مانند ژاپن و یا نظام‌های غیرمتمرکز مانند کانادا و استرالیا، در دوره‌های گوناگون تحصیلی، سیاست‌های آموزشی، رئوس مواد و سرفصل‌های برنامه درسی و سیاست‌های کلی تدریس توسط بخش دولتی و حکومت مرکزی تهیه، تدوین و ابلاغ می‌شود. اما ناشران بخش خصوصی با همکاری مؤلفان و دست‌اندرکاران طراحی و تولید کتاب‌های درسی و آموزشی، با استقلال نسبی و اقتدار کامل، و البته هم‌سو با سیاست‌های ابلاغ شده، تدوین و تولید کتاب‌های آموزشی را برعهده دارند.

این هم‌سویی و همراهی باعث ایجاد هماهنگی در تولید این‌گونه آثار و بهره‌مندی مخاطبان از آن‌ها می‌شود. در نتیجه، اولیای مدارس، خانواده‌ها و دانش‌آموزان با راحتی خیال و اطمینان خاطر از

چنین آثاری استفاده می‌کنند.

در جمهوری اسلامی ایران نیز کم‌وبیش چنین وضعیتی حاکم است. اما وجود برخی محدودیت‌ها و برخی از نیازها، و نبود کتاب‌های مناسب کافی که بتوانند پاسخ‌گوی همه نیازهای مخاطبان باشند، مشکلاتی در این خصوص به وجود می‌آورند که گاه در شرایط رقابت‌های فشرده امتحانات گوناگون مدارس، دانشگاه و برخی مؤسسات دیگر، دانش‌آموزان، خانواده‌ها و معلمان را ناچار می‌کنند به این منابع مراجعه کنند.

به‌منظور روشن شدن جوانب این موضوع، در هر شماره با مسئولان چند ناشر کتاب‌های آموزشی به گفت‌وگو می‌نشینیم. در این شماره گفت‌وگوی انجام شده با مسئولان و نمایندگان «نشر گل‌واژه» (خانم زرین‌السادات احدزاده و آقای حسن آهنی)، «نشر گردوی دانش» (آقای چاپچی) و نشر «قدیانی» (آقای قدیانی) را با هم مرور می‌کنیم.

□ ما بیشتر مخاطبانی را مورد توجه قرار می‌دهیم که در نقطهٔ وسط منحنی نرمال قرار دارند. دلیل این امر هم آن است که اساساً کتاب‌های عمومی درسی برای دانش‌آموزان تیزهوش و یا با نیازهای ویژه نوشته نمی‌شوند. شما هم در آموزش و پرورش به این حد متوسط توجه دارید و البته در جای خاص خود، تیزهوشان و دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه هم مورد توجه قرار می‌گیرند که این موضوع فعلاً موضوع بحث ما نیست. ما اعتقاد داریم ناشران آموزشی به هر میزان که خود را با ویژگی‌های اعلام شده از سوی آموزش و پرورش بیشتر همراه کنند، به طیف وسیع‌تری از مخاطبان دسترسی خواهند داشت و در نتیجه بازار بیشتری را نیز در اختیار خواهند گرفت.

■ **دلیل تفاوت عملکرد شما در دوره‌های متفاوت چیست؟**
به نظر می‌رسد در برخی درس‌ها مانند ریاضی دوم دبستان تغییرات و تحولات مؤثرتر و مفیدتری انجام شده‌اند که این تجربهٔ خوب برای مثال در دورهٔ متوسطه به چشم نمی‌خورد. دلیل این تفاوت عملکرد از یک ناشر در مورد درس‌ها و یا دوره‌های گوناگون تحصیلی چیست؟

□ سازمان پژوهش و دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی را نهادهایی علمی، ذی‌صلاح، مجرب و توانمند می‌دانیم و احساس می‌کنم طرح چنین سؤالی نیز از همین موضع است. اما ممکن است ما و شما در جایی و در برنامه‌ریزی‌های راهبردی و بلندمدت به هم نزدیک و یا از هم دور شویم و نکتهٔ بسیار ظریفی در اینجا وجود دارد: ما یک بنگاه اقتصادی هستیم که علاوه بر توجه به نیازهای مخاطب، باید مراقب هزینه‌ها و یا دخل و خرج خودمان هم باشیم. البته منظورم سودجویی و کسب سود به هر قیمتی نیست. عرضم این است که متغیرهای زیادی بر کار ما تأثیر می‌گذارند و ما و شما باید به هم کمک کنیم تا این متغیرهای احیاناً منفی، تأثیراتشان کمتر شود.

دوست داریم بهترین و استاندارترین کتاب‌ها را تولید کنیم، اما واقعیت این است که بدون کمک دولت و آموزش و پرورش نمی‌توانیم. نکته‌ای که شما درخصوص تفاوت کیفیت آثار بدان اشاره کردید، احتمالاً به چنین محدودیت‌هایی برمی‌گردد. شما همین موقعیتی را که اکنون در آن قرار داریم، مورد دقت قرار دهید، چندین برابر شدن قیمت مواد اولیه، از جمله کاغذ، بدون شک تأثیر زیادی در تولید آثار آتی خواهد گذاشت؛ کما اینکه اکنون هم اثر خود را گذاشته است و نمایشگاه کتاب امسال مخاطب و فروش کمتری نسبت به نمایشگاه سال قبل داشت.

شما مطمئن باشید که بسیاری از آثار تولید شده از نظر ما ایده‌آل نیستند. اما چاره چیست؟ یا باید تولید را متوقف کنیم و یا با تولید آثار ارزان‌تر که مخاطب بتواند آن‌ها را بخرد، حداقل در کوتاه‌مدت، از این بحران‌ها عبور کنیم. من این حرف‌های صادقانه و شفاف را از این

■ **خانم احدزاده، برای تدوین منابع آموزشی نشرتان چگونه از نیازهای مخاطبان مطلع می‌شوید؟**

□ یکی از ابزارهای ما برای تشخیص نیاز مخاطبان، شرکت در همایش‌هایی است که با حضور معلمان و دانش‌آموزان برگزار می‌شوند. ما در این همایش‌ها در جریان نظرات و خواسته‌های مخاطبان قرار می‌گیریم و یا از طریق فرم‌های نظرسنجی که در درون کتاب‌ها قرار دارند، نظرات مخاطبان را جویا می‌شویم و تلاش می‌کنیم به نیازهای واقعی مخاطبان پاسخ دهیم. همچنین، در مراکز فروش کتاب‌ها، فروشندگان ما نظر مخاطبان و خریداران کتاب‌ها را جویا می‌شوند و چون در این فروشگاه‌ها امکان مقایسهٔ کتاب‌های مختلف برای مخاطبان فراهم است، می‌توان به نیازهای دانش‌آموزان و نظرات آنان پیرامون کتاب‌ها دست یافت و در چاپ‌های بعدی آن‌ها را ملاک عمل قرار داد.

ما در کنار ویژگی‌هایی که شما اعلام کرده‌اید، تلاش می‌کنیم از نظرات دانش‌آموزان هم که استفاده‌کنندهٔ نهایی محصولات ما هستند، آگاه شویم؛ چون حق آنان است که در مورد خوراک فکری که برایشان آماده شده است، اظهارنظر کنند. نتایج نظرسنجی‌ها را بررسی می‌کنیم و پس از انجام کارشناسی لازم از آن‌ها استفاده می‌کنیم.

ما دوست داریم بهترین و استاندارترین کتاب‌ها را تولید کنیم، اما واقعیت این است که بدون کمک دولت و آموزش و پرورش نمی‌توانیم

■ **برخی منابع منتشر شده از سوی نشر شما «معلم‌محور» هستند، در چنین آثاری چگونه از نظرات مخاطبان باخبر می‌شوید؟**

□ در مورد کتاب‌هایی هم که معلم‌محور است تلاش می‌کنیم، در گروه‌های درسی یا جمع‌های معلمان، صاحب‌نظران و یا دانش‌آموزان حاضر شویم و نظرات آنان را جویا شویم.

در انتشاراتمان باشگاهی به نام «باشگاه دبیران» داریم و دبیران استان‌های کشور از طریق آن با ما همکاری می‌کنند. آن‌ها با تکمیل فرم‌های خاص نظرسنجی در این خصوص ما را در زمینه نیازهای دانش‌آموزان یاری می‌کنند. فلسفهٔ وجود چنین باشگاهی آن است که ما دانش‌آموزان را در همهٔ کشور به صورت غیرمستقیم از طریق دبیران مورد توجه قرار می‌دهیم و هدفمان تنها دانش‌آموزان تهران نیست.

در کنفرانس‌هایی هم که درخصوص درس‌ها در استان‌ها تشکیل می‌شوند، شرکت می‌کنیم. برای مثال، اخیراً در کنفرانسی که در زنجان برای درس فیزیک تشکیل شده بود، شرکت کردیم به نتایج جالب، قابل استفاده و مهمی دست یافتیم.

■ **آقای آهنی، شما معمولاً برای چه طیفی از مخاطبان آثار خودتان را تولید و عرضه می‌کنید؟**

طی این ده سال و به خصوص در پنج سال گذشته به عینه دیده‌ام که این طرح جواب داده و توانسته است اعتماد و نظر مثبت خانواده‌ها را جلب کند. ناشران آموزشی با افتخار نشان این جشنواره را بر جلد کتاب‌های خود نقش می‌زنند و از آن بهره می‌برند

نسخه‌ای از کتاب‌های انتشارات قدیانی را برای دبیرخانه طرح بفرستیم.

ابتدا توجه زیادی به این نامه نکردم، اما بعداً که تلفنی کار را پیگیری کردم، متوجه شدم طرح سامان‌دهی کتاب‌ها و منابع آموزشی طرح بزرگ و هدفمندی است که ارزش همراهی کردن دارد. با همین نوع برداشت، کتاب‌های منتشر شده را برای جشنواره فرستادم و خوش‌بختانه اولین ناشر برگزیده جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد شدم. گمان می‌کنم در بخش خصوصی تا امروز ما بیشترین تعداد جوایز را از این مجموعه

جشنواره‌ها به‌دست آورده باشیم. از مجموع ۲۳۰۰ عنوان کتاب‌های انتشارات قدیانی، ۸۰۰ عنوان مورد تأیید این جشنواره قرار گرفته است.

تاکنون برای شرکت در جلساتی که از طرف نشر یا به نمایندگی از طرف گروه یا انتشارات به این جلسات دعوت شده‌ام، در «دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی» حضور یافته‌ام. اخیراً نیز به حکم وزیر آموزش و پرورش به‌عنوان عضو شورای سیاست‌گذاری طرح

نظر می‌گویم که عرض کرده باشم، ما با فرهنگ تجارت نمی‌کنیم، اما متأسفانه متغیرهایی هستند که وجود آن‌ها به این شرایط منجر می‌شود. به‌رحال اهل فن و خبرگان کار، اشکالات این کارها را می‌بینند و تذکر می‌دهند و ما هم خودمان را مقید و مسئول می‌دانیم در حد توان و مقدرات خود اشکالات را مرتفع کنیم.

اما شما و بنده خوب می‌دانیم که بخش خصوصی نشر نمی‌تواند مانند بخش دولتی که گاهی امکان این مانور را دارد که با استفاده از بودجه‌های عمومی به اهداف خودش برسد، ریسک کند. لازم است در جاهایی شما به کمک ما بیایید تا بتوانیم همه آثارمان را با همان کیفیتی که شما از آن به‌عنوان آثار مفید و خوب یاد می‌کنید، به چاپ برسانیم.

■ آقای قدیانی، تا جایی که به‌خاطر داریم، شما از همان سال‌های اول طرح سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی با آن همراه بوده‌اید. ارزیابی کلی شما از وضعیت فعلی چیست؟

□ بله! من ابتدای اجرای این طرح را به‌خاطر دارم. همان سال‌های شروع این طرح و شاید یک‌سال مانده به برگزاری اولین جشنواره کتاب‌های آموزشی، نامه‌ای به دستم رسید که در آن تقاضا شده بود،

بررسی و تأیید قرار گیرد. نظر شخصی من این است که چنین اقدامی اثرات مثبتی در پی نخواهد داشت. اینکه ناشر بداند چه ملاکها و ویژگی‌هایی را در اثرش باید رعایت کند، خوب است، اما نظارت، تأیید و یا رد اثر قبل از چاپ را از سوی هیچ سازمان ناظر یا مسئولی نمی‌پسندم.

■ آیا انتقاد و یا گلایه‌ای دارید که بخواهید مسئولان طرح در جریان آن قرار گیرند؟

□ چنین کار بزرگی حتماً با موانع و اشکالاتی هم روبه‌روست. اما گله‌مندی من از مجموعه آموزش و پرورش این است که به نظر می‌رسد، نتوانسته‌ایم از این حرکت بسیار خوب، بهره‌برداری درستی بکنیم و یا حداقل ما از چنین امری بی‌اطلاعی که اگر چنین باشد، هر بخشی که مسئول است و اطلاعاتی در این خصوص دارد، ما را هم روشن خواهد کرد. اینکه شما یک «سی‌دی» به مدارس بفرستید و یا تعدادی کتاب‌نامه رشد چاپ کنید، کافی و وافی به مقصود نیست. مهم‌تر اینکه «سایت سامان کتاب» را بسیاری از مردم نمی‌شناسند و از وجود آن بی‌اطلاع هستند. چرا تاکنون یک‌بار درست و حسابی این سایت را از طریق صداوسیما به مردم و مخاطبان معرفی نکرده‌اید؟!

■ در خواست و انتظار شما از چنین طرحی چه بوده و تا چه حد محقق شده است؟

□ در جلسه‌ای که در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برگزار شد و مرحوم مهندس علاقه‌مندان هم یک‌سال قبل از فوتشان در آن حضور داشتند و همچنین، آقای مسجد جامعی هم به‌عنوان وزیر ارشاد آنجا بودند، مسائلی در مورد این طرح مطرح شد و هر کدام از دوستان نظری دادند. برخی از ناشران پیشنهاد کردند که تعدادی از کتاب‌های برگزیده خریداری شوند. برخی از دوستان نیز انتظار حمایت‌های دیگری داشتند.

در آن جلسه بنده اظهار کردم: من نمی‌گویم از من کتاب بخريد و یا حمایت کنید، ولی انتظار دارم حداقل به‌عنوان یک هدیه به ملت بزرگ ایران، در دو صفحه کتاب‌های مناسب را به خانواده‌ها معرفی کنید. خوش‌بختانه این پیشنهاد پذیرفته شد و در حد خودش هم مؤثر بود. البته این صفحات ثابت هستند و به‌روز نمی‌شوند. در حالی که نیاز است به‌طور مداوم کتاب‌های جدید به فهرست آن‌ها اضافه شود.

اشکالات دیگری هم مانند استفاده از مطالب کتاب‌های ناشران مختلف بدون ذکر منبع وجود داشت که با تذکراتی در جلسات مشابه، الحمدالله تا حد زیادی رفع شد. پس یادمان باشد که تبلیغ و اطلاع‌رسانی به خانواده‌ها بسیار مؤثر است و باید در اشکال گوناگون، متنوع و مؤثر دنبال شود.

قدیانی

سامان‌دهی مواد و رسانه‌های آموزشی منصوب شده‌ام.

■ آیا این طرح توانسته است به‌طور نسبی و در حد امکانات و مقدرات به اهداف خود نزدیک شود؟

□ به‌نظرم پاسخ مثبت است. طی دوازده سال اخیر و به‌خصوص در پنج سال گذشته به‌عینه دیده‌ام که این طرح جواب داده و توانسته است اعتماد و نظر مثبت خانواده‌ها را جلب کند. ناشران

آموزشی با افتخار نشان این جشنواره را بر جلد کتاب‌های خود نقش می‌زنند و از آن بهره می‌برند.

پس در مجموع طبق ارزیابی من این کار مؤثر و ارزشمند است و اثرات خوبی به همراه داشته است. اما بحثی که اخیراً تعدادی از دوستان مطرح می‌کنند این است که کتاب‌ها قبل از چاپ مورد

اینکه ناشر بداند چه ملاکها و ویژگی‌هایی را در اثرش باید رعایت کند، خوب است، اما نظارت، تأیید و یا رد اثر قبل از چاپ را از سوی هیچ سازمان ناظر یا مسئولی نمی‌پسندم

وضعیت کاربرد مواد و رسانه‌های آموزشی در جهان

ترجمه و تدوین: شهره حسین پور طولازدهی، کارشناس ارشد مدیریت آموزشی

مقدمه

جهان امروز با سرعت غیرقابل وصفی در حال تغییر و تحول است. این تغییرات در بسیاری از ابعاد زندگی انسان اثر گذاشته و معادلات او را تحت الشعاع خود قرار داده است. پیشرفت‌هایی که در حوزه‌های گوناگون علوم و فنون پدید آمده و زمینه ساز ایجاد دانش جدید در عرصه‌های گوناگون بوده، نیازهای نوینی را برای زندگی کنونی بشر به وجود آورده‌اند. رویارویی با این نیازها و فراهم ساختن شرایط برای رفع آن‌ها مستلزم تسلط بر دانش نوین است. در این رهگذر مسیر آموزش نیز تغییرات بسیاری را تجربه کرده و یا تجربه می‌کند. یکی از این تغییرات نقش بسیار مهم و مؤثر رسانه‌های آموزشی در تحقق اهداف آموزشی است.

بهره‌گیری از رسانه‌ها و وسایل آموزشی به سهولت، سرعت و دقت در امر آموزش و یادگیری می‌انجامد. رسانه‌ها و ابزارهای آموزشی امکاناتی هستند که اگر در فرایند یاددهی - یادگیری به‌نحو شایسته مورد استفاده قرار گیرند، در مفهوم‌سازی و ساخت دانش، به دانش‌آموزان کمک فراوانی می‌کنند. رسانه‌های آموزشی را می‌توان برای ایجاد اطلاعات یا درک جدید از یک موضوع، یادگیری مهارت‌های جدید، تغییر در باور و نگرش دانش‌آموزان و یا تغییر در شیوه زندگی آنان به کار برد. آموزش نحوه استفاده از مواد و

رسانه‌های آموزشی جدید می‌تواند زمینه دستیابی به دانش روز را برای نسل آینده آسان‌تر سازد.

رسانه‌های آموزشی در کشورهای پیشرفته از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. این کشورها مدت‌هاست که با مدرن‌سازی نظام آموزشی، روش‌های سنتی را با فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی درآمیخته و به الگوهای موفق و مؤثری در آموزش دست یافته‌اند که در ادامه به ذکر نمونه‌هایی در این زمینه می‌پردازیم.

کلیدواژه‌ها: مواد و رسانه‌های آموزشی، کاربرد مواد و رسانه‌های آموزشی، رسانه‌های آموزشی در جهان

چین

در کشور چین فناوری آموزشی در توسعه و مدرنیزه کردن آموزش و پرورش نقش بسزایی ایفا می‌کند و دولت نیز طی ۲۰ سال گذشته توجه زیادی به آن مبذول داشته است. با گسترش فناوری اطلاعات در سال ۱۹۹۰، فناوری چند رسانه‌ای رایانه و شبکه در بعد آموزشی به کار گرفته شد و همچنین با استفاده از آموزش ماهواره‌ای، آموزش از راه دور به سرعت در دانشگاه‌ها توسعه یافت. هدف این بود که ظرف سه سال آموزش از راه دور در چین

سایر سازمان‌ها نیز می‌کند و با ایجاد هماهنگی میان این سازمان‌ها، طرح ملی خود را پیش می‌برد. در ابتدای اجرای این طرح تعداد کمی از دانشگاه‌ها به سیستم صوتی-تصویری مجهز شدند، اما به مرور مراکز چون صداوسیما، دانشکده صداوسیما و شماری از سایر دانشگاه‌ها با همکاری یکدیگر و با نظارت و هماهنگی آموزش و پرورش به نظام آموزش از راه دور کمک کردند.

با آغاز هزاره جدید در کشور چین وبسایت‌های آموزشی به سرعت در حال گسترش و افزایش هستند. آموزش اینترنتی پایه‌گذاری و در حدود ۱۹۰ هزار مرکز آموزش از راه دور راه‌اندازی شده است. کانال‌های آموزشی بیش از ۱۰۰ میلیون تماشاگر دارند. اکنون پس از ۱۳ سال، تماشاگران شبکه‌های آموزشی افزایش یافته‌اند و شبکه‌ها نیز دارای بیش از ۱۰۰ کانال هستند. جالب اینجاست که همه اقشار مردم از آموزش‌های مربوط به خود بهره می‌برند و مثلاً کشاورزان شیوه‌های جدید کشاورزی و مهارت‌های مربوط به آن را می‌آموزند.

استونی

در کشور استونی مدرسه‌های نوآور سعی می‌کنند با استفاده از فناوری در کلاس درس، از آن نهایت بهره را ببرند. در مدرسه «تلاش برای یادگیری» طراحی بازی‌های ویدیویی و بازی با آن‌ها بخشی از درس‌های روزانه دانش‌آموزان است. در مدرسه «تلاش برای یادگیری» شاگردان نه تنها با بازی کردن یاد می‌گیرند، بلکه بازی‌ها را طراحی نیز می‌کنند. نه تنها مقاله می‌نویسند، بلکه آن‌ها را به صورت فایل‌های سمعی و بصری در رسانه اجتماعی خود قرار می‌دهند. در استونی استفاده از اینترنت و فناوری نو در سطح بسیار بالایی است. در مدارس تخته سیاه سنتی کم‌کم جایش را به لوح‌های رایانه‌ای ارتباط متقابل واگذار می‌کند. وقتی شاگردان ریاضی یا زبان خارجی می‌آموزند، از تخته رایانه‌ای یا تخته ارتباط متقابل استفاده می‌کنند. از این تخته معمولاً برای دستور زبان خارجی و ریاضی استفاده می‌شود.

دانش‌آموزانی که به فناوری نو خو گرفته‌اند، به راحتی می‌توانند از تخته رایانه‌ای استفاده کنند. گروه‌های سنی متفاوت با برنامه‌های سنی مناسب خود کار می‌کنند. معلمان محتوای تابلو را قبلاً آماده می‌کنند تا هنگام تدریس روند کار سریع باشد. تابلوها به اینترنت متصل‌اند و بسیاری از تکالیف را می‌توان از اینترنت پیاده کرد. امتحانات دیگر روی کاغذ انجام نمی‌شوند. سؤالات چهارجوابی روی صفحه پاسخ دیجیتالی نمایش داده می‌شوند و دانش‌آموزان فقط باید دکمه درست روی صفحه را فشار دهند. بالا بردن سطح آموزش با یاری گرفتن از فناوری مدرن یکی از اهداف دولت استونی است و بر اساس این سیاست به مدارس کمک می‌کند تا به فناوری لازم دست یابند و معلمانشان تعلیمات لازم را دریافت کنند.

به صورت پایه‌ای راه‌اندازی شود و آن‌طور که برآورده شده بود تا سال ۲۰۱۰ این ساختار به طور کامل شکل بگیرد. وظیفه اصلی این طرح ایجاد مجموعه‌ای از منابع آموزشی برای دانش‌آموزان و معلمان مدارس است و علاوه بر این، امکانات آموزش از راه دور در اختیار علاقه‌مندان قرار خواهد گرفت. به عبارت دیگر، این طرح طرحی ملی برای همگانی کردن آموزش است. آموزش از راه دور ابتدا به صورت آزمایشی در چند دانشگاه چین اجرا شد و پس از آن در سال ۱۹۹۷ آموزش و پرورش چین به صورت آزمایشی هزار مدرسه را تحت پوشش این طرح قرار داد و به‌طور کامل فناوری مدرن آموزشی را در آن‌ها اعمال کرد. نتیجه آزمایش این طرح در ۴۳۳ مدرسه مثبت بود. این فناوری با همین کیفیت در مدارس فنی و حرفه‌ای و مدارس بزرگسالان نیز گسترش یافت.

آموزش از راه دور برای مناطقی که با کمبود معلم و کتاب مواجه هستند نیز کارآمد بوده است. اجرای این طرح با به‌کارگیری فیلم، اسلاید، دستگاه ضبط صوت، ویدیو

و ماهواره، به همراه بهبود برنامه درسی، فرصت‌های جدید آموزشی را برای دانش‌آموزان و معلمان فراهم کرده است. از طرح‌های دیگر در راستای به‌کارگیری فناوری اطلاعات در چین، سیستم آموزشی ماهواره‌ای است. این سیستم شامل سه کانال است:

کانال ۱. مخصوص پخش اخبار و برنامه‌های آموزشی؛

کانال ۲. متمرکز و مختص دوره‌های دانشگاهی از راه دور با تلویزیون آموزشی دارای کنترل مرکزی.

کانال ۳. مخصوص ۹ سال آموزش اجباری مدرسه‌ای است که به وسیله وزارت آموزش و پرورش برنامه‌ریزی شده است.

از دیگر اقدامات کشور چین می‌توان به نخستین طرح پنج ساله «آموزش ملی صوتی-تصویری» ارائه شده توسط وزارت آموزش و پرورش اشاره کرد که از مشارکت بخش خصوصی نیز در راه‌اندازی و بهره‌برداری از آن استفاده شد. به منظور اطلاع‌رسانی طرح یک برنامه آموزش از راه دور برگزار شد و هیئتی از کارشناسان چینی به منظور بازدید از طرح‌های مشابه به کشورهای انگلستان، آمریکا، ژاپن، کانادا، استرالیا، فرانسه و آلمان اعزام شدند. از چند نماینده از کشورهای مختلف و سازمان‌های بین‌المللی دعوت شد تا روند اجرای این طرح را از نزدیک مشاهده کنند. همچنین، برای همکاری در این زمینه توافق‌نامه‌ای دوجانبه با کشورهای کانادا و فرانسه امضا شد. در ادامه گسترش برنامه آموزش از راه دور چین، اداره آموزش صوتی-تصویری وزارت آموزش و پرورش این کشور این برنامه را در ۶۵ استان راه‌اندازی کرد.

کشور چین برای اجرای بهتر آموزش از راه دور از قابلیت‌های

بالا بردن سطح آموزش با یاری گرفتن از فناوری مدرن یکی از اهداف دولت استونی است و بر اساس این سیاست به مدارس کمک می‌کند تا به فناوری لازم دست یابند و معلمانشان تعلیمات لازم را دریافت کنند

کره جنوبی

در کشور کره جنوبی علاوه بر استفاده از فناوری در فرایند آموزش، از روبات‌ها نیز در آموزش استفاده می‌شود. در این کشور معلم زبان انگلیسی به اندازه کافی وجود ندارد، به همین دلیل دولت با بنیاد نهادن برنامه‌ای در شهر «دایگو» در جنوب شرقی کشور، معلمان انگلیسی را در قالب شخصیت‌های روباتی به کلاس‌های درس وارد کرده است. این روبات‌ها در کلاس می‌گردند تا با دانش‌آموزان صحبت کنند، کتاب بخوانند و روی صدای موسیقی با تکان دست‌ها و سرشان برقصند. **کیم مون سانگ** می‌گوید: «هدف ما این نیست که اینگ کی (روبات) معلم واقعی انگلیسی بشود، بلکه می‌خواهیم که او دستیار معلمان کره‌ای بشود. ما فکر می‌کنیم که موفق شده‌ایم، چون دانش‌آموزان علاقه بیشتری به زبان انگلیسی پیدا کرده‌اند و تلفظ آن‌ها نیز بهتر شده است.»

اینگ کی می‌تواند به صورت روباتی مستقل کار کند و با شاگردان ارتباط متقابل بگیرد. دانش‌آموزان با روبات‌ها تنها نیستند و معلمان واقعی نیز در کلاس‌های درس حاضرند. در دو سال آینده دولت کره اینگ کی را به تمام کودکان کشورهای کشور می‌فرستد تا نه تنها انگلیسی را بیاموزند، بلکه در تدریس ریاضی، علوم و هنر نیز مفید واقع شوند. «اداره آموزش و پژوهش اطلاعات کره» که روبات‌های رایانه‌ای را توسعه داده است، باور دارد که این روبات‌ها تأثیر مثبتی بر تأمین فرصت آموزش برابر به همه دانش‌آموزان دارند (برنگ، ۱۳۹۰).

کانادا

کشور پهناور کانادا که در نیمه شمالی قاره آمریکا قرار دارد، یکی از کشورهای پیشرفته و صنعتی جهان است. در جامعه اطلاعاتی و در قرن انفورماتیک (علم اطلاعات)، کانادا نیز در زمینه گسترش بزرگراه‌های ارتباطی و استفاده بهینه و مؤثر از اطلاعات به پیشرفت‌هایی چشمگیری دست یافته است. آموزش و پرورش کانادا به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای کشور از این قافله عقب نمانده است و با تدوین برنامه‌ها و اتخاذ سیاست‌های راهبردی تلاش می‌کند، نسل آینده کشور را با مهارت‌های مورد نیاز در هزاره جدید آشنا کند. در کشور کانادا در مورد چالش‌ها و مسائل مرتبط با فناوری اطلاعات در آموزش و پرورش تحقیقات وسیعی صورت گرفته است. کانادا، مانند بسیاری از کشورهای دنیا، با توجه به فناوری اطلاعات هنوز در مراحل مقدماتی تحقیق و بررسی در مورد توسعه فناوری اطلاعات در آموزش و پرورش قرار دارد. بنابر آمار موجود، زیرساخت کانادا برای توسعه فناوری اطلاعات در آموزش و پرورش مناسب به نظر می‌رسد، اما زیرساخت به تنهایی کار ساز نیست. بررسی تأثیرات فناوری اطلاعات بر آموزش و پرورش گروه‌های مرتبط با آن، مانند معلمان، دانش‌آموزان، مدیران و سیاست‌گذاران

بسیار مهم است. وزارت آموزش و پرورش کانادا با انجام تحقیقات وسیعی این گونه موارد را بررسی می‌کند.

با بررسی روند توسعه فناوری اطلاعات در کانادا مشاهده می‌شود، کانادا زیرساخت مناسبی برای توسعه فناوری اطلاعات در مدارس فراهم کرده است. همچنین، مدیران آموزش و پرورش استفاده بهینه از فناوری اطلاعات در ارتقای سطح کیفی و کمی آموزش و پرورش را در دستور کار خود قرار داده‌اند. سیاستمداران کانادا به خوبی به اهمیت

فناوری اطلاعات واقف هستند و در نظر دارند در زمینه توسعه و بهره‌گیری مؤثر از آن، به یکی از پیشگامان جهانی تبدیل شوند. به همین منظور و با عنایت به نقش کلیدی آموزش و پرورش در پیشرفت و توسعه جامعه، تحقیقات وسیعی در کانادا صورت گرفته است. مسئولان آموزش و پرورش این کشور در نظر دارند با تدوین و دنبال کردن راهبردهای مناسب به پیشرفت چشمگیری در این زمینه دست یابند.

اهداف توسعه فناوری اطلاعات در آموزش و پرورش کانادا عبارت‌اند از:

■ توسعه فناوری اطلاعات در کانادا جهت پیشگامی این کشور در زمینه فناوری اطلاعات در میان کشورهای جهان؛

■ استفاده از فناوری اطلاعات به عنوان ابزاری

آموزشی و کمک آموزشی به منظور ارتقای سطح آموزش و فراگیری؛

■ دسترسی همگانی به آموزش با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین؛

■ استفاده از فناوری‌های نوین به عنوان ابزاری انگیزشی برای دانش‌آموزی؛

■ ارتقای مهارت‌های افراد در زمینه استفاده از فناوری اطلاعات (<http://bahrami57>)

مالزی

در کشور مالزی بخش خدمات رسانه‌های آموزشی در سال ۱۹۷۲ در وزارت آموزش و پرورش تأسیس و شروع به کار کرد. این بخش دارای سه قسمت رادیوی آموزشی، تلویزیون آموزشی و وسایل کمکی سمعی و بصری است. وظیفه اصلی آن انجام خدمات کمکی به منظور افزایش سطح آموزش است و هدف عمده آن افزایش کیفیت آموزش از طریق تهیه و تنظیم برنامه‌های آموزشی برای استفاده معلمان از فناوری آموزشی و فراهم کردن مواد رسانه‌های آموزشی است.

بخش خدمات رسانه‌های آموزشی همچنین موظف است تمام دبیرستان‌های کشور را به دستگاه‌های ضبط ویدئو مجهز کند و بعضی از مدارس ابتدایی را که در استفاده از برنامه‌های تلویزیون

در کشور کره جنوبی علاوه بر استفاده از فناوری در فرایند آموزش، از روبات‌ها نیز در آموزش استفاده می‌شود. در این کشور معلم زبان انگلیسی به اندازه کافی وجود ندارد، به همین دلیل دولت با بنیاد نهادن برنامه‌ای در شهر «دایگو» در جنوب شرقی کشور، معلمان انگلیسی را در قالب شخصیت‌های روباتی به کلاس‌های درس وارد کرده است

بودجه دولتی، روند حرکتی این فعالیت‌ها به تدریج کند و کندتر و در پاره‌ای موارد به کلی متوقف شده است» (فیضی، ۱۳۹۰).

امروزه مبحث **برنامه‌محوری** نظام آموزشی از تجربه‌های مثبت و موفق کشورهای پیشرفته است؛ موضوعی که جای خالی آن در کشور ما احساس می‌شود. فرق عمده نظام آموزشی برنامه‌محور و **کتاب‌محور** از آنجا آغاز می‌شود که در سیستم برنامه‌محور، مؤلف کتاب درسی با توجه به تمام امکانات برنامه، به تألیف کتاب دست می‌زند و کتاب را تنها یکی از بخش‌های برنامه می‌بیند نه کل آن. به همین دلیل در کتاب او فضاهای خالی زیادی وجود خواهد داشت که با حضور معلم، عکس و تصویر، مواد کمک‌آموزشی، فیلم آموزشی، کار عملی و یا حتی بازی و گردش علمی تکمیل و در نهایت حاصل کار در قالب یک بسته آموزشی به مدرسه عرضه می‌شود. در نظام آموزشی کشور ما، به دلیل همسانی و یکی بودن برنامه درسی و کتاب درسی، بقیه اجزای برنامه یا نادیده گرفته می‌شوند یا به عنوان اجزای فرعی به آن‌ها توجه می‌شود. بنابراین به سایر اجزای برنامه درسی توجه کافی نمی‌شود و برنامه‌ریزی کافی هم برای تولید آن‌ها انجام نمی‌گیرد (همان منبع).

منابع

۱. برنگ، کمال (۱۳۹۰). تکنولوژی جدید آموزش را دگرگون می‌کند، (www.eata.blogfa.com)
۲. فیضی، فرخ (۱۳۹۰)، جایگاه فیلم‌های آموزشی در ایران و کشورهای پیشرفته (WWW.moallemsalam.blogfa.com)
3. http://bahrami57.blogfa.com/post-51.aspx
4. Aduwa, S.E. & Iyamu, E.O.S. (2004). Curriculum Implementation in Nigeria: A switch to radical pedagogy? Nigerian Journal of Curriculum Studies, 12(1), 92-108.
5. Hannafin, R. & Savenye, W. (1993). Technology in the classroom: The teachers new role and resistance to it. Educational Technology, 26-31.
6. Teachers & their use of Educational Technology, Report of regional training workshop, APEID, Bangkok, 2003
7. Jan, C., Jimmy, Huang, C.S. (2002). Application of the concepts of the smart schools of Malaysia to Taiwan's Technology Education. National taichung teachers college

با مشکلاتی روبه‌رو هستند، یاری دهد. این بخش در هر یک از استان‌های مالزی یک مرکز منابع آموزشی منطقه‌ای دایر کرده است که به سخت‌افزارهای تکثیر مواد گرافیکی، سمعی و بصری و عکاسی مجهز هستند.

از دیگر کارکردهای فناوری اطلاعات در مالزی می‌توان به استفاده بیشتر از ۱۰ میلیون دانش‌آموز و معلم در مالزی از برنامه‌های ویرایشگر «گوگل» برای خلاقانه نوشتن و درست کردن فایل‌های پاورپوینت اشاره کرد.

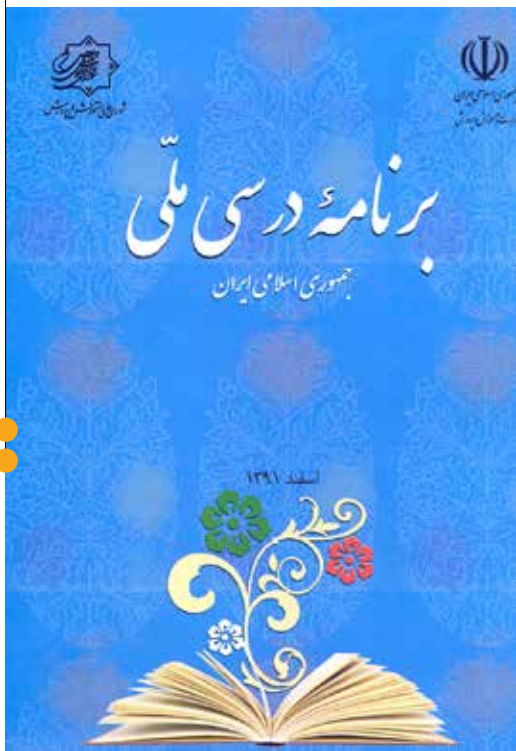
دانش‌آموزان و معلمان همه کارهای خود را برای استفاده سایر همتایانشان در اینترنت قرار می‌دهند.

مالزی در سال ۱۹۹۶ به تأسیس مدارس هوشمند دست زد. این مدارس دارای سیستمی با موقعیت کاملاً حقیقی متفاوت از سیستم مدارس مجازی، با مدیریت مبتنی بر فناوری رایانه و شبکه و محتوای الکترونیکی با نظام ارزشیابی هوشمند و مجهز به «اینترنت 4G» هستند. دولت مالزی امیدوار است که در آینده‌ای نزدیک نسبت رایانه‌ها به دانش‌آموزان به

نسبت ۱ به ۱۰ برسد تا از طریق آن به‌طور قطعی در مسیر پیشرفت قرار گیرد. (Jan & Huang, 2002)

در ایران علی‌رغم استفاده از رسانه‌های آموزشی هنوز کتاب درسی تنها رسانه رسمی آموزشی است و نقش سایر رسانه‌ها و به‌ویژه فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی در نظام رسمی و متمرکز آموزشی کم‌رنگ است. برای مثال، در کشور ما فعالیت‌های خوبی در زمینه تولید فیلم آموزشی در بخش دولتی صورت گرفته و آثار خوبی هم تولید شده‌اند، ولی از آنجا که عامل اصلی موفقیت، یعنی راه‌اندازی یک سیستم مرکزی تولید فیلم، در برنامه دیده نشده بود، بعد از یک دوره شکوفایی به دلایل متعددی، از جمله تغییر مدیریت‌ها و سلیقه‌ها، مشکلات تأمین منابع مالی و اتکای کامل به

سیاستمداران کانادا به‌خوبی به اهمیت فناوری اطلاعات واقف هستند و در نظر دارند در زمینه توسعه و بهره‌گیری مؤثر از آن، به یکی از پیشگامان جهانی تبدیل شوند. به همین منظور و با عنایت به نقش کلیدی آموزش و پرورش در پیشرفت و توسعه جامعه، تحقیقات وسیعی در کانادا صورت گرفته است

قسمت اول

معیارهای ارزیابی کتاب‌های آموزشی از منظر برنامه درسی ملی

دکتر سیدامیر رون

اشاره

کتاب‌های آموزشی، گنجینه‌های بسیار غنی در هر جامعه‌اند. انتشار یافته‌ها و کسب و تولید علم و معرفت، از طریق کتاب بهتر میسر می‌شود. از گذشته‌های بسیار دور، فرهنگ کتابت در جوامع بوده است و هم‌چنان خواهد بود. به نظر می‌رسد بین انسان و کتاب رابطه‌ای پنهانی وجود دارد که حتی توسعه قلمرو و نفوذ فناوری ارتباطات و اطلاعات هم نمی‌تواند آن را از بین ببرد. مؤلفی که کتاب آموزشی می‌نگارد، از همان ابتدا مخاطب تعریف شده‌ای در ذهن دارد و می‌کوشد محتوای نوشته خود را متناسب با مخاطب ارائه کند. هر قدر این تناسب بهتر و بیشتر برقرار شود، ارزش و اهمیت محتوا بالاتر می‌رود. اهمیت کتاب آموزشی در این است که به قصد تعلیم و تربیت گروهی خاص طراحی و تولید می‌شود. بنابراین در تألیف و طراحی آن باید به معیارهایی متعهد بود. اصولاً هرچه در جهت تربیت و یادگیری تولید می‌شود، باید ضابطه‌مند باشد. بر این اساس، طی دو یا سه مقاله به شرح معیارهای ارزیابی و نقد کتاب آموزشی از منظر سند برنامه درسی ملی می‌پردازیم که هر یک می‌تواند از ویژگی‌های کتاب مطلوب باشد.

کلیدواژه‌ها: معیارهای ارزیابی و نقد کتاب‌های آموزشی، برنامه درسی ملی

۱. هم‌سویی با مبانی فلسفی و اعتقادی نظام معیار

در دنیای علم و معرفت، نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلف و فراوانی ارائه می‌شوند که به‌طور دائم در حال تغییر و تحول‌اند. علت این کثرت چیست؟ چرا نظریه‌های گوناگون به‌وجود می‌آیند و یا به وسیله نظریه‌های نوظهور، منسوخ یا ضعیف می‌شوند؟ پاسخ به این سؤال‌ها را می‌توان در مبانی فلسفی و فکری آنان جست‌وجو کرد. برای مثال، «مکتب رفتارگرایی» در روان‌شناسی ریشه در دیدگاه انسان‌شناسی جان لاک، فیلسوف انگلیسی دارد. اگر این دیدگاه در حوزه روان‌شناسی و نیز نظریه رفتارگرایی شکل نگرفت و اگر در این نظریه به شرایط و عوامل درونی مؤثر در یادگیری توجه نشد، بدین دلیل بود که اعتقاد انسان‌شناختی آنان، وجود گرایش و خصلتی را در درون انسان تأیید نمی‌کرد. اگر سایر نظریه‌های یادگیری را نیز بررسی کنیم، به مبانی فلسفی و انسان‌شناسی خاص می‌رسیم. اکنون می‌توان سؤال کرد که با توجه به باورهای اعتقادی متفاوت، آیا نباید به فکر تأسیس نظریه دیگری بود؟ آیا این انتظار نابجاست که توقع داشته باشیم، کتاب‌های آموزشی ما با ویژگی‌های هستی‌شناختی، انسان‌شناختی، معرفت‌شناختی و ارزش‌شناختی مبتنی بر مبانی و فلسفه اسلامی تناسب داشته باشد؟ کتاب‌های آموزشی باید از این منظر، یعنی مفروضه‌های مکتب اسلام، ارزیابی و بررسی شوند و حاصل آن به مجامع علمی ارائه گردد.

۲. تناسب با نیازها، علاقه‌ها و توانایی‌های یادگیرنده و روان‌شناسی

یادگیرنده از طریق نیازها و علاقه‌های خود با برنامه و کتاب آموزشی پیوند می‌خورد. اگر محتوای آن با ویژگی‌های یادگیرنده هم‌سو نباشد، تأثیر در یادگیری و تغییر نگرش و رفتار نخواهد داشت. علقه عاطفی و ارتباط‌شناختی بین یادگیرنده و برنامه درسی، دو رکن یادگیری مؤثر محسوب می‌شوند که تحقق آن‌ها به توجه همه جانبه به ماهیت یادگیرنده بستگی دارد. در این باره **هویگارست**^۱ برای سنین متوسط وظایفی را چنین فهرست کرده است:

- کمک به نوجوانان برای تبدیل شدن به بزرگسالی مسئول و شاد؛
- تحصیل مسئولیت اجتماعی و مدنی در

طرح و اجرای برنامه تربیتی بدون توجه کامل به ویژگی‌های دانش‌آموزان تحت تعلیم جامعه‌ای که مدارس را دایر می‌کند، غیرممکن است

بزرگسالی؛

- تحصیل حرفه و حفظ رضایت اشتغال به آن؛
- گسترش فعالیت‌های اوقات فراغت در بزرگسالی؛
- برقراری روابط خانوادگی؛
- پذیرش تغییرات فیزیولوژیکی در سنین متوسط و سازگاری با آن؛
- سازگار کردن خود با والدین کهن‌سال [سیلور و الکساندر، ۱۳۷۲: ۲۹۷].

بیشتر وظایف تکاملی باید در مدت زمان مشخصی از زندگی انجام شوند. اگر چنین نشد، دیگر به‌طور کامل تحصیل نخواهند شد و ممکن است موجب شکست کامل یا نسبی وظایف تکاملی آینده شوند [همان، ص ۱۹۸-۱۹۷]. کتاب آموزشی در پاسخ‌گویی به این قبیل نیازها و وظایف افراد باید مؤثر باشد. به همین دلیل، بدون نیازسنجی و کشف ویژگی‌های روانی - اجتماعی یادگیرندگان نمی‌توان محتوای کتاب را طراحی و تدوین کرد. در این زمینه می‌توان چنین سؤالاتی مطرح کرد:

- آیا محتوای کتاب متناسب با توانایی‌ها و علاقه‌های فراگیرنده است؟
- آیا محتوای کتاب با نیازهای روان‌شناختی یادگیرنده تناسب دارد؟
- آیا محتوای کتاب با نیازهای حرفه‌ای یادگیرنده تناسب دارد؟
- آیا محتوای کتاب، فرد را برای زندگی علمی، پویا و مداوم آماده می‌کند؟

۳. معطوف به نیازها، مسائل اجتماعی و جامعه‌شناختی
رابطه انسان با جامعه رابطه‌ای است ذاتی و گریزناپذیر. انسان بدون ارتباط با زندگی اجتماعی قابل تصور نیست. بر این اساس، همه اقدامات آموزشی و پرورشی جامعه باید در ارتباط با جامعه و با

در نظر گرفتن تأثیرپذیری آن باشد. کتاب آموزشی به عنوان یک وسیله یادگیری، کالایی اجتماعی هم محسوب می‌شود. یعنی یکی از انواع خدماتی که ناشران به فراگیرندگان عرضه می‌کنند، همین کتاب آموزشی است که در آن انواع مفاهیم، مهارت‌ها، ارزش‌ها و نگرش‌ها به افراد عرضه می‌شوند. محتوای کتاب با ویژگی‌های یادگیرنده و با نیازها و مسائل اجتماعی رابطه ذاتی دارد. «یادگیرنده» و «جامعه و محیط فرهنگی» - که در آن تعلیم و تربیت شکل می‌گیرد - دو عاملی‌اند که به‌طور مساوی دارای اهمیت هستند و همواره در هر موقعیت یادگیری حضور دارند. در واقع، طرح و اجرای برنامه تربیتی بدون توجه کامل به ویژگی‌های دانش‌آموزان تحت تعلیم جامعه‌ای که مدارس را دایر می‌کند، غیرممکن است [همان، ص ۲۱۳].

- بدين ترتيب، محتوای کتاب آموزشی نمی‌تواند بی‌اعتنا به ضرورت‌ها و مسائل اجتماعی باشد. بنابراین در ارزیابی و نقد کتاب می‌توان با طرح چنین سؤال‌هایی، محتوای آن را بررسی کرد:
- آیا در محتوای کتاب به نیازهای اجتماعی توجه شده است؟
- آیا در تحلیل مسائل اجتماعی به موضوعات مبتلا به جامعه توجه شده است؟
- آیا محتوای کتاب طوری تهیه شده است که برای دانش‌آموزان و قشرها و گروه‌های گوناگون مفید باشد؟

۴. اعتبار علمی و پژوهشی

دانش و اطلاعات در رشته‌های گوناگون همیشه در حال افزایش و تغییر است. این مطلب ناشی از دستاوردهای علمی جدید و کشفیات تازه یا تغییر در روش‌ها و رویکردهاست. از این‌رو، محتوای آموزشی که مجموعه‌ای از دانش بشری را با خود دارد، باید با یافته‌های علمی جدید هم‌سو و هماهنگ باشد تا این نقش و تأثیر کتاب پذیرفتنی شود.

مفهوم علم در قرن نوزدهم عبارت بود از زمینه محدود و کامل‌شدنی از دانش که ابعاد آن می‌توانست به تدریج تکامل یابد. در حالی که اکنون ما به دانش بی‌انتهایی که تفاوت شکل‌های گوناگون واقعیت هستی، نشانه و آیات هدفمندی آن است، می‌اندیشیم [سند برنامه درسی ملی، ۱۳۸۹]. بنابراین کتاب آموزشی را می‌توان با سؤالاتی چنین ارزیابی و نقد کرد:

- آیا مفاهیم، اصول و قوانین محتوایی کتاب اعتبار و اصالت علمی دارد؟
- آیا فرایندها و روش‌های لازم برای کسب دانش نو در محتوا به کار رفته است؟
- آیا رسانه‌ها، نمودارها، جدول‌ها، تصویرها و مانند این‌ها اعتبار علمی و آموزشی لازم را دارند؟
- آیا مطالب کتاب می‌تواند موجب توسعه دانش یادگیرنده در راستای نگرش توحیدی شود؟

۶. تفکر و تعقل محور بودن محتوا

متربی دوره متوسطه در مرحله‌ای از رشد قرار دارد که جز برهان و استدلال منطقی چیزی او را قانع نمی‌کند. موارد «شبه‌تربیت» مانند شرطی کردن، عادت دادن و تلقین در او مؤثر نیست، بلکه باید مطالب را با استدلال علمی به او آموخت. به همین دلیل، محتوای کتاب آموزشی باید به صورت استدلال و تحلیلی باشد و رابطه‌ی علی بین اجزای محتوا بیش از سایر رابطه‌ها در آن وجود داشته باشد. هم‌چنین، در طراحی کتاب آموزشی باید جهت‌گیری‌های پرورش اندیشه بیش از بقیه جهت‌گیری‌ها تأثیرگذار باشد. در کل باید مهارت‌های تفکر با محتوای کتاب آموزشی پیوند بخورد و قابلیت یادگیری را متناسب با یادگیرنده افزایش دهد. در ارزیابی و نقد این جنبه از محتوا می‌توان این سؤال‌ها را طرح کرد:

- آیا محتوای کتاب آموزشی، استدلال منطقی را تقویت می‌کند؟
- آیا محتوای کتاب آموزشی، تفکر انتقادی، خلاق و مستقل را تقویت می‌کند؟

محتوای کتاب آموزشی باید به صورت استدلال و تحلیلی باشد و رابطه‌ی علی بین اجزای محتوا بیش از سایر رابطه‌ها در آن وجود داشته باشد. هم‌چنین، در طراحی کتاب آموزشی باید جهت‌گیری‌های پرورش اندیشه بیش از بقیه جهت‌گیری‌ها تأثیرگذار باشد

- آیا محتوای کتاب آموزشی، مهارت‌های حل مسئله در موقعیت‌های متفاوت را فراهم می‌سازد؟
- آیا محتوای کتاب آموزشی، مهارت‌های مدیریت اطلاعات را در دانش‌آموز تقویت می‌کند؟
- آیا محتوای کتاب آموزشی، مهارت‌های نظارت، ارزیابی و پی‌گیری مسائل را در فرایند یادگیری تقویت می‌کند؟
- آیا محتوای کتاب آموزشی، مهارت‌های مطالعه را در دانش‌آموز تقویت می‌کند؟

برخی موارد فوق هم‌چون توجه به حل مسئله، تفکر منطقی و تفکر خلاق از جمله قابلیت‌ها و مهارت‌هایی هستند که برخی طرف‌داران دیدگاه «فرایند شناختی»، از جمله رایبسنسون^۳، کارل برایتزر^۴، دیوید آزوبل^۵ و هیلدا تابا^۶ توجه به آن‌ها را در برنامه‌های درسی ضروری و مهم می‌دانند [میلر، ۱۳۷۹: ۱۷۶-۱۵۸].

۷. ظرفیت مطالب کتاب در ایجاد ارتباط با موضوعات رشته‌ای

در چند سال گذشته، برای هر موضوع و رشته‌ای نظام و چارچوب از پیش تعیین شده‌ای قائل بودند که از نظر مبانی، روش و رویکرد غیرقابل تخطی بود. اما امروزه، مباحث میان‌رشته‌ای و فرارشته‌ای جایگاه ویژه‌ای در تحقیقات علمی دارند. این نوع نگاه، محصول تعامل بین دو یا چند رشته علمی برای پژوهش در زمینه یک مسئله و نتیجه نگاه وحدت‌بخش به دانش‌های متفاوت در عصر کنونی

۵. انسجام و یکپارچگی یادگیری

یادگیری رویداد ذهنی وحدت‌گراست که به شرایط یادگیری منسجم و درهم تنیده نیاز دارد. هرچه در جهان هستی به نوعی در یادگیری مؤثر است، باید هم‌چون یک تابلو، یادگیرنده را به درک مطلوب و دیدگاه وحدت‌توحیدی برساند. کتاب آموزشی به عنوان عامل یادگیری دارای اجزا و عناصری است که هر یک از آن‌ها برای یادگیری لازم است، ولی اثربخشی آن‌ها به کیفیت و وحدتشان در ارائه محتوا بستگی دارد. عوامل اساسی مفاهیم، مهارت‌ها، ارزش‌ها و نگرش‌ها در محتوای کتاب اهمیت زیادی دارند و انسجام آن‌ها به ارزش و پذیرش کتاب می‌افزاید. بنابراین، در نقد و بررسی محتوای کتاب از جنبه انسجام و یکپارچگی می‌توان به این سؤال‌ها پاسخ داد:

- آیا مفاهیم، اصول، تعالیم، فعالیت‌ها، روش‌ها و نگرش‌های کتاب با یکدیگر وحدت دارند؟
- آیا ساختار محتوا و چگونگی ارتباط و انسجام اجزا و عناصر محتوا در مطالعه و تبیین جهان هستی، دیدگاه و شناخت یادگیرنده را از کثرت به وحدت توحیدی می‌رساند؟

است.

یکی از معیارهای کیفی ارزش‌یابی کتاب‌های آموزشی، میزان توجه نویسنده به ظرفیت مطالب کتاب برای پیوند با مباحث سایر رشته‌ها به منظور پاسخ‌گویی به مسائل جدید و یا مواجهه جدید با آن‌هاست. زیرا در سیر پیشرفت علوم جدید می‌آموزیم که علم، به گونه‌ای اجتناب‌ناپذیر، بین رشته‌ای است و علوم با وجود محدود بودن در چارچوب رشته علمی، بخشی از روایت دانش‌های دیگر است [رهادوست، ۱۳۸۲].

حجم اطلاعات اصلی در کتاب آموزشی باید با حجم اطلاعات جنبی تناسب منطقی داشته باشد. به علاوه، اطلاعات اصلی در کتاب باید به شیوه مناسب برای خوانندگان مشخص شود تا آنان بدانند که پیام‌های اصلی نویسنده چیست و در خواندن کتاب به دنبال چه چیزی باشند.

طبق رویکرد اول، وظیفه تدریس انتقال مقتدرانه محتوا از سوی دبیر به دانش‌آموزان است. در این رویکرد، فراگیرندگان به‌طور منفعل مواردی را از دبیر دریافت می‌کنند که می‌تواند هم به شکل سنتی مستقیم و هم به اشکال جدید هم‌چون استفاده از رایانه باشد [همان، ص ۱۱۱]. در رویکرد دوم، محور اصلی از دبیر به یادگیرنده تغییر می‌یابد و تدریس در واقع فرایند نظارت صرف بر یادگیری دانش‌آموز است [همان، ص ۱۱۲].

در رویکرد سوم که از نظر رامسدن رویکردی ترکیبی است، تدریس و یادگیری دو روی یک سکه‌اند، در این دیدگاه می‌توان فرایند تدریس دانش‌آموزان و موضوع (محتوا) یادگیری را هم‌چون اجزای به‌هم پیوسته‌ای از یک سیستم دانست که در آن تدریس می‌تواند با ایجاد زمینه یادگیری مناسب، دانش‌آموزان را به درگیری فعال با موضوع یادگیری تشویق کند. در این حالت، نه استاد تنها محور است و نه دانش‌آموزان؛ تنها عامل مورد توجه، ارتباط متقابل آن‌ها با یکدیگر است.

در صورتی که هر یک از سه الگوی فوق در تدریس برای دانش‌آموز مدنظر باشد، در چگونگی تنظیم محتوای کتاب آموزشی نیز اثر می‌گذارد. اگر الگوی نخست مورد توجه باشد، محتوای کتاب با توجه به ساختار دانش مربوط و با رویکرد انتقال اطلاعات به فراگیرنده تنظیم خواهد شد. اگر الگوی دیگر مدنظر باشد، فراگیرنده در فرایند یادگیری امکان فعالیت بیشتری به دست خواهد آورد. لذا در ارزیابی و نقد کتاب از جنبه آموزشی می‌توان چنین سؤال‌هایی را مطرح کرد:

- آیا محتوای کتاب با توجه به اصول آموزشی طراحی شده است؟
- آیا الگوی مورد استفاده در محتوای کتاب، امکان یادگیری فعال را برای فراگیرنده فراهم می‌سازد؟
- آیا ویژگی‌های آموزشی محتوای کتاب از مبانی نظری قابل قبولی برخوردار است؟

۱۰. پرورش مهارت‌های ارتباطی و صلاحیت‌های مشترک
برقراری ارتباط با یکدیگر از نیازهای اساسی انسان است. تقویت این جنبه از زندگی از طریق تعلیم و تربیت امکان‌پذیر است و در هیچ یک از دوره‌های تحصیلی نباید از آن غافل شد. بر این اساس، یکی از مهم‌ترین توصیه‌هایی که در بسیاری از اجلاس‌ها و کنفرانس‌های آموزش و پرورش مطرح شده است، توجه به پرورش مهارت‌های ارتباطی دانش‌آموزان است که خود از مقوله‌های مهم در یادگیری مادام‌العمر و حتی کارآفرینی است [عارفی، ۱۳۸۴: ۱۶۳]. کتاب آموزشی که مجموعه‌ای از محتوای انتخاب شده و معتبر است، نمی‌تواند نسبت به رعایت این موضوع و سایر صلاحیت‌های یادگیری مشترک در انتخاب و سازمان‌دهی محتوا بی‌توجه باشد. اصولاً در کتاب آموزشی باید به فعالیت‌هایی اشاره شود که انجام

۸. تناسب میان حجم اطلاعات اصلی و اطلاعات جنبی

گروهی از نویسندگان پرنویس هستند و با شاخ و برگ دادن به مطالب و آوردن شواهد، مثال‌ها و توضیحات بیش از اندازه، بر حجم اطلاعات جنبی می‌افزایند. گروهی دیگر، کم‌نویس، اهل ایجاز و خلاصه‌نویسی هستند که خواننده را بیش از اندازه به تأمل وامی‌دارند و در روند مطالعه وقفه ایجاد می‌کنند. حجم اطلاعات اصلی در کتاب آموزشی باید با حجم اطلاعات جنبی تناسب منطقی داشته باشد. به علاوه، اطلاعات اصلی در کتاب باید به شیوه مناسب برای خوانندگان مشخص شود تا آنان بدانند که پیام‌های اصلی نویسنده چیست و در خواندن کتاب به دنبال چه چیزی باشند.

۹. جنبه آموزشی داشتن و ایجاد شرایط یادگیری محتوا

علمی بودن یک متن لزوماً با آموزشی بودن آن همراه نیست. ممکن است یک نوشته اعتبار علمی داشته باشد، ولی اعتبار آموزشی نداشته باشد. اعتبار آموزشی زمانی حاصل می‌شود که محتوای کتاب براساس الگو یا الگوهای آموزشی مشخص طراحی شود. نوع الگوی انتخابی را نیز ویژگی‌های دوره آموزشی و ماهیت یادگیرنده تعیین می‌کند. در دوره متوسطه الگوهایی به کار می‌روند که امکان گفت‌وگو و مباحثه را بین دبیر و یادگیرنده فراهم می‌کنند و به فهم اقناعی موضوعات منجر می‌شوند. هم‌چنین، الگوهایی مؤثرند که زمینه‌های تحقیقی و پژوهشی را برای توسعه دانش یادگیرنده فراهم می‌آورند و ارتباط او را با مراکز و منابع یادگیری داخل و خارج فضای آموزشی برقرار می‌سازند.

پل رامسدن رویکردهای کلی تدریس را به سه دسته تقسیم کرده است [تیم و نتلینگ، ۱۳۷۶: ۱۱۶-۱۱۱]:

- تدریس به عنوان انتقال اطلاعات؛
- تدریس به عنوان سازمان‌دادن به یادگیری دانش‌آموز؛
- تدریس به عنوان فراهم ساختن امکان یادگیری.

آن‌ها، مهارت‌های اجتماعی و فردی مشترک را در خوانندگان تقویت کند. کتاب آموزشی علاوه بر جنبه‌های علمی، جنبه فردی و اجتماعی نیز دارد و می‌تواند در پرورش صلاحیت‌های موردنیاز زندگی بالنده و پاک، متربیان را یاری رساند. لذا در نقد و بررسی کتاب‌های آموزشی باید به این‌گونه سؤال‌های اساسی پاسخ داد:

■ آیا در محتوای کتاب، مهارت‌های ارتباطی و صلاحیت‌های مشترک تقویت می‌شوند؟

■ آیا در محتوای کتاب، نگرش‌های اجتماعی و ارتباطی توحیدی تقویت می‌شوند؟

■ آیا بین مهارت‌ها و نگرش‌های ارتباطی با سایر صلاحیت‌ها توازن لازم برقرار شده است؟

۱۱. تأکید بر مهارت فراشناخت

فرایند یادگیری به اصلاح و تکمیل نیاز دارد. یادگیرنده ضمن یادگیری به موفقیت‌هایی می‌رسد و یا شکست‌هایی را تجربه می‌کند. فهم درست و دقیق آن‌ها موجب می‌شود، یادگیرنده آسیب‌شناسی کند و مراحل بعدی یادگیری را با وضع بهتر ادامه دهد. به چنین مهارتی «فراشناخت» اطلاق می‌شود. البته در بعضی منابع از نظارت، ارزیابی و نتیجه‌گیری هم به عنوان یکی از جهت‌گیری‌های آموزشی یاد می‌شود [همان، ص ۱۵۹].

کتاب آموزشی باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد تا بتواند برای یادگیرنده امکان نظارت و ارزیابی فرایند یادگیری را فراهم کند؟ با برنامه‌های درسی بهتر و بیشتر می‌توان این توانایی را در فراگیرنده تقویت کرد؛ گرچه در کتاب آموزشی نیز باید به این موضوع توجه داشت. فعالیت‌های یادگیرنده پایان هر فصل در کتاب آموزشی می‌تواند امکان دستیابی به چنین بصیرتی را فراهم کند. با طرح سؤالاتی بدین شرح می‌توان هر کتابی را از این نظر نقد و بررسی کرد:

■ در محتوای کتاب آموزشی برای شناخت آسیب‌ها و نواقص فرایند یادگیری، چه فعالیت‌هایی تعیین نشده‌اند؟

■ در محتوای کتاب آموزشی برای شناخت فرایند یادگیری به وسیله یادگیرنده چه شرایطی فراهم شده است؟

۱۲. برانگیزاننده و جذاب بودن مطالب

یادگیرنده علاوه بر توانایی‌های عقلانی از تمایلات عاطفی برخوردار است که به تعلقات و تأثیرپذیری او مربوط می‌شود. وسایل یادگیری باید طوری طراحی شوند که برای یادگیرنده جذاب باشند و انگیزه او را تقویت کنند. گرچه این ویژگی در سنین پایین‌تر موضوعیت بیشتری دارد، در دوره متوسطه نیز تأثیرگذاری خود را حفظ می‌کند. هم‌چنین، ویژگی‌های مخاطب در چگونگی جذاب بودن محتوا مؤثر است. باید به جذاب بودن

مطالب آموزشی برای اشخاصی که از آن استفاده می‌کنند، توجه کرد. در بیشتر مواقع، شکل‌دهی مطالب آموزشی زحمت بسیار و هزینه چندانی ندارد [تیم و نتلینگ، ۱۳۷۶]. بخشی از جذاب بودن مطالب کتاب آموزشی به چگونگی ارائه و نگارش آن مربوط است. گاهی محتوا را مؤلفان باتجربه و توانا به نحوی تألیف می‌کنند که مخاطبان انس و الفت زیادی بین خود و مطالب احساس می‌کنند. اما جذاب بودن تنها به این ویژگی محدود نیست. نوع صفحه‌آرایی، نوع حروف، چگونگی تنظیم اجزا و عناصر یادگیری، درج عکس و تصویر مناسب و غیره، از دیگر عوامل جذاب بودن مطالب محسوب می‌شوند.

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت ارزیابی و نقد کتاب، ارزیابی و نقد تولید فکر اندیشمندان است و چون بخشی از یافته‌های علمی بشر است، نمی‌توان آن را مصون از کاستی و خطا تصور کرد.

تصور کرد. با ارزیابی و نقد کتاب آموزشی می‌توان مطالب مطمئن‌تر و مفیدتری در اختیار فراگیرندگان قرار داد. در نتیجه آموزش‌ها شرایط مطلوب‌تری می‌یابند. معیارهای ارزیابی و نقد کتاب را می‌توان از جنبه‌های دیگری هم بررسی کرد. در این مقاله و جدولی که در ادامه آمده‌اند، نگارنده به برخی از معیارهای اساسی‌تر که بر ویژگی‌ها و جنبه‌های اصلی محتوای کتاب آموزشی ناظر هستند، اشاره داشته است.

ارزیابی و نقد کتاب، ارزیابی و نقد تولید فکر اندیشمندان است و چون بخشی از یافته‌های علمی بشر است، نمی‌توان آن را مصون از کاستی و خطا تصور کرد

منابع

۱. برقی، احمدین ابی خالد (۱۳۷۱). المحاسن. دارالکتب الاسلامیه. قم.
۲. تیم و نتلینگ (۱۳۷۶). برنامه‌ریزی برای آموزش اثربخش. ترجمه دکتر محمد چیزدی. انتشارات دانشگاه تربیت مدرس. تهران.
۳. سیلور و الکساندر (۱۳۷۲). برنامه‌ریزی درسی برای یادگیری بهتر. ترجمه خوبی‌نژاد. استان قدس رضوی. مشهد.
۴. عارفی، محبوبه (۱۳۸۴). برنامه‌ریزی درسی راهبردی. انتشارات جهاد دانشگاهی. تهران.
۵. ملکی، حسن (۱۳۸۴). برنامه‌ریزی درسی، راهنمای عملی. انتشارات پیام اندیشه. تهران.
۶. میلر، جی. پی (۱۳۷۹). نظریه‌های برنامه درسی. ترجمه دکتر مهرمحمدی. سازمان سمت. تهران.
۷. رهادوست، بهار (۱۳۸۲). «رویکرد بین رشته‌ای و مطالعات ادبی». زیباشناخت. شماره ۹.
۸. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. سند برنامه درسی ملی. دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی. تهران. ۱۳۸۹.

طرح: سعید رزاقی

وسایل آموزشی و ملاک‌های ارزشیابی آن‌ها

محمدتقی زائری

اشاره

در قسمت قبلی این مقاله، با تعریف وسایل و رسانه‌های آموزشی آشنا شدیم و نقش وسایل آموزشی در بهبود فرایند یاددهی و یادگیری نیز مورد بررسی قرار گرفت. همچنین نتایج کاربرد وسایل آموزشی در جریان تدریس برشمرده شد. در پایان، نویسنده به طبقه‌بندی وسایل و رسانه‌های یاددهی و یادگیری و شرح انواع وسایل و رسانه‌های آموزشی پرداخت و ویژگی‌های فنی و اجرایی آن را برشمرد. در این قسمت، نگارنده به بحث ارزشیابی، اهداف آن و ارزشیابی وسایل آموزشی پرداخته است.

که براساس آن، مقیاس‌های اندازه‌گیری باید به دقت طرح شوند و داده‌های مربوط به مقیاس‌های گوناگون عملکرد باید به صورت رتبه‌بندی تلفیق شوند. همچنین، اهمیت هر یک از مقیاس‌ها و انتخاب ابزارها باید موجه باشد و انتخاب هدف‌ها نیز باید مورد ارزیابی قرار گیرد.

استافیل بیم (۱۹۷۱) ارزشیابی را عبارت می‌داند از فرایند به‌دست آوردن و فراهم ساختن اطلاعات توصیفی و قضاوتی درباره ارزش و مطلوبیت هدف‌ها، طرح، اجرا و نتایج به‌دست آمده به‌منظور هدایت تصمیم‌گیری، پاسخ‌گویی به نیازها و رسیدن به درک بیشتر در پدیده‌های مورد مطالعه.

او در تعریف ارزشیابی سه هدف تعیین کرده است:

۱. هدایت تصمیم‌گیری؛
 ۲. فراهم کردن اطلاعات برای پاسخ‌گویی؛
 ۳. درک بیشتر از پدیده‌های مورد بررسی.
- استافیل بیم همانند اسکریون برای ارزشیابی دو نقش قائل شده است:
۱. نقش تصمیم‌گیری یا نقش تکوینی؛
 ۲. نقش پاسخ‌گویی یا نقش مجموعی (پایانی).
- براساس تعریف ارزشیابی، زمانی می‌توان قضاوت آگاهانه‌ای برای تصمیم‌گیری در مورد اشکالات و نقاط قوت یا ضعف یک برنامه داشت که قضاوت براساس اطلاعات نظام‌مندی (سیستماتیکی) که

کلیدواژه‌ها: وسایل آموزشی، ارزشیابی، ملاک‌های ارزشیابی

ارزشیابی

کرونباخ (۱۹۶۳) ارزشیابی را گردآوری و کاربرد اطلاعات به‌منظور اخذ تصمیم درباره یک برنامه آموزشی می‌داند. منظور کرونباخ از برنامه آموزشی، مجموعه‌ای از مواد و فعالیت‌های آموزشی و تجارب یادگیری دانش‌آموزان است.

اسکروین (۱۹۸۰) ارزشیابی را به مثابه یک فعالیت روش‌شناختی تعریف می‌کند که در آن، عملکرد الزاماً با هدف‌ها مقایسه می‌شود. او با استفاده از روش‌های علمی رهیافتی کل‌گرا پیشنهاد می‌کند،

به دست آمده است، صورت پذیرد. به علاوه، ملاک و معیار مشخصی برای قضاوت در مورد اجزای برنامه وجود داشته باشد. لذا در این قسمت ابتدا تعریفی از ملاک، نشانگر (شاخص) و استاندارد ارائه می‌شود.

ملاک: ملاک‌ها، ویژگی‌ها یا جنبه‌هایی از پدیده مورد ارزشیابی هستند که قضاوت درباره آن‌ها انجام می‌پذیرد.

نشانگر (شاخص): نشانگرها مشخصه‌هایی هستند که برای گردآوری داده‌ها به منظور قضاوت درباره ملاک‌های مورد نظر به کار برده می‌شوند (بازرگان، ۱۳۸۰).

«دایرةالمعارف پژوهش‌های آموزشی» (۱۹۹۲) شاخص را به این صورت تعریف می‌کند: «شاخص آموزشی، آماره‌ای مرتبط با سیاست‌های آموزشی است که به منظور فراهم کردن اطلاعات درباره رتبه، کیفیت و عملکرد نظام آموزشی طراحی می‌شود». همین منبع نشانگر را آماره‌ای درباره نظام آموزشی می‌داند که وضعیت یک یا چند عامل را آشکار می‌کند (به نقل از: رعنائی، ۱۳۸۹).

استاندارد: استاندارد به این سؤال پاسخ می‌دهد که چقدر از ملاک مورد نظر کافی است تا بتوان وضعیت آن را مطلوب قلمداد کرد (بازرگان، ۱۳۸۰).

اهداف ارزشیابی

- بررسی میزان تحقق یافتن هدف‌ها؛
- تأکید بر خصوصیات درونی و عوامل تشکیل‌دهنده برنامه آموزشی؛
- بررسی اثرات حاصل از اجرای برنامه آموزشی؛
- فراهم آوردن اطلاعات لازم به منظور تسهیل در امر تصمیم‌گیری؛
- تعیین اثرات برنامه آموزشی؛
- تعیین تغییرهای رفتاری شاگردان بر اثر آموزش (سیف، ۱۳۷۵).

ارزشیابی وسایل آموزشی

دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی به منظور بالا بردن سطح کیفی وسایل آموزشی و ارتقای سطح کیفی آموزش کشور، براساس آخرین یافته‌های علمی، ملاک‌هایی را برای ارزیابی آن‌ها تهیه و تدوین کرده است. دریافت مجوز لازم برای تولید و توزیع آن‌ها در مراکز آموزشی، منوط به کسب امتیازهای پیش‌بینی شده است. برای صرفه‌جویی در وقت و هزینه، بهتر است تولیدکنندگان محترم قبل از تولید، با مراجعه به سایت این دفتر، از محتوای ملاک‌های مزبور آگاه شوند و سپس اقدام به تولید کنند. بعضی ویژگی‌ها (زیر ملاک‌ها) با ضریب اهمیت پنج مشخص شده‌اند و کسب نمره خام کامل (۵) برای آن‌ها الزامی است.

ملاک‌های ارزشیابی در قالب سه عامل زیر مشخص شده‌اند:

۱. ویژگی‌های فیزیکی؛
 ۲. توانمندی‌های آموزشی، روان‌شناختی و فرهنگی؛
 ۳. رعایت اصول ایمنی و بهداشتی.
- ملاک‌های مذکور شامل زیر ملاک‌هایی هستند که به منظور رفع ابهام و تفسیرهای شخصی، به صورت مفهومی و عملیاتی تعریف شده‌اند. همچنین، به منظور اندازه‌گیری کمی ویژگی‌های یک وسیله آموزشی، نمره‌های خام در مقیاس صفر تا پنج و ضریب اهمیت در مقیاس یک تا پنج مشخص شده‌اند. زیر ملاک‌هایی که دارای ضریب ارزشی پنج هستند، به عنوان ملاک پذیرش شناخته می‌شوند. سطوح شش‌گانه نمره‌های خام به شرح زیرند:
- نمره پنج:** وسیله آموزشی به میزان خیلی زیاد (بسیار خوب) از ویژگی مورد نظر برخوردار است.
- نمره چهار:** وسیله آموزشی به میزان زیاد (خوب) از ویژگی مورد نظر برخوردار است.
- نمره سه:** وسیله آموزشی به میزان متوسط (در حد وسط) از ویژگی مورد نظر برخوردار است.
- نمره دو:** وسیله آموزشی به میزان کم (ضعیف) از ویژگی مورد نظر برخوردار است.
- نمره یک:** وسیله آموزشی به میزان بسیار کم (بسیار ضعیف) از ویژگی مورد نظر برخوردار است.
- نمره صفر:** وسیله آموزشی فاقد ویژگی مورد نظر است.

دستورالعمل ارزشیابی عامل‌ها

برای هر یک از سه عامل «ویژگی‌های فیزیکی»، «توانمندی‌های آموزشی، روان‌شناختی و فرهنگی» و «رعایت اصول ایمنی و بهداشتی» جمع امتیازات کسب شده محاسبه می‌شود. وسایلی موفق به کسب تأییدیه می‌شوند که حداقل امتیاز قابل قبول را برای هر یک از سه عامل دریافت کنند. حداقل امتیاز قابل قبول در هر عامل ۶۰ درصد کل امتیاز برای آن عامل خواهد بود.

پس از محاسبه امتیازهای کسب شده، درصد امتیازهای کسب شده در هر عامل محاسبه می‌شود و وسایلی آموزشی در یکی از سطوح سه‌گانه زیر قرار می‌گیرند:

- وسیله‌ای که از ۹۱ تا ۱۰۰ درصد امتیازها را در یک عامل کسب کند، درجه ممتاز را در آن عامل به دست می‌آورد.
- وسیله‌ای که از ۷۶ تا ۹۰ درصد امتیازها را در یک عامل کسب کند، درجه خوب را در آن عامل به دست می‌آورد.
- وسیله‌ای که از ۶۰ تا ۷۵ درصد امتیازها را در یک عامل کسب کند، درجه متوسط را در آن عامل به دست می‌آورد.

تذکر

۱. وسیله‌ای که در یک یا چند عامل کمتر از ۶۰ درصد امتیازها را

۵. سیف، علی اکبر؛ روش‌های اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی، ۱۳۷۵. تهران، نشر دوران.
 ۶. علی‌آبادی، خدیجه؛ مقدمات تکنولوژی آموزشی، ۱۳۸۴، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.

۷. فردانش، هاشم؛ مبانی نظری تکنولوژی آموزشی، ۱۳۷۲، تهران، انتشارات سمت.

8. <http://www.sce.ir/>

9. <http://aids.ir/news>

10. <http://akasanehormozgan.com/>

11. <http://amouzgar.persianblog.ir/>

12. <http://enkeshaf.persianblog.ir>

13. <http://fa.wikipedia.org/>

14. <http://ktr.ir/>

15. <http://portal.nlai.ir/>

16. <http://vista.ir/content/>

17. <http://www.daneshju.ir/>

18. <http://www.eduiran.com/>

19. <http://www.hamvatansalam.com>

20. <http://www.javanemrooz.com/>

21. <http://www.migna.ir/>

22. <http://www.onlinetajhiz.com/>

23. <http://www.sums.ac.ir/>

24. <http://www.takbook.com/>

25. <http://www.tebyan.net/>

26. <http://yazdanmb.persianblog.ir/>

به‌دست آورد، مورد تأیید قرار نمی‌گیرد.

۲. زیر ملاک‌هایی که به یک وسیله آموزشی مربوط نمی‌شوند، در ستون نمره‌های خام، خط تیره دریافت می‌کنند. این موارد از روند محاسبات خارج خواهند شد.

۳. همچنین، زیرملاک‌هایی که ضریب اهمیت آن‌ها ۵ است، فیلتر به حساب می‌آیند و نمره خام آن‌ها فقط صفر یا پنج خواهد بود (وسیله آموزشی در این زیرملاک‌ها یا نمره کامل دریافت می‌کند یا نمره صفر می‌گیرد).

منابع

۱. احدیان، محمد؛ مقدمات تکنولوژی آموزشی، ۱۳۷۳، تهران، نشر و تبلیغ بشری.
۲. امیرتیموری، محمدحسن؛ رسانه‌های یاددهی- یادگیری (شناسایی، انتخاب، تولید کاربرد)، ۱۳۹۰، تهران، نشر ساوالان.
۳. بازارگان، عباس؛ ارزشیابی (مفاهیم، الگوها و فرایندهای عملیاتی)، ۱۳۸۰، تهران، انتشارات سمت.
۴. رعنائی، مجید؛ جایگاه شاخص‌ها در نظام آموزش و پرورش، شورای عالی آموزش و پرورش.

آیین نامه برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد

دبیر خانه جشنواره دهم

مقدمه

دهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، پاییز سال جاری در تهران برگزار می‌شود.

در شماره گذشته نشریه جوانه، دبیر محترم دهمین جشنواره، از تغییرات مهمی سخن گفت که در روند برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد اندیشیده شده است. در این شماره، برای اطلاع دقیق‌تر ناشران و مؤلفان محترم کتاب‌های آموزشی، آیین نامه برگزاری این جشنواره منتشر می‌شود.

مطابق این آیین نامه، روند اجرایی جشنواره با اعلام فهرست کتاب‌های مناسب به کمیته علمی داوران آغاز می‌شود. اعضای این کمیته برحسب تعداد کتاب‌های موجود، به تشکیل گروه‌های داوری و انتخاب سرگروه‌ها مبادرت می‌ورزند و در طول مدت برگزاری جشنواره، بر روند داوری نظارت می‌کنند. گروه‌های محترم داوری نیز کتاب‌ها را بررسی و نتایج را در برگه‌های مربوط ثبت می‌کنند. به این ترتیب تعدادی از کتاب‌ها به‌عنوان نامزد معرفی و از بین آن‌ها کتاب برگزیده یا تقدیری انتخاب می‌شود.

مطابق آیین نامه، ترکیب اعضای کمیته‌های داوری و سهمیه هر گروه داوری از جوایز جشنواره، ممکن است تحت تأثیر تعداد کتاب‌های موجود اندکی تغییر یابد. ضمن آنکه جوایز ویژه نیز به پیشنهاد دبیر جشنواره و تصویب کمیته علمی اهدا می‌شود. با این مقدمه کوتاه نگاهی می‌اندازیم به بخش «ضوابط و مراحل داوری» از آیین نامه برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد.

ضوابط و مراحل داوری

۱. انتصاب دبیر جشنواره و وظایف او

۱-۱. مسئولیت زمان‌بندی برنامه‌ها و برگزاری مطلوب جشنواره با دبیر جشنواره است.

۱-۲. دبیر جشنواره از سوی رئیس سازمان پژوهش منصوب

می‌شود و می‌تواند برای خود یک دستیار اجرایی انتخاب کند.

۳-۱. دبیر جشنواره موظف است در اولین فرصت، کمیته علمی سه نفره جشنواره را به رئیس سازمان پژوهش و معاون محترم وزیر پیشنهاد دهد و موافقت او را جلب کند.

۴-۱. دبیر جشنواره سرگروه‌های پیشنهادی خود را به کمیته علمی معرفی و در صورت جلب موافقت اعضای هیئت، برای آن‌ها حکم صادر می‌کند. دبیر همچنین موظف است، اطلاعات و برگه‌های لازم را به‌موقع در اختیار سرگروه‌های محترم داوری قرار دهد و از آن‌ها رسید دریافت دارد.

۵-۱. معرفی رسمی اعضای گروه‌های داوری به کمیته علمی و امضای ابلاغ آن‌ها از وظایف دبیر جشنواره است.

۶-۱. دبیر جشنواره به اتفاق رئیس سازمان پژوهش، یکی از دو امضاکننده دیپلم‌های افتخار خواهد بود.

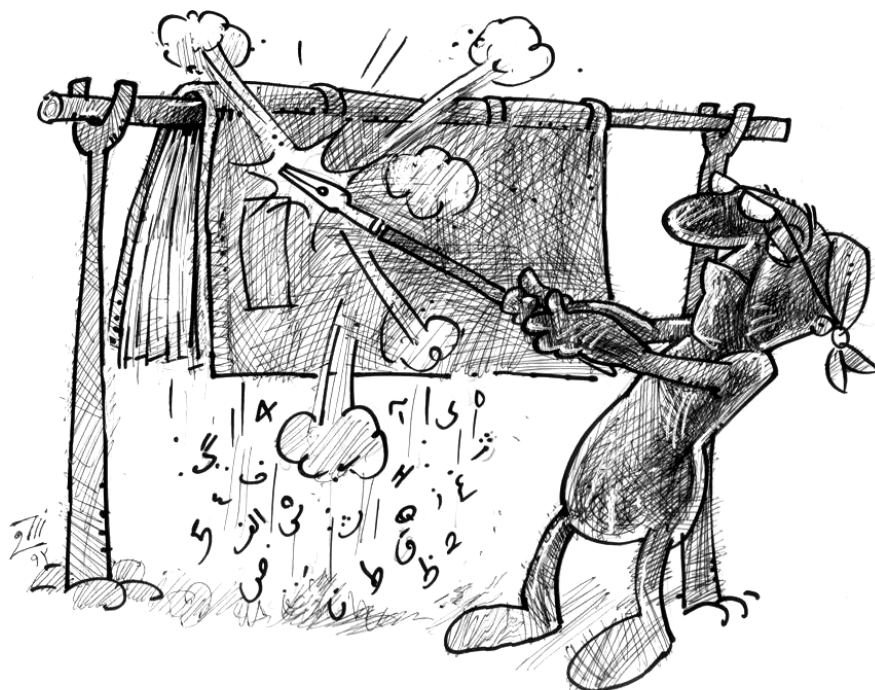
۷-۱. تنظیم و گزارش حق‌الزحمه داوران و سرگروه‌های محترم داوری و اعضای کمیته علمی برعهده دبیر جشنواره است.

۲. کمیته علمی جشنواره

۱-۲. اعضای کمیته علمی از بین افرادی انتخاب می‌شوند که سابقه فعالیت‌های آموزشی مؤثر و از جمله تدوین یا انتشار کتاب‌های آموزشی مفید و مناسب و داوری در جشنواره‌های آموزشی، به‌خصوص جشنواره‌های انتخاب کتاب دارند.

۲-۲. ابلاغ اعضای کمیته علمی توسط رئیس محترم سازمان پژوهش امضا می‌شود.

۳-۲. هیئت علمی، با توجه به فهرست نهایی کتاب‌های مناسب در هر گروه، تعداد گروه‌های داوری و تعداد اعضای هر گروه را تعیین و به دبیر جشنواره ابلاغ می‌کند. چنانچه لازم باشد نکته خاصی درباره سوابق علمی، تجربه‌های کاری یا ترکیب اعضای گروه‌های داوری لحاظ شود، موضوع به‌صورت مقتضی به اطلاع دبیر جشنواره می‌رسد.

۴-۲. کمیته علمی موظف است حداکثر ظرف یک هفته سوابق علمی سرگروه‌های معرفی شده از سوی دبیر جشنواره را بررسی و صلاحیت آن‌ها را تأیید و به دبیر اعلام کند.

۴-۵. اعضای این کمیته همچنین ظرف حداکثر یک هفته سوابق کاری داوران معرفی شده از سوی سرگروه‌ها را بررسی خواهند کرد و در صورتی که نسبت به سوابق و تجربه افراد معرفی شده یا ترکیب گروه داوران و تعداد آن‌ها نظر خاصی داشته باشند، به دبیر جشنواره اعلام خواهند کرد.

۲-۶. بزرگداشت پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی و انتخاب ناشر یا ناشران برگزیده، و تأیید روند داوری‌ها با ملاحظه اسناد و بیانیه پایانی گروه‌های داوری، از وظایف کمیته علمی است.

۳-۳. سرگروه موظف است نشست‌های پیش‌بینی شده را در زمان لازم برگزار کند. در صورت بروز تغییر اضطراری در زمان برگزاری نشست‌ها، مراتب باید توسط سرگروه و دست‌کم ۲۴ ساعت قبل از زمان پیش‌بینی شده به اطلاع دبیرخانه برسد.

۳-۱. سرگروه‌ها موظف هستند، برحسب سطح و نوع کتاب‌های موجود و قوانین جشنواره، حداکثر ظرف یک هفته پس از اعلام موافقت کمیته علمی با مسئولیت آن‌ها، اسامی داوران پیشنهادی گروه خود را همراه با سوابق کاری آن‌ها، در اختیار دبیر جشنواره بگذارند.

۳-۲. انجام هماهنگی‌های لازم با اعضای گروه داوری و دبیرخانه

۴. هیئت داوران

۴-۱. تعداد اعضای هیئت داوران هر گروه، سه نفر خواهد بود. موارد استثنایی پیش از تشکیل گروه، توسط کمیته علمی به دبیر جشنواره اعلام خواهد شد. در هر حال تعداد اعضای هر گروه حتماً فرد خواهد بود.

۴-۲. داوران گروه‌ها از سوی هر گروه انتخاب و با نظر موافق دبیر جشنواره، به کمیته علمی معرفی می‌شوند.

۴-۳. داوران از بین کارشناسان، معلمان و ناشران آشنا با موضوع

۳. وظایف سرگروه‌های داوری

۳-۱. سرگروه‌ها موظف هستند، برحسب سطح و نوع کتاب‌های موجود و قوانین جشنواره، حداکثر ظرف یک هفته پس از اعلام موافقت کمیته علمی با مسئولیت آن‌ها، اسامی داوران پیشنهادی گروه خود را همراه با سوابق کاری آن‌ها، در اختیار دبیر جشنواره بگذارند.

۳-۲. انجام هماهنگی‌های لازم با اعضای گروه داوری و دبیرخانه

کتاب آموزشی انتخاب می‌شوند و ابلاغ آن‌ها از سوی دبیر جشنواره صادر و امضا می‌شود.

۴-۴. افراد یا ناشرانی که خود از پدیدآورندگان و ناشران کتاب‌های مناسب همان دوره هستند، نمی‌توانند عضو همان گروهی باشند که کتابشان در آن مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ مگر اینکه کتابشان از چرخه بررسی کنار گذاشته شود. این امر با امضای رضایت‌نامه کتبی توسط مدیر مسئول انتشارات یا داور و پیش از امضای ابلاغ باید به اطلاع دبیر جشنواره برسد.

۴-۵. برای هر یک از گروه‌های داوری، برحسب حجم کتاب‌های مناسب زیرگروه‌های تحت پوشش، سهمیه‌ای به‌منظور معرفی کتاب‌های برگزیده و تقدیری در نظر گرفته می‌شود که حداکثر پیش از برگزاری نشست مشترک گروه به اطلاع آن‌ها می‌رسد.

۵. سیر بررسی و داوری کتاب‌ها

۵-۱. تنها کتابی در اختیار گروه‌های محترم داوری قرار می‌گیرد که در آخرین دوره بررسی کتاب‌های آموزشی، در چرخه بررسی کتاب دبیرخانه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی قرار گرفته، عنوان کتاب مناسب را اخذ کرده و در فهرست کتاب‌های مناسب یا کتاب‌نامه رشد منتشر شده باشد.

تبصره: در سال ۱۳۹۲ استثنائاً دو دوره آخر با هم برگزار می‌شود. ۵-۲. به‌منظور راهیابی بهترین کتاب‌ها به جشنواره، در هر موضوع حداکثر ۱۰ عنوان کتاب از کتاب‌های مناسب دوره که بالاترین امتیاز را در گروه خود به‌دست آورده‌اند، به دبیرخانه جشنواره معرفی می‌شوند. چنانچه تعداد کتاب‌های مناسب کمتر از این باشد، در معرفی کتاب به موارد موجود بسنده می‌شود. رعایت معیار سقف (حداکثر ۱۰ عنوان) را استثنائاً و حداکثر در پنج گروه داوری می‌توان نادیده گرفت. این در صورتی است که مورد با ذکر دلایل از سوی دبیر جشنواره درخواست شود و مورد پذیرش کمیته علمی قرار گیرد. ۵-۳. مجموعه‌هایی را که به‌لحاظ موضوعی وابسته به هم هستند و همه در یک دوره مورد بررسی قرار گرفته‌اند، می‌توان یک عنوان به‌شمار آورد.

۵-۴. داوران محترم گروه‌ها موظف‌اند، هر کدام برای هر کتاب یک برگه داوری تکمیل کنند که در آن امتیازهای جزئی و نهایی هر کتاب مشخص باشد. این برگه‌ها تا برگزاری آخرین نشست مشترک گروه، توسط خود داوران نگهداری می‌شوند. داوران محترم باید در آخرین نشست مشترک خود کتاب‌هایی را به بحث و بررسی بگذارند که بالاترین امتیازها را کسب کرده‌اند و نتیجه نهایی کار خود را با تکمیل برگه‌های لازم طی صورت‌جلسه‌ای که به امضای همه اعضای گروه رسیده است، با ذکر دلایل به دبیر جشنواره اعلام کنند. ۵-۵. مطابق ماده ۴ مصوبه ۸۲۸ «شورای عالی آموزش و پرورش»، کتاب برگزیده باید همانند همه منابع آموزشی و تربیتی دیگر، واجد

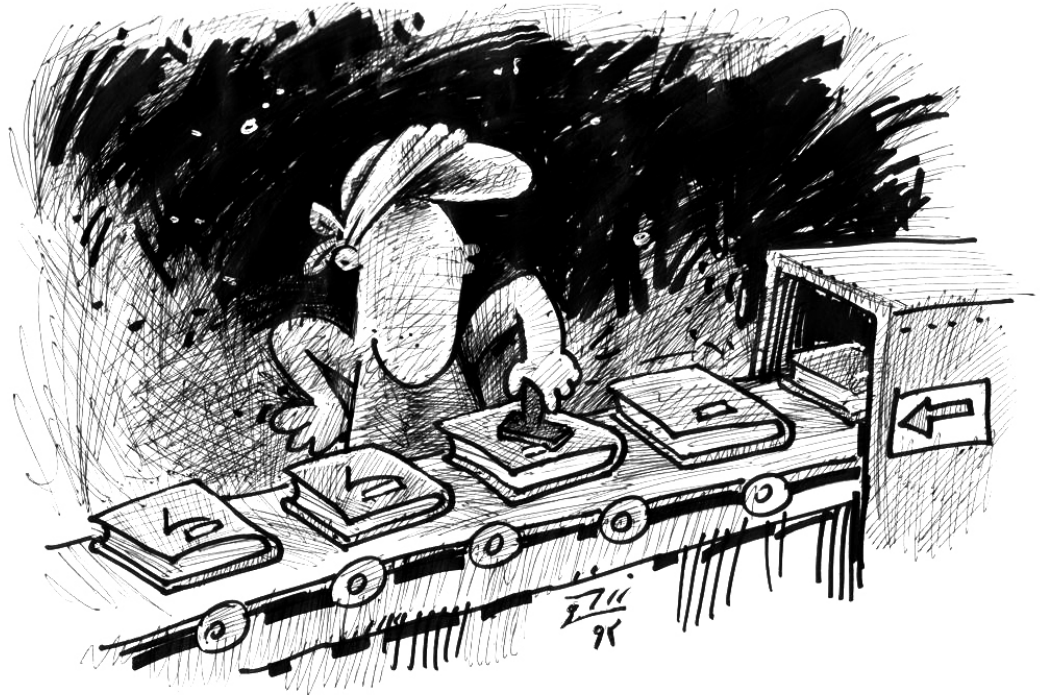
این معیارهای عمومی باشد: جذابیت شکلی و ظاهری؛ خلاقیت و نوآوری؛ رعایت قواعد زبان و خط فارسی؛ رعایت اصول بهداشتی و ایمنی؛ سهولت به‌کارگیری؛ صحت و دقت علمی؛ تناسب محتوا و روش‌های ارائه با مشخصات و اهداف برنامه درسی و رشته تحصیلی؛ رعایت و ترویج ارزش‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی جامعه اسلامی - ایرانی؛ تناسب با ویژگی‌ها و نیازهای مخاطبان مبتنی بر روان‌شناسی رشد؛ به‌روز بودن و تناسب با مقتضیات زمان؛ سادگی و روانی محتوا؛ توجه به متون علمی تمدن اسلامی - ایرانی. ۵-۶. در انتخاب کتاب‌های برگزیده و تقدیری، علاوه بر معیارهای عمومی بند پیش، توجه به اصول زیر ضرورت دارد: هماهنگی و هم‌سویی با اهداف و رویکرد برنامه درسی؛ تسهیل، توسعه و تعمیق آموزش؛ توجه به زبان فارسی معیار؛ توجه به یادگیری مؤثرتر و پایدارتر؛ رعایت نوآوری و ابتکار و اتخاذ روش‌های نو و جذاب در ارائه محتوا و سایر ویژگی‌های تخصصی مرتبط.

۵-۷. کتاب برگزیده باید بتواند بیش از ۸۵ درصد امتیاز یک کتاب خوب آموزشی را در برگه داوری به‌دست آورد و کمترین مشکل را چه در روش‌ها، چه در محتوا و چه در شکل داشته باشد. چنانچه کتابی در نوع خود، از هر حیث برتری داشت و جزو بهترین کتاب‌های گروه خود به‌شمار می‌آید و نقص مهمی در آن در هر یک از محورهای گفته شده در بند پیش دیده نمی‌شود، با نظر اعضای گروه به‌عنوان کتاب برگزیده انتخاب می‌شود و در غیر این صورت به اعطای عنوان تقدیری بسنده می‌شود. طبعاً پذیرفتنی نیست کتابی را به‌عنوان کتاب برگزیده اعلام کنیم، در حالی که کتاب‌های آموزشی به‌مراتب بهتر از آن، در همان گروه در بازار کتاب وجود داشته باشند. ۵-۸. ملاک عمل دبیرخانه جشنواره کتاب‌های آموزشی برای اعلام کتاب‌های برگزیده و تقدیری، آخرین صورت‌جلسه‌ای خواهد بود که به امضای کلیه داوران رسیده است.

۵-۹. چنانچه گروه‌های محترم داوران، در حوزه تولید کتاب آموزشی به فعالیت و تلاش قابل ستایشی برخوردارند، می‌توانند مورد را به دبیر جشنواره رشد معرفی کنند تا در فهرست نامزدهای بخش ویژه قرار داده شود و پس از بررسی همه نامزدهای اعلام شده، از ناشران یا پدیدآورندگان کتاب یا کتاب‌های مذکور به‌طور ویژه تقدیر شود. مورد پس از بررسی نهایی توسط دبیر جشنواره، با ذکر دلایل به کمیته علمی اعلام می‌شود و در صورت تأیید هیئت مذکور در شمار برگزیدگان جشنواره قرار می‌گیرد.

۵-۱۰. در پایان جلسات، تمامی مستندات به همراه صورت‌جلسات به دبیرخانه جشنواره تحویل می‌شود.

۵-۱۱. چنانچه در حین بررسی داوران محترم، مشخص شود کتابی به‌دلیل اعلام نادرست تاریخ چاپ، یا انتشار بدون مجوز آثار دیگران دچار تخلف شده است، کتاب با ذکر دلیل از چرخه بررسی کنار گذاشته می‌شود.

۶. نتایج داوری

۱-۶. هر گروه داوری، حداقل سه کتاب را که بالاترین امتیازها را به دست آورده‌اند و صلاحیت کسب عنوان برگزیده را دارند، برای دریافت جایزه نامزد می‌کند. اگر سهم در نظر گرفته شده برای یک گروه داوری، بیش از یک عنوان باشد، به ازای هر سهم دو عنوان کتاب نامزد و معرفی می‌شود. مثلاً گروهی که می‌تواند یک کتاب برگزیده و یک کتاب تقدیری معرفی کند، لازم است چهار نامزد معرفی کند. انتشار فهرست نامزدهای هر گروه داوری، پیش از برگزاری مراسم پایانی جشنواره اشکالی ندارد.

۲-۶. در صورتی که گروه داوران در نشست‌های خود نتواند به تعداد کافی نامزد معرفی کند، با حضور دبیر جشنواره (بدون حق رأی) جلسه‌ای تشکیل می‌دهد و می‌کوشد با بحث و گفت‌وگو به این هدف دست یابد. اگر علی‌رغم تشکیل جلسه، نتیجه نهایی کمتر از میزان لازم بود، به همان تعداد بسنده می‌شود.

۳-۶. بیانیه هیئت داوران مهم‌ترین سند علمی جشنواره است و حاوی تحلیلی از وضعیت کتاب‌های مورد بررسی اعم از نکات مثبت و منفی و توصیه‌های کاربردی برای تولیدکنندگان کتاب‌های آموزشی خواهد بود. توصیه می‌شود متن بیانیه تا جای ممکن خلاصه، متناسب با حجم کتاب‌ها و حاوی دیدگاه‌های مهم و همگانی هیئت محترم داوران باشد تا مخاطبان رغبت بیشتری به

مطالعه آن داشته باشند. طبعاً انتشار بیانیه گروه‌ها هم‌زمان با انتشار نتایج نهایی رقابت‌ها میسر خواهد بود.

۴-۶. انتشار مشخصات کتاب‌های برگزیده تا برگزاری مراسم پایانی ممنوع است. صیانت از این امر به‌عهده اعضای کمیته داوری و دبیر جشنواره است.

۷. مراسم پایانی

۱-۷. اسامی کتاب‌های برگزیده و تقدیری طی مراسمی که به‌صورت رسمی برگزار می‌شود، به علاقه‌مندان و رسانه‌های همگانی اعلام می‌شود.

۲-۷. کتاب‌های برگزیده علاوه بر دریافت جایزه در نظر گرفته شده و دیپلم افتخار، تندیس ویژه جشنواره را نیز دریافت می‌کنند.

۳-۷. پدیدآورندگان و ناشرانی که کتابشان به‌عنوان نامزد معرفی شده است، به مراسم پایانی دعوت می‌شوند.

۴-۷. دعوت از خبرنگاران خاص کتاب یا بخش فرهنگی خبرگزاری‌ها و روزنامه‌های مهم سراسری برای پوشش خبری مراسم پایانی و نتایج جشنواره، از وظایف دبیر جشنواره و دستیار اوست. این افراد باید دست‌کم یک هفته پیش از برگزاری مراسم پایانی جشنواره از برگزاری آن مطلع شده باشند.

طرح: سعید زارقی

**Bureau of Educational
Publishing and Technology, the
Organization of
Research and Educational
Planning
(Ministry of Education)**

“**Javaneh**” is an educational, analytical and research magazine which is published quarterly. It aims at giving information, disseminating research findings and interchanging ideas between scholars and publishers regarding supplementary textbooks and educational aids development process.

Considering objectives of the ministry of education, publishers try to improve their knowledge and job's experience continually. Through this magazine, they also try to promote by using their existing potentials.

کتابنامه رنندگان

کتابنامه‌های رشد، با هدف معرفی و ارائه فهرست توصیفی کتاب‌های آموزشی مناسب و مرتبط با محتوای برنامه آموزشی و درسی برای دانش‌آموزان و معلمان سراسر کشور هر ساله در همه مقاطع تحصیلی به طور جداگانه تهیه و منتشر می‌شود. همچنین فایل pdf آن بر روی سایت سامان‌کتاب به آدرس زیر موجود است.

<http://:samanketab.roshdmag.ir>